

**T.C.
NAMIK KEMAL ÜNİVERSİTESİ
FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ**

**AVRUPA BİRLİĞİ BÖLGESEL POLİTİKASI VE TÜRKİYE’NİN
UYUMU**

HAZIRLAYAN

Yavuz ORTADAĞ

DOKTORA TEZİ

TARIM EKONOMİSİ ANABİLİMDALI

TEZ DANIŞMANI

Doç. Dr. Okan GAYTANCIOĞLU

**TEKİRDAĞ
2010**

Tüm Hakkı Saklıdır

ÖZET

Doktora Tezi

Avrupa Birliği Bölgesel Politikası ve Türkiye'nin Uyumu

Yavuz ORTADAĞ

Namık Kemal Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü

Tarım Ekonomisi Anabilim Dalı

Tez Danışmanı: Doç. Dr. Okan Gaytancıoğlu

2010, Sayfa:155

AB'nin Bölgesel Politikası, Birliğin ekonomik ve sosyal alanda uyumlu bir biçimde gelişme ve bütünleşmesini sağlamak, bölgelerarası gelir dağılımı farklılıklarından doğan istihdam ve gelişme sorunlarıyla mücadele etmek amacıyla oluşturulmuştur. Avrupa Birliği, bütçesinin yaklaşık üçte birini Bölgesel Politika'ya ayırarak bölgeler arasındaki farklılıkların ortadan kaldırılmasına verdiği önemi göstermektedir.

Birliğe üye 27 ülke ve 2011'de üye olması öngörülen Hırvatistan'a göre Türkiye'de daha önemli sosyo-ekonomik farklılıklar gözlenmektedir. Bu sebeple AB'ye aday ülke olarak Türkiye için Bölgesel Politika'nın ayrı bir önemi olmalıdır. Buna rağmen Türkiye'de Bölgesel Politika kapsamında, bölgesel farklılıkları azaltmayı amaçlayan çalışmalar bugüne kadar yeterli düzeyde gerçekleştirilememiştir.

Anahtar Kelimeler: AB Bölgesel Politikası, Gelir Farklılıkları, Gelişme, Türkiye-Avrupa Birliği İlişkileri

ABSTRACT

Ph. D. Thesis

European Union Regional Policy and Orientation of Turkey

Yavuz ORTADAG

**Namık Kemal University
Graduate School of Natural and Applied Sciences
Agricultural Economics Department**

Supervisor: Associate Prof. Dr. Okan Gaytancıoğlu

2010, pp.155

EU Regional Policy, the Union's economic and social development and integration to provide a compatible, inter-regional employment and development issues arising from differences in income distribution was created to combat. The European Union's budget, separated by about one third of the Regional Policy indicates the importance given to the elimination of disparities between regions.

Projected to have 27 members of the Union member countries and Croatia in 2011, according to the more important socio-economic differences are observed in Turkey. For this reason, Turkey is a candidate country for EU Regional Policy should be a separate matter. Despite this, the Regional Policy in Turkey within the scope of studies to date aimed at reducing regional differences could not be realized sufficiently.

Key Words: EU Regional Policy, Income Differences, Development, Turkey-EU Relations.

TEŐEKKÜR

Bu alıőmamda konu seiminden sonuç aşamasına kadar beni teşvik eden, destek veren, ynlendiren ve grőlerinden büyük lde yararlandığım tez danıőmanım Sayın Do.Dr.Okan GAYTANCIOğLU'na her konuda yardımını esirgemeyen bölüm baőkanımız Prof.Dr.İ.Hakkı İNAN hocama, bu çalışmayı oluştururken yararlandığım tüm eserleri meydana getiren bilim adamları ve kurum yöneticilerine teőekkürü bir borç bilirim. Tez çalıőmam esnasında bana sabır gösterip her türlü desteğini esirgemeyen eőim Jale Otadağ'a ve kızlarıma őükranlarımı sunarım.

Yavuz ORTADAğ

ÇİZELGELER ile ŞEKİLLER LİSTESİ

- Tablo I: Avrupa Birliği'ne Giden Süreç
- Tablo II: Avrupa Birliğini Şekillendiren Temel Antlaşmalar
- Tablo III: Avrupa Birliği'nin Genişleme Süreci
- Tablo IV: Avrupa Parlamentosu'nda Ülke Başına Koltuk Sayısı
- Tablo V: Avrupa Konseyi'nde Ülke Başına Düşen Oy Sayısı
- Tablo VI: Avrupa Ekonomik ve Sosyal Komitesi'nde Ülke Başına Düşen Üye Sayısı
- Tablo VII: Bölgeler Komitesi'nde Üye Sayıları
- Tablo VIII: NUTS Düzeyleri Nüfus Eşikleri
- Tablo IX: AB Ülkelerinde NUTS Bölge Sayıları
- Tablo X: AB Ülkelerinde Kişi Başına Düşen GSYİH, 2005
- Tablo XI: AB-25 İçerisinde Kişi Başına Düşen GSYİH Açısından En Zengin ve En Fakir Bölgeler-2003
- Tablo XII: AB Bölgesel Politikasının Tarihsel Gelişimi
- Tablo XIII: 1989-1993 Döneminde Yapısal Fonların Hedeflere Göre Dağılımı
- Tablo XIV: GAP'ın Getirecekleri
- Tablo XV: Plan Bölgelerin Seçilmiş Göstergelere Göre Karşılaştırılması
- Tablo XVI: Geleneksel tavandan tabana yaklaşıma karşı yeni tabandan tavana yaklaşım
- Tablo XVII: İstatistikî Bölge Birimleri Sınıflandırması Kodları
- Şekil I: AB Ortak Ticaret Politikası

İÇİNDEKİLER

1.GİRİŞ

2.KONUyla İLGİLİ ÇALIŞMALAR

2.1.Konuyla İlgili Yurtiçinde Yapılmış Araştırmalar

2.2.Konuyla İlgili Yurt dışında Yapılmış Araştırmalar

3.MATERYAL VE YÖNTEM

3.1.Materyal

3.2.Yöntem

4.AVRUPA BÜTÜNLEŞMESİNİN TARİHSEL GELİŞİMİ VE AVRUPA BİRLİĞİ'NİN KURUMSAL BÜNYESİ

4.1.Bütünleşme Mantığının Değerlendirilmesi

4.2.Bütünleşmenin Kökenleri

4.3.Avrupa'da Bütünleşme Fikri'nin Uyanışı ve Fikrin Pratikleri

4.4.Avrupa Kömür Çelik Topluluğu'ndan Avrupa Birliği'ne

4.4.1.Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu (AKÇT), Avrupa Ekonomik Topluluğu (AET) ve Avrupa Atom Enerjisi Topluluğu'nun (EURATOM) Kuruluşu

4.4.2.Roma Antlaşması'ndan Nice Antlaşması'na Derinleşme

4.5.Genişleme Süreci

4.6.Avrupa Birliği'ndeki Son Dönem Siyasi Gelişmeler ve 1 Aralık 2009 Lizbon Antlaşması

4.7.Avrupa Birliği'nin Kurumsal Yapısı

4.7.1.Avrupa Birliği'nin Asli Kurumları

4.7.1.1.Avrupa Parlamentosu

4.7.1.2.Avrupa Birliği Konseyi

4.7.1.3.Avrupa Komisyonu

4.7.1.4.Adalet Divanı

- 4.7.1.5.Avrupa Birliği Sayıştayı
- 4.7.2.Avrupa Birliği'nin Yardımcı Kurumları
 - 4.7.2.1.Ekonomik ve Sosyal Komite
 - 4.7.2.2.Bölgeler Komitesi
 - 4.7.2.3.Avrupa Yatırım Bankası
 - 4.7.2.4.Avrupa Merkez Bankası
 - 4.7.2.5.Avrupa Ombudsmanı
 - 4.7.2.6.Avrupa Veri Koruma Denetmeni

5.AVRUPA BİRLİĞİ'NİN ORTAK POLİTİKALARI

- 5.1.Ortak Tarım Politikası
 - 5.1.1.Ortak Tarım Politikasının Kuruluşu
 - 5.1.2.Ortak Tarım Politikasının Amaçları
 - 5.1.3.Ortak Tarım Politikasının İlkeleri
 - 5.1.4.Tarım Sektörünün Ortak Finansmanı
 - 5.1.5. Karar Mekanizması
 - 5.1.6. Ortak Tarım Politikasının İşleyişi
 - 5.1.7. Ortak Tarım Politikasının Araçları
 - 5.1.7.1. İç Piyasalara Yönelik Uygulamalar
 - 5.1.7.2. Dış Piyasalara Yönelik Uygulamalar
 - 5.1.8. Ortak Tarım Politikası'nın Sonuçları
 - 5.1.9. Ortak Tarım Politikasında Sorunlar
 - 5.1.10. Ortak Tarım Politikasında Reformlar ve Reformları Kılan Etkenler
 - 5.1.11. Ortak Tarım Politikasını Avrupa Birliği Açısından Genel Bir Değerlendirme
 - 5.1.12.Türk Tarımının Topluluk Tarımına Uyumu
- 5.2.Ortak Rekabet Politikası

- 5.3.Ortak Sanayi Politikası
- 5.4. Ortak Çevre Politikası
- 5.5.Avrupa Birliği Sosyal Politikası
- 5.6.Ortak Ticaret Politikası

6.AVRUPA BİRLİĞİ'NİN BÖLGESEL POLİTİKASI

- 6.1.Bölgesel Politikanın Teorisi
- 6.2.Bölge Kavramı
- 6.3.AB'de Bölge Kavramı
- 6.4.AB'de Bölge Sınıflandırma Sistemi (NUTS)
- 6.5.AB Bölgesel Politikasının Tanımı
- 6.6.AB'de Bölgesel Farklılıklar
- 6.7.AB Bölgesel Politikasının Amaçları
- 6.8.AB Bölgesel Politikasının Tarihsel Gelişimi
 - 6.8.1. Roma Anlaşması İle Getirilen Düzenlemeler
 - 6.8.2. İlk Genişleme ve Sonrası
 - 6.8.3. Tek Avrupa Senedi
 - 6.8.4. Yapısal Fonlarda 1988 Reformu
 - 6.8.5. Yapısal Fonlarda 1993 Yılında Yapılan Düzenlemeler
 - 6.8.6. Gündem 2000 ve Yapısal Fonların Tabi Olduğu Hedeflerin Değişimi
 - 6.8.7. Lizbon Stratejisi Sonrasında AB'de Bölgesel Politika
- 6.9. Avrupa Bölgesel Kalkınma Fonu

7.TÜRKİYE-AVRUPA BİRLİĞİ İLİŞKİLERİ

- 7.1.Türkiye ile Avrupa Ekonomik Topluluğu Arasında bir Ortaklık Yaratan Anlaşma (Ankara Anlaşması)
- 7.2.Katma Protokol ve Geçiş Dönemi
- 7.3.Tam Üyelik Başvuru Süreci ve Gümrük Birliği

7.4.1997 ve 1999 Zirveleri'nden Müzakere Kararı'na İlişkiler

7.5.Müzakere Kararından Günümüze Türkiye – AB İlişkileri

8.TÜRKİYE’NİN AVRUPA BİRLİĞİ BÖLGESEL POLİTİKASINA UYUMU

8.1.Türkiye'nin Bölgeleri Arasındaki Farklılıklar

8.2.Türkiye'nin Bölgeler Arası Farklılıkları Gidermede Uyguladığı Politikalar

8.2.1.Beş Yıllık Kalkınma Planları

8.2.1.1.Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1963-1967)

8.2.1.2.İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1968-1972)

8.2.1.3.Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı (1973-1977)

8.2.1.4.Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı (1979-1983)

8.2.1.5.Beşinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1985-1989)

8.2.1.6.Altıncı Beş Yıllık Kalkınma Planı (1990-1994)

8.2.1.7.Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1996-2000)

8.2.1.8.Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (2001-2005)

8.2.1.9.Dokuzuncu Beş Yıllık Kalkınma Planı

8.2.2.Bölgesel Planlama Deneyimleri

8.2.2.1.Doğu Marmara Planlama Projesi

8.2.2.2.Çukurova Bölgesi Projesi

8.2.2.3.Zonguldak-Karabük-Bartın Bölgesel Gelişme Projesi

8.2.2.4.Doğu Anadolu Projesi (DAP)

8.2.2.5.Doğu Karadeniz Bölgesel Gelişme Projesi (DOKAP)

8.2.2.6.Yeşilırmak Havzası Gelişim Projesi

8.2.2.7.Güneydoğu Anadolu Projesi (GAP)

8.2.3.Bölgesel Kalkınma Ajansları

8.2.3.1.Bölgesel Kalkınma Ajansları'nın Kurulması ve İşleyişi

8.2.3.2.Bölgesel Kalkınma Ajansı Nedir?

8.2.3.3.Türkiye’de Bölgesel Kalkınma Ajansları

8.3.AB’nin Türkiye’den Beklentileri

8.3.1.İlerleme Raporları

8.3.1.1.İlerleme Raporu (1998)

8.3.1.2.İlerleme Raporu (1999)

8.3.1.3.İlerleme Raporu (2000)

8.3.1.4.İlerleme Raporu (2001)

8.3.1.5.İlerleme Raporu (2002)

8.3.1.6.İlerleme Raporu (2003)

8.3.1.7.İlerleme Raporu (2004)

8.3.1.8.İlerleme Raporu (2005)

8.3.1.9.İlerleme Raporu (2006)

8.3.1.10.İlerleme Raporu (2007)

8.3.1.11.İlerleme Raporu (2008)

8.3.1.12.İlerleme Raporu (2009)

8.3.2.Katılım Ortaklığı Belgesi 2000 (KOB 2000)

8.4.Türkiye’nin AB Bölgesel Politikasına Uyumu

SONUÇ VE ÖNERİLER

KAYNAKLAR

1.GİRİŞ

Türkiye ekonomisi yapısal dönüşüm ve uluslararası piyasalarla bütünleşme adına büyük ilerlemeler kaydetmiş olmasına rağmen, bölgeler arası farklılıklar ülkede devam etmektedir. Türkiye’de gelirin yanı sıra; nüfus yapısı, fiziki ve sosyal altyapı, girişimcilik, insan kaynakları, eğitim düzeyi, sağlık hizmetlerine erişim, çevre kalitesi, istihdam ve kadının rolü gibi konularda da bölgeler arasında dengesizlikler mevcuttur. Türkiye’de bölgesel dengesizliklerin başlıca nedenleri olarak; zor arazi koşulları, iklim şartlarının zorluğu, göreceli olarak iç ve dış piyasaların uzaklığı ile dağınık ve hayli fazla olan kırsal yerleşme alanları sayılabilir. Bunların dışında ayrıca nüfus artışının yüksek oluşu, bölgesel dengesizlikleri körükleyen bir faktör olarak bilinmektedir. Nüfus artış hızının yüksekliği, geçim koşullarını güçleştirirken, kamu hizmetlerinin sunumunun ve istihdam olanaklarının yetersiz kalmasına yol açmaktadır.

Bölgeler arası dengesizlikler ve hızlı nüfus artışının yarattığı bir diğer önemli sorun da “bölgeler arası göç”tür. Bu durum Türkiye’de özellikle Güneydoğu Anadolu Bölgesi’nde yaşanmaktadır. Göç beraberinde yeni sorunların ortaya çıkmasına neden olmakta; bunlar işsizlik, yeni yatırım alanlarının gerekliliği, gecekondulaşma, çevre ve güvenlik gibi sorunlara yol açmaktadır. Bu durum özellikle metropollerde değişik sorunların ve kısır döngülerin ortaya çıkmasına sebep olmaktadır.

Türkiye’de bölgesel farklılıklar ortaya konarken tarihsel boyuttan da yararlanmak gerekmektedir. Bölgesel farklılıklar, Osmanlı İmparatorluğu’ndan itibaren süregelmiştir. Bu dönemde İnalcık’a göre Bursa, İstanbul ve Selanik dışında coğrafyada gelişmemişlik hâkimdi. Bu yoldan hareketle bölgeler arası farklılık sorununun içinde bulunduğumuz coğrafyanın kronik bir sorunu olduğu ileri sürülmektedir.

1923-1950 yılları arasında Türkiye Cumhuriyeti’nde ülkenin hemen hemen tamamı geri kalmışlık özelliklerini devam ettirdiği anlaşılmaktadır. Bunda yaşanan büyük savaşların etkisi olduğu aşikardır. İstanbul, İzmir ve bu kentlere yakın bölgeler haricinde, sermaye birikiminin ve ticari geleneğin fazla oranda bulunmaması da bu dönemde bölgeler arası farklılıklar yaşanmasında etkili olmuştur.

1950 yılında Demokrat Parti ile birlikte TC’de iktidar değişikliği yaşanmıştır. Özellikle havalanın da çok iyi gitmesine modern tarım teknikleri de eklenince, 1950-1953

yılları arasında ekilebilir alanlar bir anda üç katına çıkmıştır. Buna ilaveten, Ateş'e göre İkinci Dünya Savaşı'nda harcanmayan 245.000 altın stokunun devreye sokulmasıyla birlikte ülkede geçici bir ferahlama ve bölgeler arası dengesizlikleri giderme yolunda bir umut doğmuşsa da bu dönemi takip eden yedi sene de (1954-1960) durum eskisi gibi, yani içinden çıkılmaz bir yapıya bürünmüştür.

1960 sonrası planlı dönemde ise, ilk plandan itibaren "bölge planlama ve kalkınması" sorunsalına yer verilmiştir. İkinci planda organize sanayi bölgesi oluşturma düşüncesi şekillenmiştir. Üçüncü Plan döneminde "kalkınmada öncelikli yöre" kavramı gündeme gelmiş olup, Dördüncü Plan döneminde iç ve dış olumsuz konjonktür nedeniyle planın uygulanması mümkün olmamıştır.

1970'li yıllarda yaşanan iki petrol bunalımından sonra Türkiye ithal ikameci sanayileşme stratejilerini terk ederek ihracata yönelik büyüme stratejisini odak noktası olarak almıştır. Dünya ekonomisindeki yeni gelişmelere paralel olarak, mali piyasalardaki liberalleşme, dış ticaret ve özelleştirme, yapısal düzenlemelerin ana temaları haline gelmiştir. 1980'li yılların başından itibaren Türkiye ekonomisi, makro ekonomik dengesizlikler ve ödemeler dengesinde kronik açıklar ile karşı karşıya kalmıştır.

Türkiye'deki karar alıcılar yukarıdaki durumu kontrol altına alabilmek için büyük bir ekonomik reform programı ilan etmiştir. Bu program olan 24 Ocak 1980 kararları ile neo-liberal politikalar geliştirmeye başlayan Türkiye'de bölgeler arası dengesizlikler daha da artmaya başlamıştır. Bölgesel dengesizlikler bir yandan gelir dağılımında adaletsizliğe ve yoksulluğa yol açarken diğer yandan 1959'dan günümüze Avrupa Birliği'ne tam üye olabilmek için sınav veren Türkiye'nin karşısına üyeliğini engelleyen faktörlerden birisi olarak çıkmaktadır.

Bu çalışmada Avrupa Birliği Bölgesel Politikası ele alınmış olup, Türkiye'nin bu politikaya uyumu değerlendirilmeye çalışılmıştır. Çalışmanın ilk bölümünde Avrupa Bütünleşmesine ve kurumsal yapısına yer verilmiş, takip eden bölümde ise Avrupa Birliği'nin geliştirdiği ortak politikalara değinilmiştir. Çalışmanın üçüncü bölümünde Avrupa Birliği Bölgesel Politikası derinlemesine incelenmiştir. Dördüncü bölümü Türkiye'nin Avrupa Birliği ile dünden bugüne geliştirdiği ilişkiler oluştururken son bölüm Türkiye'nin Avrupa Birliği Bölgesel Politikası'na Uyumunu değerlendirmektedir.

2.KONUUYLA İLGİLİ ÇALIŞMALAR

Yapılan incelemeler sonunda Türkiye’de ve AB ülkelerinde bölgesel-kırsal kalkınma politikaları konusundaki araştırmaların sayısının az olduğu ileri sürülebilir. Konuyla ilgili görölen, bilimsel araştırma ve yaklaşım eksikliğinin, yapılan çalışma ile doldurulması ayrıca hedeflenmiştir.

Son yıllarda dünya ekonomisindeki hızlı değişimler ve dönüşümler “Bölgesellik ve Kırsal alanların kalkındırılması” gibi özel konuların, gerek teorik gerekse uygulamalar bazında sıkça tartışılmasına bir zemin hazırlamıştır. Dünya coğrafyasında, tüm insanların gelişme olgusu kapsamında mutlu ve refah içinde yaşadığı bir ortam dileği ve stratejisi bağlamında, bölgeler arasındaki dengesizlikleri gidermeye yönelik kalkınma arayışları hızlanmıştır.

2.1.Konuyla İlgili Yurtiçinde Yapılmış Araştırmalar

Konu ile ilgili bu çalışmada kullanılan bilgiler büyük çoğunlukla birinci el kaynaklara dayandırılmıştır. Kalkınma Planları, Bölgesel Projelerin (GAP, DOKAP, vs) resmi sayfaları ve İlerleme raporların resmi tercümelere ve orijinal metinlerinin kullanılması bu çalışmanın kaynağını oluşturmuştur.

Geniş kapsamlı bir çalışma olan ve T.C İçişleri Bakanlığı Araştırma ve Etütler Merkezi’nce hazırlanan “Kırsal Kalkınma ve Kırsal Alanda Örgütlenme” isimli çalışmada, kırsal alan ve kırsal kalkınma kavramları üzerinde durularak kırsal kalkınmanın önemi açıklanmıştır. Daha sonra Türkiye’deki kırsal alanda örgütlenmedeki mevcut durum ve sorunlar ile kırsal alanda hizmet veren kurum ve kuruluşların tanıtımı yapılmıştır. Bu konuda uluslar arası alanda hizmet veren kırsal kalkınma örgütleri ve fonksiyonları da belirtilerek Dünya ülkelerinde uygulanan kırsal kalkınma politikaları ve genel kırsal kalkınma stratejileri Latin Amerika ve AB ülkeleri örnekleri ile kapsamlı bir biçimde değerlendirilmiştir.

Yine geniş kapsamlı bir çalışma olan ve T.C Tarım ve Köyişleri Bakanlığınca hazırlanan ve 2010-2013 yıllarını kapsayan “Kırsal Kalkınma Planı” isimli çalışmada kırsal kalkınmanın genel çerçevesi çizilerek kırsal kalkınma planının sektörel politika ve uygulamalarla ilişkisi ayrıntılı bir biçimde incelenmiştir. Kırsal alanın ne olduğu kırsal

alandaki nüfusun yapısı ve göçler ile birlikte kırsal istihdam ve kırsal alana sağlanan maddi destekler kapsamlı bir biçimde değerlendirilmiştir. Devletçe alınması gereken kırsal kalkınma tedbir ve faaliyetlerinin neler olduğu da çalışmada ayrıntılı olarak incelenmiştir.

Dünya’da ve Türkiye’de Kırsal ve Kalkınma Politikaları ve Sürdürülebilir Kalkınma” isimli çalışma Serkan Gürlük tarafından Uludağ Üniversitesi İktisat Fakültesince 2008 yılında yayınlanmıştır. Çalışmada Dünya ülkelerinde kırsal kalkınma alanında kullanılan araç ve yöntemler kapsamlı bir biçimde incelenmiştir. Türkiye’de de kırsal kalkınma alanında yapılan tüm faaliyetler çalışmada değerlendirilmiştir.

Türkiye ve AB ülkelerinde uygulanan kırsal ve bölgesel kalkınma politikalarının finansmanı konusunu geniş bir biçimde inceleyen ve adeta bu alanda tek kapsamlı çalışma ise Ahmet Atakişi tarafından 2007 yılında doktora tezi olarak hazırlanmıştır. Çalışma, “AB Bölgesel ve Kırsal Kalkınma Politikası’nın Finansmanı Çerçevesinde Trakya Bölgesinin Analizi : Edirne İli Örneği” başlığını taşımakta olup çalışmanın bir bölümü teorik konulardan biri olan ekonomik kalkınma ve ekonomik büyüme kavramlarına ayrılmıştır. AB hareketi ile AB Ortak Tarım Politikası içinde kırsal kalkınma politikaları da kapsamlı bir biçimde çalışmada incelenmiştir.

Avrupa Birliği Bölgesel Politikası ve Türkiye’nin Uyumu konusunda yurt içinde yapılmış çalışmalar oldukça sınırlıdır. Bu konu hakkında Dr. Ergüder Can’ın hazırlamış olduğu **Avrupa Birliği Bölgesel Politikaları ve Yapısal Fonlar** adlı doktora tezi Asil Yayın Dağıtım tarafından kitap olarak da sunulmuştur. Konu ile ilgili Dr. Gülen Elmas’ın **Küreselleşme Sürecinde Bölgesel Dengesizlikler** başlıklı kitabı da ayrıca değerlendirilebilir. Bunlara ek olarak doyurucu olmasa bile İktisadi Kalkınma Vakfı Yayınlarından çıkmış bir el kitabı mahiyetindeki **Avrupa Birliği’nin Bölgesel Politikası ve Türkiye’nin Uyumu** adlı çalışma da verilebilir.

2.2.Konuyla İlgili Yurt dışında Yapılmış Araştırmalar

Konu ile ilgili yurt dışında özellikle son dönemde AB nezdinde yoğun çalışmalar yaptığı görülmektedir. Harvey Armstrong’un **Community Regional Policy** adlı makalesi ve Ian Bache’nin **The Politics of European Union Regional Policy: Multi-Level Governance or Flexible Gatekeeping** adlı kitabı bunlara örnek olarak verilebilir.

Yurt dışında konu ile ilgili çok sayıda çalışma olmasına rağmen direkt araştırma konusuna yakın çalışmalara pek rastlanılamamıştır. Daha çok teorik çalışmaların yapıldığı anlaşılmıştır. Bunlardan bazıları şunlardır.

Ruben ve Pender isimli araştırmacılar tarafından hazırlanan çalışmada kırsal bölgelerin geri kalmalarındaki nedenler ve sonuçlar ayrıntılı bir biçimde incelenerek çalışmada yer almıştır. Çalışmanın ana teması, toplumda yaşayan bireylerin sayısı arttıkça ve teknolojik ilerlemelere bağlı olarak, yeni alanların keşfedilmesiyle bu alanda yapılan harcamalarda artmakta kırsal kesime götürülmesi gereken hizmetlerde aksamalar olduğunun tartışılmasıdır.

Kırsal alanlardaki yoksulluğun kentsel alanlardaki göreceli refah seviyesi ile karşılaştırılması sonucu oluşan derin farklılıklar nüfusun aşırı yoğun olduğu yerleşimlerdeki, zengin semtlerde yaşayanlara göre çok daha yüksek gelir ve yaşam standartlarına sahip olma durumundaki nedensellik farklılığıdır. Bu görüş Bar-El, Schwartz tarafından 2006 yılında dile getirilmiştir. Araştırmacı, yapılan çoğu bilimsel çalışmada, özellikle devletlerin sınırları içerisinde coğrafi yada sosyal açılardan farklı olan bölgeler arasındaki, nispi olarak ortalama gelir seviyesi ayrımları ve neden bazı yörelerde ekonomik uğraşların yoğunlaştığı yada yoğunlaşmadığı, merkez ve/veya çevre bölgeler arasındaki yaşam standartlarındaki farklılıklar üzerinde odaklanıldığı görülmekte olduğunu belirtmiştir.

Bunların dışında AB Komisyonun çıkardığı kitaplar ve raporlar da bu konu hakkında çalışanlara önemli veriler sağlamaktadır.

3.MATERYAL VE YÖNTEM

3.1.Materyal

Araştırmanın dayanak aldığı bilimsel materyal birincil ve ikincil nitelikteki kaynaklardan elde edilmiştir. Araştırma materyali daha çok literatüre dayalı verilerden elde edilmiştir. Bunun nedeni çalışmanın makro düzeyde bilgiler içermesidir. Bundan dolayı kapsamlı bir literatür taraması yapılarak çalışmaya materyal toplanmıştır. Toplanan veriler, ABD, AB ve diğer ülkeler ile Türkiye'deki kırsal ve bölgesel kalkınma politikaları hakkındaki uygulamaları ve sayısal verileri içeren başta internet siteleri ve konu ile ilgili çeşitli yazılı belgelere dayanmaktadır.

Konuyla dolaylı ve doğrudan ilişkili olan, yurt içindeki ve yurt dışındaki bilimsel yayınların yanı sıra, bölgesel politikalarla ilgili AB komisyonları ve AB Bilgi Büroları ve bunun gibi birimlerle, kurum-kuruluşlarla bağlantılı biçimde çalışarak ikincil veri kaynakları derlenmiştir.

3.2.Yöntem

Çalışmada materyal olarak ilgili yerli ve yabancı literatürden, istatistiklerden ve tarım alanındaki değişik dokümanlardan yararlanılmıştır. Ayrıca, Avrupa Topluluğu İstatistik Ofisi (Eurostat) verilerinden de faydalanma yoluna gidilmiştir. Bunun dışında İktisadi Kalkınma Vakfı'ndan, Avrupa Birliği Genel Sekreterliği'nden, AB Bilgi Bürolarından yararlanılmış olup, Türkiye'de Bölgesel Kalkınma konusunda uzman kişilerle yapılan mülakatlara da yer verilmiştir.

Yapılan tüm çalışmalar sonunda Türkiye'nin Bölgesel Politikası'nın Avrupa Birliği Bölgesel Politikası'na uyumu SWOT analizinden yararlanılarak analiz edilmiştir. Değerlendirme sonucu Türkiye ve diğer ülkelerde kırsal ve bölgesel kalkınma alanında izlenen tarım politikaları ve bu politikaların sonuç organizasyonları ve Türkiye'nin uyguladığı tarım politikalarının zayıf ve güçlü yönleri yine kalitatif bir analiz yöntemi olan SWOT analizi ile değerlendirilmiştir.

Yapılan tüm değerlendirmelerde Türkiye'nin olası AB üyeliği ve bunun sonucunda bölgesel yardımlardan nasıl ve hangi koşullarda yararlanacağı tam üyelik varsayımına göre yapılmıştır.

4.AVRUPA BÜTÜNLEŞMESİNİN TARİHSEL GELİŞİMİ VE AVRUPA BİRLİĞİ'NİN KURUMSAL BÜNYESİ

Avrupa Birliği'nin Bölgesel Politikasını daha iyi anlayabilmek adına Avrupa bütünleşmesinin mantığını değerlendirmek ve kökenine inmek gerekmektedir. Bu bölümden sonra, iki tane çok yıkıcı savaşın ardından yaralarını sarmak isteyen ülkelerin oluşturduğu bu birliğin, savaş yıllarında yaşamış olduğu kıtlığa bağlı olarak tarıma ve bölgesel politikalara neden bu kadar çok önem verdiği daha iyi anlaşılacaktır.

4.1.Bütünleşme Mantığının Değerlendirilmesi

El-Agraa, **The European Union: Economics and Policies** adlı kitabında, Avrupa'daki politik ve ekonomik birleşmenin 1945 sonrası dönemde "başarıldığına" dikkati çekerken, "Bütünleşme" fikrinin aslında geçmişin bir ürünü olduğunun da ayrıca altını çizmektedir (El-Agraa, 2007: 23).

Lee'nin **Avrupa Tarihi'nden Kesitler (1789-1980)** başlıklı çalışmasında değinmekte olduğu, Abbé de Saint Pierre ve Jeremy Bentham'ın da içinde olduğu kimi düşünürlerin, 18.Yüzyıl gibi "erken bir tarihte" muhtemel bir Avrupa Yasama Meclisi kurmasına ilişkin önerileri ve talepleri (Lee, 2004: 321), El-Agraa'nın yukarıdaki tezini destekler niteliktedir.

El-Agraa ve onun gibi düşünürler, Avrupa'daki birlik arayışının kendisini tanımladığı yer olarak Roma İmparatorluğu'nu ve Pax-Romana'yı göstermektedirler. Roma döneminde Avrupalıların dış baskılardan ve saldırılardan Roma İmparatorluğu'nun gücü sayesinde korunduğu; yine bu imparatorluk sayesinde refah düzeylerinin yüksek oldukları bilinmektedir. İşte, **Pax Romana (Roma Barışı)**, Roma tarihinde Augustus'un imparator olmasıyla başlayan ve M.S. 180'e kadar devam ettiği düşünülen dönemi tanımlamak için kullanılan bir kavramdır. Bu dönem, Roma İmparatorluğu sınırları içinde barışın ve zenginliğin egemen olduğu bir dönem olmuştur (Ateş, 2004: 11). Bu arada "Bütünleşme" fikrini geçmişte ararken, bu fikri Roma İmparatorluğu'na götürmek arayışına benzer bir şekilde, Dedeoğlu gibi yazarlar da bu düşüncenin Eski Yunan'da görülebileceğini ifade etmektedirler (Dedeoğlu, 2003: 19).

Bütünleşme fikrinin tarihte aranmasının yanlış veya doğru olduğunu kesin bir hükümle burada işlemek bilimselliğe aykırı olacaktır. Dolayısıyla bu çalışma, Avrupa'daki "Birlik" arayışları için öncelikle "Ayrılık" yaşandığı tezini ileri sürecektir. Yaşlı Kıta'daki ayrılık

tohumları 19.Yüzyıl'ın sonlarına doğru atılmaya başlanacak; Almanya ve Fransa arasında başlayan gerginlikler kısa sürede tüm kıtayı saracak ve 1914-1918 yılları arasında Birinci Dünya Savaşı yaşanacaktır. Savaş sonrası dönem ise beraberinde daha da kötü günlerin yaşanmasını getirecek; 1929 Dünya Ekonomik Bunalımı tüm Avrupa'yı etkileyecek ve ülkeler hızla yeni bir savaşın eşiğine geleceklerdir. İki Savaş Arası Dönem diye adlandırılan ve kabul gören bu yıllarda (1919-1939) Almanya'da ve İtalya'da faşist nitelikli örgütlenmelerin iktidarları ele geçirmeleri, bu ülkeleri daha da saldırgan hale getirecektir. Dolayısıyla Avrupa'da savaşmak isteyen, mevcut düzeni korumak isteyen devletler (İngiltere ve Fransa) ile Avrupa'da yeni ve kendilerinin de önemli bir aktör oldukları bir düzen kurulmasını isteyen devletler (Almanya ve İtalya) Kıta'daki "Ayrılık" tohumlarını atacaklardır.

1 Eylül 1939'da Almanya'nın Polonya'yı işgal etmesiyle hem İkinci Dünya Savaşı başlayacak hem de "Ayrılık" keskinleşecektir. Savaş, Yaşlı Kıta'da başlamasına rağmen hızla tüm dünyaya yayılacaktır. Savaş sonrası dönemde istediklerini elde etmek üzere, varını yoğunu ortaya koyan yukarıda adı geçen devletlerin hiçbiri, savaş sonunda umduklarını bulamayacaklardır. Savaştan iki devlet, Amerika Birleşik Devletleri (ABD) ve Sovyetler Birliği (SSCB), başat güç olarak çıkacaktır. Yaşlı Kıta Avrupa ise hem dünyadaki güç merkezi niteliğini kaybedecek hem de Soğuk Savaş'ın önemli bir kısmında adeta bir av sahasına dönüşecek; ABD ve SSCB'ye bağımlı edilgen bir karaktere bürünecektir. İşte 1945 Avrupa'sının durumunu yukarıdaki bu paragraf net bir şekilde göstermektedir.

Yüzyıllardır güç merkezinin liderliğini yapan Kıta Avrupa'sı, 1945'ten itibaren kaybettiği gücünü tekrar kazanabilmek adına çeşitli birlikler kurmaya başlamıştır. Yani ayrıldıktan sonra dağılmayarak tekrar birleşmeye çalışmıştır. 1948 tarihli Brüksel Antlaşması ile kurulan ve daha sonra 1949'da Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü'ne (NATO) dâhil olan bu savunma örgütü, Avrupa'da bütünleşmek adına girişilen önemli adımlardan birini oluşturmuştur. Ardından 1949'da Avrupa Konseyi'nin kurulması gibi girişimler, kısa sürede Avrupa'daki bütünleşme idealini körüklemeye başlamıştır.

Savaş sonrası Avrupa'da birlik yaratma hususunda en önemli girişim, Fransız Jean Monnet'den gelmiştir. Monnet, "*Savaş sonrası Avrupa'da düzenin korunmasının güvencesinin, Almanya'nın büyümesinin sınırlanmasında değil, Almanya'yı Avrupa içinde asimile etmekte görmüştür*" (Karluk, 1996: 38). Bu çerçevede dönemin Fransa Dışişleri Bakanı Robert Schuman, Monnet'in fikirlerini temel alarak 9 Mayıs 1950 tarihli **Schuman**

Planı olarak da anılan planı ile Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu'nun (AKÇT) temellerini atmıştır. 18 Nisan 1951 tarihli Paris Antlaşması Benelux (**Belgium, Nethederlans, Luxemburg**) ülkeleri ile Fransa, Almanya ve İtalya arasında imzalanarak tarafların yasama organlarınınca onaylandıktan sonra 25 Eylül 1952'de AKÇT resmen oluşturulmuştur.

Bozkurt'a göre AKÇT'nin kurulmasına ön ayak olan Schuman Planı ile *“Fransa ve Almanya'nın tarihsel rekabetine son verilerek; iki ülkenin savaşı düşünülmez değil, fakat materyal olarak imkânsız hale getirilmesi amaçlanmıştır”* (Bozkurt, 2001: 61).

AKÇT'nin kuruluşundan altı yıl sonra Roma'da 25 Mart 1957 tarihinde Altılar (Belçika, Hollanda, Lüksemburg, Fransa, Almanya ve İtalya) tarafından imzalanan antlaşma, günümüzde 27 ülkeli kurumsal bir Birlik olma yolunda ilerleyen Avrupa Birliği'nin temelini oluşturmuştur. Roma Antlaşmaları adıyla anılan bu antlaşma ile Avrupa Ekonomik Topluluğu (AET) ve Avrupa Atom Enerjisi Topluluğu (EURATOM) kurulmuş, antlaşmalar üye devletlerin parlamentolarında onaylanarak 1 Ocak 1958 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Bir müddet bu üç örgüt (AET, EURATOM ve AKÇT) “Avrupa Toplulukları” olarak anılmış, 1965'teki birleşme, ya da daha bilinen adıyla “füzyon” antlaşmasıyla üç örgüt aynı organlarla yönetilen bir birlik haline gelmiştir.

Temmuz 1987'de imzalanıp 1 Ocak 1988'de yürürlüğe giren “Avrupa Tek Senedi” ile sınırlardan doğan engeller neredeyse tamamen kaldırılmış ve “Avrupa Tek Pazarı” oluşturulmuştur. Bu andan itibaren örgüt “Avrupa Topluluğu” olarak adlandırılmıştır. Ekonomik olarak birleşen ve bunda başarılı olduğu görülen Topluluk, Aralık 1991'de Hollanda'nın Maastricht kentinde imzalanıp 1992'de yürürlüğe giren “Avrupa Birliği Antlaşması” ile siyasal birliğe doğru da yol alan ve tanımlı alanlarda hükümetler arası işbirliğini içeren bir “Avrupa Birliği”ne dönüşmüştür (Hasgüler ve Uludağ, 2007: 338-339). Avrupa Birliği, 1 Aralık 2009'da kabul edilen Lizbon Antlaşması çerçevesinde kurumsallaşmasını sürdürmekte ve bütünleşmesini devam ettirmektedir.

Yukarıda anlatılanlardan yola çıkarak Avrupa Birliği'nin bütünleşme mantığının temelinde önce ekonomik daha sonra da siyasal olarak birleşip, Avrupa coğrafyasında barış dolu, güçlü ve mutlu günler geçirmek olduğu öne sürülebilir. Bu çerçevede Avrupa Birliği'nin bölgesel politikaya önem vermesinin arka planındaki düşünceye de işte bu mantığın rehberlik ettiği söylenebilir.

Tüm bunlar çerçevesinde Avrupa Birliği bir binaya benzetilirse, yapımının aşağıdaki aşamalardan (Bk. Tablo I) geçtiği öne sürülebilir:

Tablo I: Avrupa Birliği'ne Giden Süreç

4.Kat	1 Aralık 2009 Lizbon Antlaşması: Ekonomik Birlikten Siyasal Bir Birliğe Doğru Evrilme
3.Kat	Genişleme ve Derinleşme Hareketleri ile Birlikte Düzenleyici Antlaşmalar: Tek Senet, Maastricht, Amsterdam, Nice, vb.
2.Kat	Roma Antlaşması ve Avrupa Ekonomik Topluluğu'nun Kuruluşu
1.Kat	Avrupa Kömür Çelik Topluluğu: Komşuluğun Öğrenilmesi
Temel	Fikrîsel Arka Plan: Roma Özlemi, Öteki Kavramı, Savaşlar, Acılar ve Barış Özlemi

Kaynak: Çalışma sırasında yapılan okumaların derlenmesi.

4.2.Bütünleşmenin Kökenleri

Avrupa (Europea) kelimesinin milattan önce (M.Ö.) 7. yüzyılda ortaya çıktığı öne sürülmektedir. Edgar Morin, bu kelimenin ilk olarak Eski Yunanlılar tarafından kullanıldığını iddia etmiştir. Buna göre kelime, Eski Yunanlıların yaşadıkları bölgenin kuzeyindeki bilmedikleri bir yeri tarif etmek adına kullanılmıştır (Morin, 1995: 45).

Araştırmaların gösterdiğine göre Avrupa'da birlik olma fikri çok uzun bir geçmişin ürünüdür. Buradan hareketle Avrupa'da bütünleşme düşüncesinin yeni bir olgu olmadığı ve her dönemde dile getirildiği iddia edilebilir. Roma İmparatorluğu'nun yıkılışından sonra Avrupa'ya bir kaos ortamı egemen olmuş ve tam bu dönemde feodalizm devri¹ yaşanmıştır. Böyle bir ortam genel olarak Avrupa'nın gelişmesini engellemiş, ekonomik, teknolojik ve kültürel ilerleme durmuştur. Birçok din, devlet ve düşünce adamı Roma İmparatorluğu zamanını özlemle anmaya başlamıştır. Dolayısıyla Çalış'a göre "mitolojiye dayandırılan tarihsel köklerin yanı sıra birleşik bir Avrupa kurma düşüncesi zaman zaman yeni bir Roma İmparatorluğu arayışı da olarak karşımıza çıkmıştır" (Çalış, 2006: 40).

Roma İmparatorluğu gibi bir gücün tekrar kurulmasının kıtadaki sorunların çözümü ve savaşların önlenmesi adına en iyi yol olduğu bu dönemde sıkça dile getirilmiştir. Ayrıca birlik düşüncesinde, ortak dinleri Hıristiyanlığa ve Avrupalı devletlerin varlığına yönelik tehlikeleri

¹ Feodalizm Devri için bk. Immanuel Wallerstein, **Modern Dünya-Sistemi: Kapitalist Tarım ve 16.Yüzyılda Avrupa Dünya-Ekonomisinin Kökenleri**, Çev. Latif Boyacı, İstanbul, Bakış Yayınları, 2004: 31-78.

önleme güdüsü de etkisini göstermiştir. Bu çerçevede ortak düşman da genelde Türkler² olmuştur.

Çalışmada, Avrupa bütünleşmesinin tarihsel arka planından bahsedilirken, öncelikle Avrupa Birliği fikrinin doğuşu ve gelişiminin incelenmesi, daha sonra ise Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu'ndan nasıl 27 üyeli kurumsal bir Avrupa Birliği'ne gidildiği, belirli bir kronoloji çerçevesinde arz edilmiştir. Bu tarihsel arka plan verilirken bilimsel bir çalışmayı sübjektif bir çalışmaya çevirmemek adına gereksiz yorumlamalardan kaçınılmıştır. Tarihsel arka plan Avrupa Birliği'nin günümüzde kurumsallaşarak bölgesel dengeleri gözetecek bir yapıya kavuşmasının görülmesi adına önem arz etmektedir ve çalışmanın güçlü yönlerinden birini oluşturmaktadır, denilebilir.

4.3. Avrupa'da Bütünleşme Fikri'nin Uyanışı ve Fikrin Pratikleri

Avrupa'nın bütünleşmesi adına kurgulanmış ortak bir kural ya da konulmuş bir şart olmamasına rağmen Avrupa'yı tülemeye yönelik fikirlerin zemini yüzyıllar öncesinde oluşturulmak istenmiştir, denilebilir. Eski Yunan'dan (Ancient Greek) İkinci Dünya Savaşı (Second World War) sonuna kadar, Avrupa'nın birleştirilmesi, düşünsel anlamda zaman zaman gündeme getirilmiştir. Farklı dönemlerde ve farklı düşünür ve yazarlar -Pierre Dubois, Dante, Emeric Cruce, Abbé de Saint Pierre, Jean Jacques Rousseau, Immanuel Kant ve Victor Hugo- Avrupa'nın bütünleştirilmesi adına soyut veya somut düşüncelerini dile getirmişler, eserlerine konu etmişlerdir.

M.S. 800'lü yıllarda Kutsal Roma-Germen İmparatoru olarak bir dönem damgasını vurmuş olan Charlemagne, Avrupa'yı tek bir çatı altında toplamak istemiş ve ilk kez Avrupalı olmayı bütünleşmeye ideolojik bir temel sağlamak için kullanmıştır. İleriki dönemde Charlemagne için "rex pater Europae" (Avrupa'nın Babası) tabiri kullanılmıştır (Tekeli ve İlkin, 1993: 37). Tekeli ve İlkin'in verdiği bu bilgi ışığında bile Avrupa'daki bütünleşmenin kökenini 1951'de veya 1957'de aramanın bir yanığı olacağı öne sürülebilir.

Aradan beş yüzyıl geçtikten sonra, bir başka bütünleşme fikri Dubois'ten gelmiştir. Normandiya asıllı Fransız bir avukat olan Pierre Dubois, 1306 yılında Hıristiyanlar için kutsal Kudüs'ü ele geçirmek ve Avrupalı Hıristiyan ülkelerin savaşmasını önlemek için Hıristiyan

² Avrupalı, Avrupalı olduğunu Türk olmadığını öne sürerek anlamaya başlamıştır. Onlara göre kendileri Avrupalı, Öteki(ler) ise Türklerdir. **Öteki Kavramı** için bk. Ali Yaşar Sarıbay ve Süleyman Seyfi Ögün, **Politikbilim**, Bursa, Alfa Yayınları, İkinci Baskı, 1999: 34-42.

Avrupalı devletlerin Hıristiyan Cumhuriyetler konfederasyonu şeklinde bir araya gelmelerini önermiştir (Çakmak, 2005: 13). Dubois, **Kutsal Toprakların Geri Alınması** adlı kitabında Avrupa bütünleşmesine işaret etmiştir (Dedeoğlu, 2003: 24).

Bir diğer tümleme önerisi Dante'den gelmiştir. Dante, **De Monarchia** adlı eserinde Avrupa'yı eskiden olduğu gibi Roma İmparatorluğu'nun egemenliğinde birleşik bir güç durumuna getirmenin öneminden ve yararından bahsetmiştir (Türe, 2004: 7). Dante ayrıca bu eserinde, dünyevi hayatta Monark'ın, uhrevi hayatta ise Kilise'nin üstünlüğünü kabul etmenin doğru olacağını vurgulamıştır (Thilly, 2007: 365). Buradan hareketle Dante'nin laikliğe ilk vurgu yapan bilim insanlarından biri olduğu ileri sürülebilir. Dante, **De Monarchia**'da, Papalık ve Monarklar arasındaki yapısal farklılığın korunmasını ve bunun Avrupa'daki kültürel birlik üzerine inşa edilmesini önermiştir (Dedeoğlu, 2003: 25).

Bir diğer Avrupalı düşünür, Emeri Cruce, 17. yüzyıl ortalarında, çoğunluk yöntemiyle kararların alındığı bir “devletler birliğinin” kurulması ve bu birliğin tekeline gerektiği takdirde askeri güç kullanma yetkisinin verilmesi fikrini ortaya atmıştır. Cruce ayrıca dünyada barışın sağlanması için ticaretin geliştirilmesini teklif etmiş ve bu fikriyle Avrupa Ekonomik Topluluğu'nun kurulmasını sağlayacak olan “ekonomik çıkar” gibi bir temele işaret etmiştir (Bozkurt, 2001: 41).

Abbée de Saint Pierre adlı Fransız din adamı bütünleşmenin bir başka boyutuna dikkati çekmiştir. Pierre, Hıristiyan Avrupalı devletlerin örgütlenmesini savunmuştur. **Perpetual Peace** adını taşıyan ve 1712'de basılan bu eserinde Pierre, Avrupa'da serbest ticaretin yapılmasını, bir Avrupa senatosunun kurulmasını ve La Haye kentinin Avrupa'nın yönetim merkezi olması gerektiğini öne sürmüştür ve bu birlik içinde Müslümanlara (Ötekilere) yer verilmemesini savunmuştur (Çakmak, 2005: 14).

1789 Fransız Devrimi'nin öncülerinden olan Fransız fikir adamı ve yazar Jean Jacques Rousseau, Avrupalıların bir Avrupa Federasyonu oluşturmasını önermiştir. Bu öneriye göre kurulan birliğin, üye ülkelerin içişlerine de müdahale hakkına sahip olmasını teklif etmiştir. Rousseau'ya göre sürekli barışın sağlanabilmesi adına bu federasyonun kurulması gereklidir. Rousseau devletlerarasındaki her türlü anlaşmazlığın çözümünün bu uluslarüstü (supranational) birlik tarafından yapılmasını öngörmüştür. Bu birlik ayrıca, yükümlülüklerin yerine getirilmesini sağlayacak bir mekanizmaya da sahip olacaktır (Bozkurt, 2001: 42). Rousseau'nun bu fikirlerinin, Avrupa Birliği dışında, 20. Yüzyıl'da kurulacak olan Milletler

Cemiyeti (MC) ve Birleşmiş Milletler (BM) gibi kuruluşların da fikinsel altyapısına katkısı olduğu iddia edilebilir.

Dünya tarihi açısından çok önemli bir olgu olan 1789 Fransız Devrimi ise, Dedeoğlu'na göre Avrupa'da yeni dönüşümlerin kapısını aralamıştır. Devrim, Avrupa'da ulus-devlet sürecini başlatıp ulusçuluk akımlarının gelişmesine yol açmıştır. “Avrupa, Hıristiyan birliği anlamından, giderek ‘ulus-devletler’ ve ‘özgürlükler’ alanı anlamına doğru kaymaya başlamıştır” (Dedeoğlu, 2003: 31).

Fransız Devrimi sonrası Avrupa bütünleşmesine olan katkıları bakımından verilecek bir diğer örnek Immanuel Kant'tır. 1795'te yayımlanan ve Türkçeye 1960'da tercüme edilen **Ebedi Barış Üzerine Felsefi Deneme** adlı kitabı ile Kant, Avrupa'nın bütünleşme sürecinde önemli bir yere sahiptir, denilebilir. Yazar bu kitabında, Avrupa'da ve dünyada ebedi barış için hukuka dayalı yönetimler, hukuk devletleri, silahlardan arınma, daimi barış kuralları gibi birtakım öneriler dizisi geliştirmiş ve Avrupa'da bütünleşme ve işbirliğini; demokrasiyi ve barışı savunmuştur³. Ayrıca Kant Avrupa'da sürekli barışı sağlayacak Avrupa Birleşik Devletleri fikrini de ortaya atmıştır.

Kendisi daha çok edebiyat alanında verdiği eserlerle tanınan, Sefiller (The Miserables) adlı edebi metnin yazarı, Victor Hugo da Avrupa bütünleşmesinin fikir önderleri arasında yer almıştır. Hugo, 1848 yılında yazdığı bir eserinde Kant gibi Avrupa Birleşik Devletleri'nden söz ederek bu amaca yönelik olarak fikinsel zemine katkıda bulunmuştur (Günoğur, 1996: 13).

19. Yüzyıl boyunca Avrupa'nın örgütlenmesi veya bütünleşmesi için fikinsel projeler gündeme getirilmeye devam etmiştir. Gerek Fransız Devrimi'ne gerekse daha sonra 1830 ve 1848 Devrimleri ile ortaya çıkacak olan sosyalist düşünceye önemli fikri katkılar yapan Cladue Henri de Saint-Simon ile Augustin Thierry 1814'te **Avrupa Toplumunun Yeniden Örgütlenmesi Üzerine** adlı bir çalışma ortaya koymuştur. Saint-Simon ve Thierry, burada, Avrupalıların ortak kurumlar oluşturmalarını ve daha sonra da bu kurumun uluslarüstü nitelikte bir konfederasyona dönüşmesinin gerekli olduğunu vurgulamışlardır (Çakmak, 2005: 15).

19. Yüzyıl'da bütünleşme fikrinin pratikte uygulamaya geçirildiği gözlemlenmektedir. Bu alanda ilk önemli pratik, **Alman Gümrük Birliği**'nin yani **Zolleverein**'in oluşturulması

³ Ayrıntılı bilgi için bk: Immanuel Kant, **Ebedi Barış Üzerine Felsefi Deneme**, Yavuz Abadan ve Seha L. Meray (çev.), Ankara: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilimler Fakültesi Yayınları, 1960.

olmuştur. 1815 Viyana Kongresi'nin Avrupa'da getirmiş olduğu Metternich Düzeni⁴ ile birlikte, Almanya çok sayıda devlet ve prensliklere ayrılmıştır. Bunlar arasındaki gümrük duvarları ise bütünüyle kaldırılmıştır. İngiliz sanayinin o dönemdeki gelişmişlik düzeyi bu devletleri kendi sanayilerini korumak zorunda bırakmıştır. Bunun için de Bozkurt'un ifadesi ile yani "nasyonalist motiflerle", bu devlet ve prenslikler kendi aralarında gümrük birliği kurmuşlardır. 1834'te kurulan Zolleverein 1871'e kadar yürürlükte kalmıştır. Zolleverein'i ortaya atan ise Alman iktisatçı Friedrich List olmuştur (Bozkurt, 2001: 45). Bu dönemde Fichte ve Herder ile güçlenmeye başlayan Alman ulusçuluğunun kökenleri Zolleverein'da görülebilir⁵. Zolleverein, Almanya'nın ekonomik gelişmesinin en temel nedenlerinden biri olmuştur (Ateş, 2004: 254). "Ekonomik birlik ve siyasi birleşme, iki kardeş gibidirler, biri dünyaya gelmeden öteki doğuşa hazır olamaz" diyen List, gümrük birliğinin sınırlarını bütün Avrupa kıtasını kapsayacak şekilde düşünmüştür (Bozkurt, 2001: 44-45).

Yukarıda anlatılanların ışığında, Türkkan'ın ifadesiyle "tarihsel süreçte Avrupa'nın ortak ilke ve değerlere sahip kültürel bir bütün oluşturduğu, ekonomik bütünleşmeye elverişli olduğu ve siyasi ve askeri bütünleşme konusunda da önemli bir potansiyeli olduğu düşüncesi her zaman var olmuştur" (Türkkan, 2003: 27). Ancak birlik arayışları, Avrupa'daki çatışmaları ortadan kaldırmaya yetmemiş ve 19. yüzyılın son çeyreğinde belirginleşen Fransız-Alman rekabeti, kıtasal birliğin önündeki en önemli engel olmuştur. Birinci Dünya Savaşı (First World War) kıtadaki bölünmeyi daha da derinleştirmiştir. Birinci Dünya Savaşı sonrasında yükselişe geçen revizyonizm ve 1929 ekonomik buhranı kıtayı istikrarsızlığa sürüklemiştir.

İki Savaş Arası dönemde, Avrupa'da birlik kurma girişimleri taraftar bulamamıştır. Avusturyalı Kalergi'nin 1924'teki **Pan-European Union** ve Fransız devlet adamı Aristide Briand'ın 1930'da ortaya attığı **Avrupa Federal Birliği** fikirleri sonuçsuz kalmıştır. Lee'ye göre, "Avrupa'nın bir federasyona doğru evirildiğine dair her türlü beklenti, Kıta devletlerinin üçte ikisine beraberinde militarizmi ve diktatörlüğü, bunun yanında da tarihteki en yıkıcı çatışmayı getiren 1930'larda yükselen, bilinen en aşırı milliyetçilik biçimi tarafından suya düşürülmüştür" (Lee, 2004: 321).

⁴ 1814-1815'te Metternich liderliğinde toplanan Viyana Kongresi'nde "Avrupa haritası büyük devletlerin işlerine geldiği gibi yeniden düzenlenmiş ve hükümdarlar halkların çıkarlarını hiç dikkate almamışlardır". N. V. Yeliseyeva, **Yakın Çağlar Tarihi**, Çev. Özdemir İnce, İstanbul, Yordam Kitap, 2009, s.96.

⁵ Alman milliyetçiliğinin doğuşu ve yükselişi hakkında bk: Umut Özkırımlı, **Milliyetçilik Kuramları**, Ankara: Doğu Batı Yayınları, 2008, s.35-40.

İkinci Dünya Savaşı Avrupa'ya, barbar kavimlerin saldırılarından beri en büyük yıkımı getirmiştir. Eric Hobsbawm'a göre 20. yüzyıl tarihin en caniyane yüzyılı olmuş ve savaşlar yüzünden 187 milyon insan hayatını kaybetmiştir (Hobsbawm, 2008: 1-2). İkinci Dünya Savaşı'ndaki acılar, Avrupa'nın birleşmesini hızlandırmış ve Avrupa Kömür Çelik Topluluğu'nun kurulmasına giden süreç başlamıştır.

4.4. Avrupa Kömür Çelik Topluluğu'ndan Avrupa Birliği'ne

Nisan 1946'da Belçika, Hollanda ve Lüksemburg arasında Benelüks ekonomik birlik alanı oluşturulmuştur. Ardından 19 Eylül 1946'da Winston Churchill'in ünlü **Zürih Konuşması** Avrupa'da birlik oluşturulmasının önemini vurgulamıştır: "Fransız-Alman işbirliğine dayalı, federalist çizgide bir Avrupa Birleşik Devletleri kurulsun".

İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği ile birlikte süper güç olarak uluslararası sistemde yer alan Amerika Birleşik Devletleri'nin Dışişleri Bakanı George Marshall 5 Haziran 1947'de Avrupa'nın savaş yıkıntılarını ortadan kaldırılmasını ve ülkelerin ekonomik kalkınmasını öngören "Marshall Planı"nı Harvard Üniversitesi'nde verdiği bir nutukta ilan etmiştir (Armaoğlu, 1989: 443). Böylece 16 Nisan 1948'de, ABD ile sıkı bir işbirliği için plana dâhil olmayı kabul eden 16 Avrupa ülkesi "Avrupa Ekonomik İşbirliği Örgütü"nü (OEEC) kurmuş (Sander, 2005: 344) ve bu örgüt daha sonra "Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü"ne (OECD) dönüşmüştür.

Bunu takiben Avrupa Birliği Hareketleri Uluslararası Komitesi, 8-19 Mayıs 1948'de La Haye'de 16 ülkeden 713 delegenin katılımıyla, W. Churchill'in onursal başkanlığında Avrupa Kongresi'ni (Congress of Europe) toplamıştır. Toplantı sonunda kabul edilen "Avrupalılara Mesaj"da insanların, düşüncenin ve malların serbestçe dolaşacağı bir Birleşik Avrupa isteği dile getirilmiştir.

Bu istekleri somut pratikler takip etmiştir. Bu çerçevede; Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin (AİHS) hazırlanması, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesinin (AİHM) kurulması ve Avrupa Parlamentosunun (AP) oluşturulması kararlaştırılmış ve Mayıs 1949'da Avrupa Konseyi (AK) kurulmuştur.

Bu arada Marshall Planı sonrasında Alman endüstrisinin hızla gelişme hamlesi içine girmesi Fransız sanayinin Almanya'nın gerisinde kalmasına neden olmuş ve yeniden Alman-Fransız rekabetini ortaya çıkaracak siyasal bir sorun ortaya çıkmıştır. Monnet, savaş sonrası

Avrupa’da düzenin korunmasının güvencesinin, Almanya’nın büyümesinin sınırlanmasında değil, Almanya’yı Avrupa içinde asimile etmekten geçtiğini görmüştür (Karluk, 1996: 38). Monnet’in bu fikirlerini, dönemin Fransa Dışişleri Bakanı Robert Schuman 9 Mayıs 1950’de açıklayarak kıtada yeni bir savaşın önlenmesinin iki ülkenin içinde yer alacağı bir birliğin kurulmasından geçeceğini ifade etmiştir. Halen 9 Mayıs’ın, Avrupa Birliği günü olarak kutlandığı ifade edilirse, Schuman Deklarasyonu’nun öneminin daha somut bir şekilde anlaşılması sağlanabilir.

Yukarıda değinilen ve yüzyıllar boyunca değişik şekillerde seslendirilen bütünleşme fikrinin pratiğe geçirilmesinin İkinci Dünya Savaşı’nın hemen sonrasına denk düşmesi, bütünleşmede acıların da önemli bir yer tuttuğunu göstermektedir. Bütünleşmenin ilk pratiği ise 1951’de kurulan Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu olmuştur.

4.4.1. Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu (AKÇT), Avrupa Ekonomik Topluluğu (AET) ve Avrupa Atom Enerjisi Topluluğu’nun (EURATOM) Kuruluşu

AKÇT fikrinin tarihsel arka plandan sonra, İkinci Dünya Savaşı ardından Jean Monnet, Robert Schumann ve Alman Profesör Hallstein tarafından geliştirildiği öne sürülebilir. AKÇT Antlaşması Benelüks ülkeleri (Belçika, Hollanda ve Lüksemburg) Fransa, Almanya ve İtalya (Altılar) arasında 18 Nisan 1951’de imzalanmıştır. İngiltere antlaşmaya katılmamıştır. Onay sürecinden sonra AKÇT 25 Eylül 1952’de doğmuş ve Avrupa Birliği’nin temelini oluşturmuştur.

AKÇT kısa sürede başarılı olmuş ve Avrupalıları daha kurumsal bir birlik kurmaya motive etmiştir. Böylece AKÇT’yi kuran altı Avrupalı ülkenin temsilcileri Haziran 1955’te İtalya’nın Messina kentinde, 1956’da da Venedik’te toplanarak ortak bir pazar kurmaya, gümrüklerin kaldırılmasına ve nükleer enerjinin kontrol altına alınması için gerekli düzenlemelerin yapılmasına karar vermişlerdir (Çakmak, 2005: 20).

Messina’da alınan bu karara istinaden 27 Mart 1957’de imzalanan Roma Antlaşması ile AET ve ardından EURATOM kurulmuştur. AET’yi kuran Roma Antlaşması, 248 madde, ekler ve protokollerden oluşmuştur (Başbakanlık Hazine ve Dış Ticaret Müsteşarlığı, 1993: 5). Roma Antlaşması 1 Ocak 1958’de yürürlüğe girmiştir. Altılar için gümrük birliği, dolaşım serbestliği, serbest rekabet, topluluk ticaret politikası ve topluluk tarım politikası oluşturulmuş ve topluluğun işleyişi ve bu işleyişin Roma Antlaşması’na uygunluğu Topluluk Adalet

Divanı'nın denetimine bırakılmıştır. AET, Myrdal'ın deyimiyle “Küçük Avrupa”, güvenliğini de NATO'nun şemsiyesinde sağlamıştır (Myrdal, 1963: 142-146).

AET'nin nihai hedefi Avrupa'nın siyasal bütünlüğe ulaşmasıdır. Bu hedefe varmak için öngörülen ekonomik eşitliği sağlamak üzere, ilk araç olarak gümrük birliğinin kurulması düşünülmüştür. Böylelikle, üyeler gümrük birliği gereğince kendi aralarındaki gümrük vergilerini sıfıra indirip, dış dünyaya ortak bir gümrük tarifesi uygulamak suretiyle ticareti engelleyen her türlü sınırlamayı kaldırarak, dış ticaretlerinin genişlemesini sağlamayı amaçlamışlardır (Başbakanlık Hazine ve Dış Ticaret Müsteşarlığı, 1993: 5).

4.4.2.Roma Antlaşması'ndan Nice Antlaşması'na Derinleşme

1965'te imzalanan “Avrupa Toplulukları İçin Tek Konsey ve Tek Komisyon Kuran Antlaşma” ile Konsey ve Komisyon'un her üç topluluk için tek bir organ olarak birleştirilmesi füzyon olayı (birleşme çabaları) ile gerçekleşmiştir.

1960'lı ve 70'li yıllarda Avrupa Bütünleşmesi süreci, önemli sorunlarla karşı karşıya kalmıştır. Genişlemeyle birlikte bu sorunlar daha da artmıştır. 1973 petrol krizini takiben yaşanan ekonomik durgunluk ve daralma üye ülkeleri zor durumda bırakmış ve ekonomik korumacı bir anlayışa girme eğilimi belirlemiştir. Gümrük Birliği 1968'de tamamlanmış olmasına rağmen, bu dönemde henüz Ortak Pazar aşamasına bu sorunlar nedeniyle geçilememiştir. Bu sorunları aşmak için Komisyon 1985'te bir dizi öneri sıraladığı **Beyaz Kitap**'ı yayınlamıştır. Roma Antlaşmasının 236. Maddesine dayanılarak kurucu antlaşmada değişikliğe gidilmiş ve bu çerçevede imzalanan **Avrupa Tek Senedi** 1 Temmuz 1987'de yürürlüğe girmiştir. Avrupa Tek Senedi, esasen Roma Antlaşması ile hedeflenen siyasal birliğin, kurumsal iyileştirme ve Tek Topluluk yoluyla hızlandırılmasına yönelik bir araç görünümündedir. Tek Senedin getirdiği yenilikler arasında; Parlamento'nun etkinliğinin artırılması, oylamada nitelikli çoğunluk sistemi aracılığıyla karar alma süresinin hızlandırılması, ortak dış politika ve güvenlik alanında işbirliğinin geliştirilmesi ile iç pazar ve ekonomik bütünleşme bulunmaktadır (Canbolat, 2004: 195-196). 1990'lı yıllar Avrupa Birliği tarihinde önemli gelişmelerin yaşandığı dönem olmuştur. Ekonomik ve parasal birliğin sağlanması yönünde başlatılan çalışmaların tamamlanması zorunluluğuna ilaveten, 1989 yılında başlayan Sovyetler Birliği'nin dağılması ve buna bağlı olarak Doğu Bloğu ülkelerinin çözülmesi, Soğuk Savaş'ın sona ermesi, Merkezi ve Doğu Avrupa Ülkelerinin (MDAÜ) serbest kalmaları, Almanya'nın birleştirilmesi gibi gelişmeler Avrupa Topluluğu'nun bir

Avrupa Birliği'ne dönüştürülmesi sürecini başlatmıştır (Fişne, 2003: 62). Bu dönüşüm 1992 yılında imzalanan ve 1 Kasım 1993 yılında yürürlüğe giren Maastricht Antlaşması diğer adıyla Avrupa Birliği Antlaşması ile sağlanmıştır. AB kurucu antlaşmaları daha sonra 1996 yılında imzalanan Amsterdam Antlaşması ile yenilenmiştir. Hükümetler arası konferans sonucunda kabul edilen antlaşma ile AB'nin yetkisine bırakılan politika alanlarında bir miktar artışın yanı sıra kurumsal yapıda bazı değişikliklere gidilmiştir. Ayrıca kurucu antlaşmalarda çeşitli zamanlarda yapılan değişiklikler de bir araya getirilip yeniden maddelendirilerek antlaşmaların konsolidasyonu sağlanmıştır (Türe, 2004: 61). 2000 yılında Nice kentinde yapılan zirvede, AB hükümet ve devlet başkanları, AB'nin kurumsal yapısında çeşitli reformları öngören Nice Antlaşması'nı imzalamışlardır. Bu antlaşma aynı zamanda AB'nin son genişleme sürecinin ilkelerini belirlemiş, dolayısıyla da AB'nin üye sayısı ve yapıları üzerinde önemli değişiklikler getirmiştir (Türe, 2004: 61). Nice Antlaşması'nın yürürlüğe girmesi, üye ülkeler bazındaki onay sürecinin uzaması yüzünden 1 şubat 2003 tarihinde gerçekteşebilmiştir (Türe, 2004: 61).

Tablo II:
Avrupa Birliğini şekillendiren Temel Antlaşmalar

Antlaşmanın Tam Adı	İmza Yeri	İmza Tarihi	Yürürlüğe Tarihi	Girme Tarihi
Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu'nu Kuran Antlaşma (Paris Antlaşması)	Paris	18 Nisan 1951	23 Temmuz 1952	
Avrupa Atom Enerjisi Topluluğu'nu Kuran Antlaşma (Roma Antlaşması)	Roma	25 Mart 1957	1 Ocak 1958	
Avrupa Ekonomik Topluluğu'nu Kuran Antlaşma (Roma Antlaşması)	Roma	25 Mart 1957	1 Ocak 1958	
Avrupa Toplulukları'na Tek Bir Konsey ve Tek Bir Komisyon Kuran Anlaşma (Birleştirme Antlaşması)	Lüksemburg	8 Nisan 1965	1 Temmuz 1967	
Avrupa Toplulukları'nı Kuran Antlaşmaları Gözden Geçiren Antlaşma (Avrupa Tek Senedi)	Lüksemburg ve Lahey	17 Şubat 1986	1 Temmuz 1987	
Avrupa Birliği Antlaşması (Maastricht Antlaşması)	Maastricht	7 Şubat 1992	1 Kasım 1993	
Avrupa Birliği Antlaşması'nı ve Avrupa Toplulukları'nı Kuran Antlaşmaları Değiştiren Amsterdam Antlaşması (Amsterdam Antlaşması)	Amsterdam	2 Ekim 1997	1 Mayıs 1999	
Avrupa Birliği Antlaşması'nı ve Avrupa Topluluklarını Kuran Antlaşmaları Değiştiren Antlaşma (Nice Antlaşması)	Nice	26 Şubat 2001	1 Şubat 2003	

Kaynak: <http://www.europea.eu.int/abc/treatiesen.html>
<http://www.eu.int/eurlex/treaties/index.html>

(20.10.2009);

(20.10.2009).

4.5.Genişleme Süreci

AB ilk genişlemesini, 1970’li yıllarda gerçekleştirmiştir. 1973 yılında daha önce Avrupa Toplulukları’nın kurulmasına karşı çıkmış olan İngiltere ile birlikte İrlanda ve Danimarka Avrupa Topluluğu’na katılmış, böylece üye devletlerinin sayısı altıdan dokuzaya çıkmıştır. Bu devletlere, 1981 yılında Yunanistan, 1986 yılında İspanya ve Portekiz katılmıştır.

1995 yılında Avusturya, Finlandiya ve İsveç katılarak Avrupa Birliği’ne üye olmuş ve Avrupa Birliği’nin üye sayısı 15’e yükselmiştir.

AB ülkeleri, Sovyetler Birliği’nin dağılmasıyla birlikte Merkezi ve Doğu Avrupa Ülkelerine bir tarihi sorumluluk anlayışla bakmıştır. Avrupa’nın II. Dünya Savaşı sonrasında bölünmüş olmasının verdiği “acıyı” telafi etme arzusuyla bu ülkelere yardımcı olmayı hedeflemişlerdir (Ülgen, 2005: 5). 1997 Lüksemburg Zirvesi’nde AB bu ülkelerle tam üyelik müzakerelere başlama kararı almıştır. 2004 yılında ise bu ülkeler AB’ye katılmışlardır. Bu ülkeler; 8 Merkezi ve Doğu Avrupa Ülkesinden (Macaristan, Çek Cumhuriyeti, Slovakya, Slovenya, Polonya, Litvanya, Letonya ve Estonya) Kıbrıs Rum Yönetimi ve Malta’dan oluşmaktadır. Avrupa Birliği son genişlemesi 2007 yılında Romanya ve Bulgaristan ile olmuştur. Avrupa Konseyi’nde bir araya gelen AB üyesi ülkelerin demokratik yollarla seçilmiş hükümetleri, gelecekteki genişleme dalgalarını halihazırda AB üyeliği için çalışmalarını sürdüren ülkeleri kapsayacağı konusunda görüş birliği içinde olmuştur. Söz konusu ülkeler: Hırvatistan, Makedonya, Arnavutluk, Bosna-Hersek, Karadağ, Kosova, Sırbistan ve Türkiye’dir. Bu ülkelerin Birliğe üyeleri ancak her birinin ilgili koşulları yerine getirmeleriyle gerçekleşecektir (Avrupa Komisyonu Genişleme Genel Müdürlüğü, 2009: 1).

Tablo III:
Avrupa Birliği’nin Genişleme Süreci

Ülke Adı	Katılma Tarihi
İngiltere, Danimarka, İrlanda	1973
Yunanistan	1981
İspanya, Portekiz	1986
Avusturya, Finlandiya, İsveç	1995
Polonya, Macaristan, Çek Cumhuriyeti, Slovakya, Slovenya, Letonya, Litvanya, Estonya, Malta, Kıbrıs	2004
Bulgaristan, Romanya	2007

Kaynak:<http://www.eu.int> (20.10.2009).

4.6. Avrupa Birliği'ndeki Son Donem Siyasi Gelişmeler ve 1 Aralık 2009 Lizbon Antlaşması

2000 yılındaki Nice Zirvesi'nde üzerinde mutabakata varılan ve Nice Antlaşması'nın eki olarak yayınlanan “Avrupa Birliği'nin Geleceği” Deklarasyonu ile başlatılan ve “zorlu” geçen 7 yıl süreli AB Reform Süreci, 13 Aralık 2007'de Lizbon'da imzalanan Reform (Lizbon) Antlaşması ile sona erdiği düşünülmüştür. “Nice-Sonrası Süreç” olarak adlandırılan bu donem, AB'nin yapısının ve geleceğinin tüm boyutları ile tartişılmasını ve Birlik için yeni bir yon belirlemesini içermektedir. Bu süreçte, özellikle genişleme sonrası 27-35 üyeye ulaşması tahmin edilen Birliğin vatandaşları ile arasındaki uzaklığın kapatılması ve demokratik meşruiyetinin arttırılması ile 21. yüzyılın fırsat ve tehditleri ile başa çıkabilecek kurumlara, politikalara ve mali araçlara, bir başka deyişle etkin işleyip sonuç üreten bir yapıya kavuşturulması amaçlanmaktaydı. Bu süreçte kendine özgü, Şeffaf ve katılımı teşvik eden bir konvansiyon yontemiyle hazırlanıp Hükümetler Arası Konferans'ta ye devletler tarafından son Şekli verilen “Avrupa için bir Anayasa ngoren Antlaşma” (Anayasal Antlaşma) 29 Ekim 2004'te Roma'da düzenlenen torenle imzalanmıştır. Ardından ye devletler tarafından kendi anayasal usullerine gore onaylanma aşamasına geçilen “Anayasal Antlaşma”nın Kasım 2006'da bu sürecin tamamlanması sonucu yürürlüğe girmesi ngorlyordu. Ancak, Fransa ve Hollanda'da Mayıs ve Haziran 2005'te gerçekleştirilen referandumların olumsuz sonuçları, Anayasal Antlaşma'nın geleceğini hem hukuki, hem de siyasi olarak belirsiz hale getirmiştir. Anayasal Antlaşma'nın onayı sürecinde yaşanan “fiyasko”, bir yandan ye devletlerin siyasi kadroları ve AB bürokratları ile AB yesi devletlerin vatandaşları arasındaki uzaklığı somut olarak gosterirken, bu uzaklığı, ya da diğer bir ifade ile demokrasi ve meşruiyet açığını kapatma amacını taşıyan siyasi anayasallaşma sürecinin içinde bulunduğu paradoksu da ortaya koymuştur. ye devletlerin halkları kendilerini Birliğe aidiyet bağı ile bağlamakta katalizor gorevi üstlenmesi ngorlen “Anayasa”nın anlamından ve içeriğinden büyük ölçüde habersizdi; Anayasal Antlaşma'ya ilgi duymuyor, ilgi duyduğunu da bunu olumsuz tepki olarak ortaya koyabiliyordu (Baykal, 2008: 104-107).

Haziran 2005 ile Haziran 2007 arasında geçen iki yıllık donem, Anayasal Antlaşmanın tamamen terk edilerek yeni bir metnin hazırlanmasından mevcut metnin onayında ısrar edilmesine, Anayasal Antlaşma içinde yer alan ve Birliğin etkili ve demokratik işleyişi için olmazsa olmaz nitelikte kabul edilen reformların seçilerek bunların onayına yoğunlaşılmasından, mevcut kurucu antlaşma metinleri ile yola devam edilmesine kadar çok

farklı çözüm önerilerinin tartışılmasına sahne olmuştur. 25 Mart 2007 tarihinde Berlin’de gerçekleşen Roma Antlaşması’nın 50. Yıl Bildirisi ile üye devletler 2009 yılındaki Avrupa Parlamentosu seçimlerine kadar Birliği yenilenmiş bir ortak temel üzerine oturtmak konusunda irade beyanında bulunmuşlardır. 21-22 Haziran 2007 tarihinde toplanan AB Hükümet ve Devlet Başkanları Zirvesi, 2005 yılında Anayasal Antlaşmanın Fransa ve Hollanda halkları tarafından reddi üzerine Avrupa bütünleşmesinin girdiği krizden çıkması için atılacak somut adımların kararlaştırılması ile sonuçlanmıştır. Temmuz 2007’nin sonlarında Portekiz’in dönem başkanlığında AB Antlaşması’nın 48. Maddesi uyarınca toplanacak yeni bir hükümetler arası konferansta söz konusu hükümlerin bir uluslararası antlaşma metni haline getirilmesi ve imzalanması; ardından da 2009 yılında gerçekleşecek Avrupa Parlamentosu seçimleri öncesinde ulusal onay işlemlerinin tamamlanması kararlaştırılmıştır. Bu çerçevede 13 Aralık 2007’de Lizbon’da Reform (Lizbon) Antlaşması imzalanmıştır. İrlanda Parlamentosu’ndaki biri hariç tüm siyasi partilerin yanı sıra sendikaların ve sivil toplum kuruluşlarının büyük çoğunluğu ve neredeyse tüm medya tarafından desteklendiği halde Lizbon Antlaşması İrlanda halkı tarafından reddedilmiştir (Baykal, 2008: 104-107). Aynı İrlanda, 04 Ekim 2009 tarihinde gerçekleştirdiği başka bir referandum sonrasında Lizbon Süreci üzerindeki çekincesini kaldırmış ve Referandum’dan “Evet” kararı çıkararak Avrupa Birliği ile ortak adımlar atacağına dair bir çeşit garanti vermiştir. Böylece 1 Aralık 2009 tarihinde Lizbon Antlaşması yürürlüğe girmiştir.

Lizbon Süreci ile birlikte Konsey kararlarında **Çifte Çoğunluk** (Double Majority) kuralı uygulanmaya başlanacaktır. Böylece bir AB yasaının kabul edilmesi için üye ülkelerin % 55’inin ve AB nüfusunun da % 65’inin desteği gerecektir. Fakat Polonya’nın karşı çıkmasının üzerine yeni oylama sistemi 2014 yılından sonra uygulanabilecektir. Ayrıca kararları engellemeyi daha da kolaylaştıracak şartların uygulamaya sokulabilmesi için 2017 yılına kadar ekstra geçiş süresi de öngörülmektedir (Ioannina Bendi). Çalışma ile ilgili olarak bir diğer gelişme AP üye sayısının, azami 750 ile sınırlanacak olmasıdır. Ülke başına ise en az 6 en fazla 96 üye düşecektir. Ayrıca 2014 yılı itibarıyla Komisyon üyeleri sayısının 27’den 15’e düşürülmesi de Lizbon Süreci ile birlikte gerçekleştirmesi öngörülmektedir. Ayrıca Lizbon Antlaşması’na **Çıkış** maddesi eklenerek AB üyelerine Birlik’ten ayrılmaları için imkân tanınması önem arz etmektedir.⁶

Tüm bunlardan sonra Avrupa Birliği’nin hâlihazırdaki kurumsal yapısını incelemek

⁶ Ayrıntılı bilgi için bk. **Avrupa Birliği Antlaşması ve Avrupa Topluluğu’nu Kuran Antlaşmayı Tadil Eden Lizbon Antlaşması**, İktisadi Kalkınma Vakfı Yayınları No:217, İstanbul, 2008.

gerekmektedir. Lizbon Süreci ile birlikte önemli değişikliklerin olması beklenen kurumsal yapı aşağıda ana hatlarıyla verilmeye çalışılmıştır.

4.7. Avrupa Birliği'nin Kurumsal Yapısı

Avrupa Birliği'nin karar alma süreci, tüm üye devletlerin üzerinde anlaşmaya vardıkları, temelinde kurucu antlaşmalar olan hukuksal bir yapıya dayanmaktadır. AB Antlaşması, AB'nin karar alabileceği alanları, bu kararların kimin tarafından nasıl alınacağını tanımlamıştır. Bu temel kurallar, AB kurumlarının görev ve yetkilerinin derecesini belirlemek açısından büyük önem taşımaktadır (Kumbaracı, 2003: 57). Avrupa Birliği düzeyinde kararların alınması Avrupa Parlamentosu (AP), Avrupa Birliği Konseyi ve Avrupa Komisyonu çerçevesinde olmaktadır (Avrupa Toplulukları Resmi Yayınlar Ofisi, 2009: 7).

4.7.1. Avrupa Birliği'nin Asli Kurumları

Asli kurumlar olarak Avrupa Parlamentosu, Avrupa Birliği Konseyi, Avrupa Komisyonu, Adalet Divanı ve Avrupa Birliği Sayıştayını sayılmaktadır. Bu kurumlar, Avrupa Birliği'ni herhangi bir birlik olmaktan daha da ileri bir yapı olduğunu göstermek adına önemlidir, denilebilir.

4.7.1.1. Avrupa Parlamentosu

Avrupa Parlamentosu (AP), Toplulukta bir araya gelen devletlerin halklarının temsilcilerinden oluşmaktadır. Avrupa Parlamentosu, Avrupa bütünleşmesi sürecindeki demokratik denetim ve meşruiyet sağlamak üzere Antlaşma ile kendisine verilmiş olan yetkilerini kullanmaktadır (Kumbaracı, 2003: 64). AP üyeleri, ilk kuruluşundan 1979 yılına kadar, üye ülke parlamentolarından gönderilen milletvekillerinden oluşturmuştur. Bu tarihten sonra Birlik vatandaşları tarafından doğrudan seçilen AP birlik vatandaşlarını temsil etmektedir (Arslan, 2003. 86). Seçimler her beş yılda bir yapılmaktadır ve seçmen olarak kayıtlı her AB vatandaşı AB'nin neresinde oturuyor olursa olsun seçme ve seçilme hakkına sahiptir (Avrupa Toplulukları Resmi Yayınlar Ofisi, 2009: 11).

Tek dereceli genel oyla seçilen Avrupa Parlamentosu'nun milletvekilleri, politik yönelimlerine göre gruplar oluşturmaktadırlar (Canbolat, 2004: 199).

Bu şekilde Parlamento, Birliğin aşağı yukarı 500 milyon vatandaşının demokratik

isteklerini ifade etmekte ve diğer AB kurumlarıyla olan görüşmelerde onların çıkarlarını temsil etmektedir (Avrupa Toplulukları Resmi Yayınlar Ofisi, 2009: 11). En son seçim Haziran 2004'te gerçekleştirilmiştir. Bu seçimlere aynı yılın Mayıs ayında üye olan on ülkenin vatandaşları da katılmışlardır (Bilici, 2005: 50).

2009 itibariyle Parlamento'da 27 AB ülkesinden 785 üye bulunmaktadır (Avrupa Toplulukları Resmi Yayınlar Ofisi, 2009: 11).

Tablo IV:
Avrupa Parlamentosu'nda Ülke Başına Koltuk Sayısı

Ülke	Koltuk Sayısı	Ülke	Koltuk Sayısı	Ülke	Koltuk Sayısı
Almanya	99	Fransa	78	Lüksemburg	6
Avusturya	18	Hollanda	27	Macaristan	24
Belçika	24	İrlanda	13	Malta	5
Birleşik Krallık	78	İspanya	54	Polonya	54
Bulgaristan	18	İsveç	19	Portekiz	24
Çek Cum.	24	İtalya	78	Romanya	35
Danimarka	14	Kıbrıs	6	Slovakya	14
Estonya	6	Letonya	9	Slovenya	7
Finlandiya	14	Litvanya	13	Yunanistan	24

Kaynak: Avrupa Toplulukları Resmi Yayınlar Ofisi, s.11.

Avrupa Parlamentosu'nun üç çalışma yeri bulunmaktadır: Brüksel (Belçika), Lüksemburg ve Strazburg (Fransa). Lüksemburg idari ofislere (Genel Sekreterlik) ev sahipliği yapar. "Genel Kurul" olarak bilinen bütün parlamenterlerin katıldığı toplantılar Strazburg'da ve bazen de Brüksel'de yapılmaktadır. Komite toplantıları da Brüksel'de olmaktadır (Avrupa Toplulukları Resmi Yayınlar Ofisi, 2009: 11). AP, adı parlamento olmakla birlikte tam bir parlamentonun işlevini yerine getirmese de, AB kurumları içinde önemi her geçen gün artmaktadır (Bozkurt, 2001: 94).

4.7.1.2. Avrupa Birliği Konseyi

Avrupa Birliği Konseyi, Avrupa Birliği'nin etkinlik alanında ortak karar alınması amacıyla ulusal hükümetlerin temsilcilerinin oluşturduğu bir kurumdur (Canbolat, 2004: 198). Konsey, Avrupa Birliği'nin ana karar alma mekanizmasıdır. Avrupa Parlamentosu gibi Konsey de kurucu antlaşmalar ile 1950'lerde kurulmuştur. Konsey, üye ülkeleri temsil eder ve toplantılarına her Avrupa Birliği üyesi ulusal hükümetten bir bakan katılmaktadır. Hangi

bakanın hangi toplantıda hazır bulunacağı gündemdeki konulara bağlı olmaktadır (Avrupa Toplulukları Resmi Yayınlar Ofisi, 2009: 14-15). AB Konseyi, üye ülke yönetimlerini bağlayıcı kararlar alabilmekte ve alınan kararların uygulanmasını sağlayabilmektedir (Arslan, 2004: 77). Konsey, toplantıda bulunanların kimliğine göre Avrupa Birliği Konseyi (Avrupa Zirvesi) veya Avrupa Birliği Bakanlar Konseyi ismini almaktadır (Bilici, 2005: 51).

Konsey'deki her bir Bakan hükümeti adına yetkilidir; başka bir deyişle bu bakanların imzası bütün hükümetin imzası demektir. Dahası Konsey'deki her bir Bakan, ulusal parlamentosuna ve parlamentosunun temsil ettiği vatandaşlarına karşı sorumludur. Avrupa Parlamentosu'nun da karar alma sürecine dahil olması, Konsey kararlarının meşruiyetini sağlamaktadır.

Bir yıl içinde dört seferden fazla olmamak üzere, AB ülkelerinin cumhurbaşkanları ve/veya başbakanları Avrupa Komisyonu Başkanı ile birlikte Avrupa Konseyi adı altında bir araya gelmektedirler. Bu zirve toplantıları, kapsayıcı bir şekilde AB politikalarını belirlemekte ve daha düşük seviyede (örneğin normal Konsey toplantılarında bakanlar tarafından) çözümlenemeyen konular burada çözümlenmektedir.

Avrupa Konseyi'ndeki tartışmaların öneminden dolayı toplantılar pek çok kez gecenin geç saatlerine kadar devam etmekte ve medyadan yoğun ilgi görmektedir. Konsey'de kararlar oylama ile alınmaktadır. Nüfusu daha fazla olan ülkelerin daha çok oyu bulunmaktadır. Fakat oyların ağırlığı, nüfusu az olan ülkelerin lehine olacak şekilde düzenlenmiştir (Avrupa Toplulukları Resmi Yayınlar Ofisi, 2009: 19). Üye ülkeler alfabetik sıraya göre altı aylık süreyle Konsey'in başkanlığını yürütmektedirler (Bozkurt, 2001: 95).

Tablo V:
Avrupa Konseyi'nde Ülke Başına Düşen Oy Sayısı

Ülke	Oy Sayısı	Ülke	Oy Sayısı	Ülke	Oy Sayısı
Almanya	29	Fransa	29	Lüksemburg	4
Avusturya	10	Hollanda	13	Macaristan	12
Belçika	12	İrlanda	7	Malta	3
Birleşik Krallık	29	İspanya	27	Polonya	27
Bulgaristan	10	İsveç	10	Portekiz	12
Çek Cum.	12	İtalya	29	Romanya	14
Danimarka	7	Kıbrıs	4	Slovakya	7
Estonya	4	Letonya	4	Slovenya	4
Finlandiya	7	Litvanya	7	Yunanistan	12

Kaynak: Avrupa Toplulukları Resmi Yayınlar Ofisi, s.19.

4.7.1.3.Avrupa Komisyonu

Komisyon, ulusal hükümetlerden bağımsızdır. Görevi, bir bütün olarak AB'nin çıkarlarını temsil etmek ve desteklemektir. Yeni AB yasaları için öneriler tasarlamakta ve bunları Avrupa Parlamentosu'na (AP) ve Konsey'e sunmaktadır. Komisyon, aynı zamanda AB'nin yürütme koludur yani Parlamento'nun ve Konsey'in kararlarının uygulanmasından sorumludur. Bu, politikaların uygulanması, programların yürütülmesi ve fonların harcanması gibi günlük işlerin idaresi demektir. Birliğin her eylemi Komisyonla başlamakta ve sonuçlanmaktadır (Arslan, 2004: 81). Parlamento ve Konsey gibi Avrupa Komisyonu da AB kurucu Antlaşmaları ile 1950'lerde kurulmuştur (Avrupa Toplulukları Resmi Yayınlar Ofisi, 2009: 21).

Avrupa Komisyonu'nun görev ve yetkileri itibariyle politik ve bürokratik bir yapısı bulunmaktadır. Üye ülkeler tarafından Parlamento'nun onayı ile atanan Komisyonerler, Avrupa bütünleşmesi sürecinde güçlü bir politik yapıyı temsil etmektedirler (Kumbaracı, 2003: 66). Gelecekteki olası Avrupa Birleşik Devletleri'nin bir anlamda devlet başkanlığı işlevini de yükleneyecek uluslar üstü (supranational) bir kurumdur (Bozkurt, 2001: 90).

Komisyon'un merkezi Belçika'nın Brüksel kentindedir. Ayrıca Lüksemburg'da ofisleri ve bütün AB ülkelerinde bulunan temsilciliklerinin yanı sıra dünyanın pek çok başkentinde de delegasyonları vardır (Avrupa Toplulukları Resmi Yayınlar Ofisi, 2009: 22). Komisyon'un kadrosunun yaklaşık 1/5'i tercümanlardan oluşmaktadır. Çok sayıda resmi dili bulunan AB'de çeviri konusunda önemli bir iş yükü ortaya çıkmıştır (Bilici, 2005. 54).

Avrupa Birliği Komisyonu Dönem Başkanlığını yürüten her üye devletin değişik öncelikleri bulunmaktadır. Bu durumda, dönem başkanlığını yürüten üye devlet, gerektiğinde kendi öncelikleri doğrultusunda teklifler sunmasını Komisyon'dan isteyebilir. Bu uygulama, dönem başkanlığını önemli duruma getirmesi bakımından oldukça ilginç olmaktadır (Tezcan, 2003: 70).

4.7.1.4.Adalet Divanı

Avrupa Adalet Divanı, (Avrupa Toplulukları Adalet Divanı, kısaca 'Divan' denir) Lüksemburg'da bulunan AB yüksek mahkemesidir (Kumbaracı, 2003: 74). AB Antlaşmaları'nın ilki olan 1952 AKÇT Antlaşması ile kurulmuştur. Divan, Lüksemburg'da bulunmaktadır. Adalet Divanı'nın görevi, AB mevzuatının her üye ülkede aynı şekilde

yorumlanmasını ve uygulanmasını sağlamaktır. Böylece kanunlar herkes için eşit olacaktır. Divan, örneğin, ulusal mahkemelerin aynı konu üzerinde farklı kararlar vermemelerini sağlamaktadır. Divan, aynı zamanda AB üye ülke ve kurumlarının yasaların gerektirdiklerini yapıp yapmadıklarını da takip etmektedir. AB üye ülkeleri, kurumları, şirketler ve bireyler arasındaki yasal sorunları çözme yetkisi de Divan'a aittir. Divan üye ülke başına bir yargıçtan oluşmaktadır. Böylece AB'nin 27 ulusal yasal sistemi de temsil edilmektedir. Verimlilik sağlayabilmek için Divan nadiren tüm heyet olarak bir araya gelmektedir. Çoğu zaman yalnız 13 yargıçtan oluşan "Büyük Heyet" (Grand Chamber) olarak ya da beş ya da üç yargıçtan oluşan bir heyet olarak toplanmaktadır. Divan, sekiz "kanun sözcüsü" tarafından desteklenmektedir. Rollerini, Divan'a getirilmiş olan davalarda gerekçeli fikirleri temsil etmektedir. Kanun sözcüleri, bu görevlerini kamuya açık ve tarafsız olarak yerine getirmek zorundadırlar.

Yargıçlar ve kanun sözcülerinin tarafsızlıkları "şüphe götürmez" bir gerçektir. Her birinin kendi ülkelerinde en yüksek hukuki pozisyona atanacak özellikleri ve yetenekleri bulunmaktadır. Adalet Divanı'na AB hükümetlerinin ortak kararıyla atanmaktadırlar. Hepsi yenilenebilir altı yıllık bir dönem için göreve gelmektedirler. Binlerce dosya ile Adalet Divanı'nın başa çıkmasına yardım etmek ve vatandaşlara daha iyi bir yasal koruma sunmak için 1988'de Avrupa Toplulukları İlk Derece Mahkemesi kurulmuştur. Adalet Divanı'na bağlı olan bu mahkeme, özellikle gerçek kişiler, şirketler ve bazı kurumlar tarafından getirilen ve rekabet hukuku ile ilgili belli tip davalarda karar verme sorumluluğuna sahiptir. Bu mahkemede de her bir AB ülkesinden bir yargıç görev yapmaktadır (Avrupa Toplulukları Resmi Yayınlar Ofisi, 2009: 26). Adalet Divanı'nda verilen kararlar kesindir, temyiz edilemez (Arslan, 2004. 90). Adalet Divanı kararları; uyulması zorunlu, tüm Toplum açısından bağlayıcı özelliği olan kaynaklar arasında yer almaktadır (Bilici, 2005: 57).

4.7.1.5. Avrupa Birliği Sayıştay

Sayıştay 1975'te kurulmuştur. 1977 yılında faaliyete geçmiştir. Merkezi Lüksemburg'da bulunmaktadır (Kumbaracı, 2003: 76). Sayıştay'ın görevi, Birlik vatandaşlarının toplanan fonlardan en yüksek derecede yararlanması amacıyla AB mali kaynaklarının gereğince yönetildiğini kontrol etmektir. Sayıştay, AB fonlarını idare eden herhangi bir kişi ya da kuruluşu denetleme hakkına sahiptir. Sayıştay, her üye devletten bir temsilcinin katılımıyla oluşmaktadır (Arslan, 2004. 93). Bu üyeler, 6 yıllık yenilenebilir bir dönem için Konsey tarafından atanmaktadırlar. Üyeler, aralarından bir kişiyi, 3 yıllık

yenilenebilir bir dönem için başkan olarak seçmektedirler. Avusturyalı Hubert Weber, Ocak 2005'ten beri Sayıştay Başkanı'dır (Avrupa Toplulukları Resmi Yayınlar Ofisi, 2009: 29).

Sayıştay'ın ana rolü AB bütçesinin doğru uygulanıp uygulanmadığını kontrol etmektir. Başka bir deyişle, AB'nin gelir ve giderlerinin yasal bir şekilde elde edildiği, harcandığı ve kaydedildiğinden emin olmak ve sağlam bir mali yönetim sağlamaktır. Böylece Sayıştay'ın çalışmaları, AB sisteminin verimli, ekonomik, etkili ve şeffaf işlemesine yardım etmektedir. Görevlerini yerine getirmek için Sayıştay, AB gelir veya giderleri ile ilgili çalışan herhangi bir kurumun ya da kişinin çalışmalarını soruşturabilmektedir. Çoğu zaman yerinde kontroller de yapmaktadır. Sayıştay'ın bulguları, raporlar haline getirilmekte ve böylece herhangi bir sorun Komisyon'un ve AB üye ülke hükümetlerinin dikkatine sunulmaktadır. Verimli çalışabilmek için Sayıştay'ın diğer kurumlardan tamamen bağımsız fakat aynı zamanda da onlarla yakın ilişki içinde olması gerekmektedir. Sayıştay'ın ana işlevlerinden biri, bir önceki yılın denetleme raporlarını her yıl düzenli olarak Avrupa Parlamentosu'na ve Konseyi'ne sunarak onlara yardım etmektir. Parlamento, Komisyon'un bütçeyi idare edişini onaylayıp onaylamayacağına Sayıştay'ın raporunu detaylı olarak inceledikten sonra karar vermektedir. Sayıştay uygulamayı tatmin edici bulduysa Konsey'e ve Parlamento'ya Avrupa vergi mükelleflerinin paralarının yerinde ve doğru kullanıldığını bildiren bir yazı göndermektedir. Son olarak Sayıştay, vatandaşların ilgilendikleri konularda, onları raporlar aracılığıyla çalışmalarının sonuçlarından haberdar etmektedir (Avrupa Toplulukları Resmi Yayınlar Ofisi, 2009: 29).

4.7.2.Avrupa Birliği'nin Yardımcı Kurumları

AB'nin Yardımcı Kuruluşları olarak Ekonomik ve Sosyal Komite, Bölgeler Komitesi, Avrupa Yatırım Bankası, Avrupa Merkez Bankası, Avrupa Ombudsmanı ve Avrupa Veri Koruma Denetmeni'nden oluşmaktadır.

4.7.2.1.Ekonomik ve Sosyal Komite

1957'de Roma Antlaşması ile kurulan Avrupa Ekonomik ve Sosyal Komitesi'nin (EESC), 344 üyesi bulunmaktadır. Komite, başta üretici, çiftçi, işçi, tüccar, zanaatkar ve serbest meslek sahipleri olmak üzere çeşitli ekonomik ve sosyal kesim temsilcilerinden oluşmaktadır (Kumbaracı, 2003: 77). Her AB ülkesinden olan üye sayısı, nüfusu kabaca yansıtılmaktadır.

Tablo VI:
Avrupa Ekonomik ve Sosyal Komitesi'nde Ülke Başına Düşen Üye Sayısı

Ülke	Üye Sayısı	Ülke	Üye Sayısı	Ülke	Üye Sayısı
Almanya	24	Fransa	24	Lüksemburg	6
Avusturya	12	Hollanda	12	Macaristan	12
Belçika	12	İrlanda	9	Malta	5
Birleşik Krallık	24	İspanya	21	Polonya	21
Bulgaristan	12	İsveç	12	Portekiz	12
Çek Cum.	12	İtalya	24	Romanya	15
Danimarka	9	Kıbrıs	6	Slovakya	9
Estonya	7	Letonya	7	Slovenya	7
Finlandiya	9	Litvanya	9	Yunanistan	12

Kaynak: Avrupa Toplulukları Resmi Yayınlar Ofisi, s.31.

Avrupa Ekonomik ve Sosyal Komitesi; Avrupalı işveren örgütleri ve sendikalar gibi çıkar gruplarının ve tüketici birlikleri gibi diğer örgütlü sivil toplum organlarının temsilcilerine AB'yle ilgili konularda fikirlerini ifade etmek için resmi bir platform sağlayan bir danışma organıdır.

Bu yüzden Ekonomik ve Sosyal Komite üyelerine birlik içinde, spesifik çalışmalarından dolayı “Danışman” benzetmeleri de yapılmaktadır (Arslan, 2004: 95).

Üyeler AB hükümetleri tarafından aday gösterilmekte ama tam bir siyasi bağımsızlık içinde çalışmaktadır.

Üyeler dört yıllığına atanmakta ve daha sonra tekrar atanabilmektedirler. Komite, genel kurul şeklinde toplanır ve tartışmaları her biri belli bir politik alanla ilgili olan ve “bölüm” olarak bilinen altı alt komite tarafından hazırlanmaktadır.

Başkan ve iki Başkan Yardımcısı iki yıllık bir dönem için seçimle belirlenmektedir (Avrupa Toplulukları Resmi Yayınlar Ofisi, 2009: 31).

4.7.2.2.Bölgeler Komitesi

1994'te Avrupa Birliği Antlaşması (Maastricht) ile kurulmuş Bölgeler Komitesi'nin (CoR), 344 üyesi bulunmaktadır.

Her üye ülkeden gelenlerin sayısı, söz konusu ülkenin nüfusunu takriben yansıtmaktadır.

Tablo VII:
Bölgeler Komitesi'nde Üye Sayıları

Ülke	Üye Sayısı	Ülke	Üye Sayısı	Ülke	Üye Sayısı
Almanya	24	Fransa	24	Lüksemburg	6
Avusturya	12	Hollanda	12	Macaristan	12
Belçika	12	İrlanda	9	Malta	5
Birleşik Krallık	24	İspanya	21	Polonya	21
Bulgaristan	12	İsveç	12	Portekiz	12
Çek Cum.	12	İtalya	24	Romanya	15
Danimarka	9	Kıbrıs	6	Slovakya	9
Estonya	7	Letonya	7	Slovenya	7
Finlandiya	9	Litvanya	9	Yunanistan	12

Kaynak: Avrupa Toplulukları Resmi Yayınlar Ofisi, s.33.

Avrupa Birliği'nin bölgesel ve yerel mercilerinin temsilcilerinden oluşan bir danışma organıdır. Bölgeler Komitesi temsilcileri üye ülkelerinin çeşitli bölgelerinden gelen ve o bölgelerde saygınlık kazanmış kişiler arasından önerilmektedir (Arslan, 2004. 96). Bölgesel politikalar, çevre, kültür, eğitim ve ulaşım alanı gibi yerel ve bölgesel hükümetleri ilgilendiren konularda AB çapında karar alınmadan önce Bölgeler Komitesi'ne danışılması zorunludur. Komite üyeleri, kendi ülkelerinde yaşadıkları bölgenin bölgesel ya da belediye yönetimlerine seçilmiş üye ya da bu makamlarda önemli bir konuma sahip kişilerdir. Bu kişiler ulusal hükümetler tarafından Komite'ye aday gösterilmektedir. Avrupa Birliği Konseyi Komite üyelerini dört yıl için görevlendirir ve bu kişiler, aynı göreve yeniden atanabilmektedir. Her ülke, üyelerini kendi istediği şekilde seçer ancak Komite üyeleri toplamda siyasi ve coğrafi dengeleri yansıtmalıdır. Üyeler, kendi ülkelerinde seçim yetkilerini kaybederlerse o zaman, Komite'den de ayrılmaları gerekmektedir (Avrupa Toplulukları Resmi Yayınlar Ofisi, 2009: 33).

4.7.2.3. Avrupa Yatırım Bankası

Avrupa Yatırım Bankası (AYB), Avrupa Ekonomik Topluluğunu oluşturan ve 1 Ocak 1958 tarihinde yürürlüğe giren Roma Antlaşmasınının 129. ve 130. maddelerinde yer alan hükümler çerçevesinde kurulmuştur (Anonim, 1999: 30). Anılan Antlaşmanının 129. maddesi aynen şöyledir: "Tüzel kişiliği olan bir Avrupa Yatırım Bankası kurulmuştur. Avrupa Yatırım Bankası'nın üyeleri üye devletlerdir. Avrupa Yatırım Bankası'nın ana sözleşmesi, iş bu Anlaşmaya ekli bir protokol konusudur" (Cingi, 1984: 15).

Avrupa Yatırım Bankası Avrupa Birliği'nin finans kurumudur; görevi üye devletlerin

ekonomik ve sosyal kalkınmasına, dengeli gelişimine ve entegrasyonuna katkıda bulunmaktadır. Bu amaçla piyasalardan çok büyük miktarlarda fon toplamakta ve Birliğin hedefleri ile uyumlu projeleri en iyi koşullarda finanse etmektedir. Birlik dışında ise Avrupa Gelişim Yardımı ve İşbirliği politikalarının mali boyutunu uygulamaktadır (<http://www.ab.istanbul.gov.tr/Default.aspx?pid=8391>). Avrupa Yatırım Bankası Avrupa Birliği'nin mali kurumu olarak hukuki tüzel kişiliğe ve mali bağımsızlığa sahiptir. AYB, AB'nin uzun vadeli krediler veren mali kuruluşu niteliğini taşımaktadır (<http://www.gaziantepeic.org/index.php?st=15>).

4.7.2.4. Avrupa Merkez Bankası

1998'de kurulan Avrupa Merkez Bankası (ECB), Almanya'nın Frankfurt şehrinde bulunmaktadır. Görevi, AB'nin ortak para birimi olan Euro'yu yönetmek ve AB vatandaşlarının Euro'yu kullanan üçte ikiden fazlası için fiyat istikrarını korumaktır. Avrupa Merkez Bankası, ayrıca Euro bölgesindeki para politikalarını düzenlemek ve yürütmekten de sorumludur. Avrupa Merkez Bankası, bu görevleri yerine getirmek için "Avrupa Merkez Bankaları Sistemi" (ESCB) ile çalışır. Şu ana kadar Euro'yu kabul etmiş ülkeler toplu olarak "Euro bölgesini" oluşturmaktadır. Bu ülkelerin merkez bankaları, Avrupa Merkez Bankası ile birlikte "Eurosistem"i teşkil etmişlerdir. Avrupa Merkez Bankası, tamamen bağımsız olarak çalışmaktadır. Ne Avrupa Merkez Bankası ve ESCB'nin ulusal Merkez Bankaları, ne de karar alma organlarının üyelerinden biri, herhangi bir başka kurumdan hiçbir zaman talimat almamakta veya talimat vermemektedir (Avrupa Toplulukları Resmi Yayınlar Ofisi, 2009: 37).

4.7.2.5. Avrupa Ombudsmanı

Avrupa Ombudsmanı Kurumu Avrupa Birliği Antlaşması (Maastricht) ile 1992 yılında oluşturulmuştur. Ombudsman, AB mercileri ve vatandaşları arasında bir aracı olarak görev yapmaktadır. AB vatandaşlarından, işletme ve kurumlardan ve bir AB ülkesinde ikamet eden veya kayıtlı işyeri olan herkesten gelen şikayetleri kabul etmeye ve soruşturmaya yetkilidir. Ombudsman, Parlamento'nun yasama dönemine uygun olarak beş yıllık yenilenebilir bir dönem için Avrupa Parlamentosu tarafından seçilmektedir. Eski Yunan Ulusal Ombudsmanı Nikiforos Diamandouros, Nisan 2003'te Avrupa Ombudsmanı olmuş ve Ocak 2005'te beş yıllık ikinci dönem için yeniden seçilmiştir (Avrupa Toplulukları Resmi Yayınlar Ofisi, 2009: 39).

4.7.2.6. Avrupa Veri Koruma Denetmeni

Avrupa Veri Koruma Denetmeni (EDPS) kurumu, 2001 yılında oluşturulmuştur. Sorumluluğu, bütün AB kurum ve organlarının, kişisel verilerin işleme tabi tutulması sırasında, bireylerin mahremiyet haklarına saygı göstermelerini sağlamaktır. AB kurumları ya da organları teşhis edilebilir bir kişi hakkında kişisel verileri işlerken kişinin mahremiyet hakkına saygı göstermelidir. Avrupa Veri Koruma Denetmeni bunu sağlamakta ve kişisel verilerin işlenmesinin tüm yönleri konusunda tavsiyede bulunmaktadır. “Veri işleme” verilerin toplanması, kaydedilmesi, saklanması, danışma için gözden geçirilmesi, gönderilmesi, başkalarına sağlanması, bloke edilmesi, silinmesi veya yok edilmesi gibi faaliyetleri içermektedir. Bu faaliyetleri kapsayan katı mahremiyet kuralları bulunmaktadır. Örneğin AB kurumları ve organları, ırk ya da etnik köken, politik düşünce, dini ya da felsefi inanç ya da sendika üyeliği konularını açıklayan kişisel veri işleme iznine sahip değildir. Avrupa Veri Koruma Denetmeni, bütün AB kurumlarındaki ve organlarındaki veri koruma memurlarıyla beraber çalışarak bu kurumlarda veri koruma kurallarının uygulanmasını sağlamaktadır (Avrupa Toplulukları Resmi Yayınlar Ofisi, 2009: 42).

5.AVRUPA BİRLİĞİ'NİN ORTAK POLİTİKALARI

Avrupa Birliği üyesi ülkeler bütünleşmeye yardımcı olacak önemli etkenlerden olan ortak politikalar geliştirmişlerdir. Ortak politika geliştirme ve uygulama Roma Antlaşması'nda belirtilmiştir. Üye ülkeler ortak politika uygulamalarında bir takım egemenlik haklarını devretmeyi kabul etmek zorundadır. Bir başka deyişle ortak politika uluslararası hukuk kurallarının geçerli olduğunu kabul etmek demektir.

Avrupa Birliği, oluşturduğu üç toplulukla ekonomik, sosyal ve siyasal yönden tam bir bütünleşmeyi sağlamaya çalışmıştır. Topluluk bu amaçlara ulaşmak için çeşitli politikalar benimsemiştir. Avrupa Birliği saptadığı bu ortak politikalarla tüm üye ülkelere benimsenmesi gereken ilkeleri belirlemekte, böylece üye ülkelerin farklı tutumlarından doğabilecek sorunlara karşı birlik içerisinde uyumlu davranmalarını sağlamaktadır. Avrupa Birliği bu amaca hizmet etmek üzere 15 politika oluşturmuştur.

Bu politikalar şunlardır: Ortak Tarım Politikası, Rekabet Politikası, Vergi Politikası, Bölgesel Politikası, KOBİ Politikası, Çevre Politikası, Tüketici Politikası, Ortak Ticaret Politikası, Ortak Balıkçılık Politikası, Sanayi Politikası, Telekomünikasyon ve Görsel-İşitsel Politikası, Sosyal Politikası, Enerji Politikası, Ulaştırma Politikası, Bilim ve Araştırma Politikası. Fakat bu çalışmada Bölgesel Politika dışında onu ilgilendirdiği için Avrupa Birliği'nin Ortak Tarım Politikasına, Rekabet Politikasına, Sanayi Politikasına, Ticaret Politikasına, Çevre Politikasına ve Sosyal Politikasına yer verilmiştir.

AB'nin kuruluşundan itibaren en fazla önem verdiği ortak politikalarından birisi Ortak Tarım Politikası'dır.

5.1.Ortak Tarım Politikası

Avrupa Birliği'nin Ortak Tarım Politikası (OTP)⁷, hem tarımın beslenmedeki rolü ile doğrudan bağlantılı olması, hem de AB bütçesinin en büyük kısmının OTP'ye ayrılması nedeniyle ayrı bir önem arz etmektedir. Avrupa Birliği üyesi ülkelerin tarım politikalarının siyasi ve ekonomik anlamda ortak bir çerçevede yönetilmesi esasına dayanan OTP, aynı zamanda AB'nin ilk ortak politikasıdır. Tarım, birliğin gıda ihtiyaçlarını sağlamakta önemli bir kilit taşıdır. Gaytancıoğlu'na göre OTP, baştaki adıyla Avrupa Ekonomik Topluluğu

⁷ Common Agricultural Policy veya kısaca CAP.

(AET), şimdiki adıyla AB olan hareketin kurulduğundan beri en önemli, en kapsamlı ancak en karmaşık ve en tartışmalı ortak politikalarından birisidir (Gaytancıoğlu, 2009: 153).

Avrupa'da bütünleşmenin başlangıcından itibaren tarım, toplumsal politikanın önemli alanlarından biri olmuştur. Avrupa bütünleşmesine katkıda bulunanlar, İkinci Dünya Savaşı'nda ve sonrasında yaşanan yiyecek ve gıda kıtlığını sürekli akıllarında tutmuşlardır. ÖTP, ortak ekonomik ve siyasi güç, beslenme gibi stratejik bir alanda kendine yeterli olabilme gereğinin ürünü olarak kurgulanmıştır (Aysu, 2006: 31). Avrupa Tarım Politikası olarak da bilinen ÖTP, son zamanlarda tüketici ihtiyaçlarını, çevresel ihtiyaçları ve hayvan sağlığını da göz önüne alarak, bunları daha fazla karşılamak adına çeşitli yenilenmeler geçirmektedir (<http://europe.eu.inf>).

5.1.1.Ortak Tarım Politikasının Kuruluşu

Roma Antlaşmasının 38 ila 47. maddeleri Ortak Tarım Politikasına ilişkin hükümleri içermektedir. Antlaşmanın 38. maddesinde (değişen şekliyle 32.md.) tarım ürünlerini, bitkisel ve hayvansal ürünler, su ürünleri ve bunların ilk işleme aşamasında ortaya çıkan ürünler olarak tanımlanmaktadır. Bu tanım gereği et ve ürünleri, süt ve ürünleri, işlenmiş meyve ve sebzeler, şeker, un ve unlu ürünler ile işlenmiş su ürünleri tarım ürünü olarak kabul edilmektedir. Söz konusu antlaşmanın 39. maddesinde ise ortak tarım politikasının temel hedefleri belirtilmiştir (Ülger, 2003: 42). (AB'nin kuruluşunu öngören ve Maastricht Antlaşması olarak yapılan değişikliklerin yer aldığı Amsterdam Antlaşmasıyla değişen şekliyle 32-38 maddeler)

5.1.2.Ortak Tarım Politikasının Amaçları

Roma Antlaşması'nın 39., Amsterdam Antlaşması'nın 33. maddesinde tarım politikasının amaçları beş maddede toplanmıştır (Çakmak, 2005: 49):

1. Avrupalı halkların gıda ihtiyaçlarını rahatça karşılayacak ürünü garanti etmek
2. Bütün üye ülkelerde verimliliği arttırmak için üretime etki yapan faktörlerin optimum düzeyde kullanılmasını sağlamak
3. Tarım ürünleri piyasalarının istikrarını sağlamak
4. Kırsal kesimde yaşayan tarım ürünü üreticilerinin yaşam düzeyini arttırmak ve gelirlerini garanti altına almak

5. Tüketicilere uygun fiyattan ürün sağlamak

AB bu amaçlarına ulaşmak için şu politikalara başvurmuştur:

- a) Üye ülkelerde üretilen tarım ürünleri bütün ülkelerde serbestçe pazarlanma hakkına sahiptir.
- b) Üye ülkelerin tarım ürünleri ucuz ithal tarım ürünlerine karşı ve uluslararası fiyat dalgalanmalarına karşı korunacaktır.

5.1.3.Ortak Tarım Politikasının İlkeleri

Ortak Tarım Politikasında belirtilen amaçlara ulaşmak için ortak bir tarımsal pazar organizasyonunun kurulması öngörülmüştür.

Bu organizasyonda tarım ürünleri rekabetinde ortak kurallar konmalı, ulusal pazarlar buna zorunlu olarak uymalı ve bir Avrupa pazarının oluşumuna olanak tanınmalıdır. (madde 40/I) (Boz, 2003: 219).

OTP yukarıda belirtilen amaçlara ulaşabilmek için bazı ilkelere dayandırılmıştır. Ortak Tarım Politikasının dayandırıldığı temel ilkeler şunlardır: (Gaytancıoğlu, 2009: 153).

Tek Pazar: Tek Pazar ilkesi, tarımsal ürünlerin üye ülkeler arasında serbest dolaşımıdır. Ortak tarımsal Pazar, ticaret engelleri ve gümrük vergilerinin olmadığı büyük bir pazar şeklindedir. Tek pazarın oluşturulması ile fiyatlar eşitlenmiştir

Topluluk Tercih: Topluluk Tercih ilkesi, tek bir tarımsal Pazar oluşumunun mantıksal sonucudur. Bu prensibin temel felsefesi, topluluk ürünlerinin ulusal pazarlarda satışına öncelik verilmesi, diğer taraftan iç piyasaların dünya piyasalarındaki ani fiyat dalgalanmaları ve düşük ithalat fiyatına karşı korunmasıdır.

Ortak Mali Sorumluluk: Ortak mali sorumluluk ilkesi OTP'ye ilişkin tüm harcamaların Birlik üyeleri tarafından ortaklaşa üstlenilmesini amaçlamaktadır. Bu prensibi harekete geçirmek için Nisan 1962'de AB bütçesinde "Tarımsal Yönlendirme ve Garanti Fonu" (FEOGA) oluşturulmuştur.

5.1.4. Tarım Sektörünün Ortak Finansmanı

Avrupa Birliğine üye ülkelerin ortak fiyat politikası uygulaması, tarım sektörünün ortak finansmanını gerektirmektedir. Böylece Birliğe üye ülkeler tarafından mali sorumluluk ortaklaşa paylaşılmış olacaktır. Uygulanan politikalar sonucunda elde edilen gelirler, Birliğin öz kaynağını oluşturmaktadır (Tekelioğlu ve Çimen, 2003: 166).

Roma Antlaşması kapsamında 4 Nisan 1962 yılında üye ülkeler tarafından Avrupa Tarımsal Yönlendirme ve Garanti Fonu (FEOGA) oluşturulmuştur. Bu fon ile OTP finansmanını sağlamaktadır.

FEOGA harcamaları, Birlik bütçesinin yaklaşık yüzde ellisini oluşturmakta olup, 1964 yılında garanti ve yönlendirme fonu olarak iki bölüme ayrılmıştır (Tekelioğlu ve Çimen, 2003: 166).

Garanti kısmı tarım ürünlerine yapılan ödemelerin finansmanında, Birinci amaç kapsamı dışında kalan kırsal bölgelerin geliştirilmesinde, belirli veteriner harcamalarının karşılanmasında ve OTP ile ilgili bilgi kaynaklarının geliştirmesinde kullanılır.⁸ FEOGA'nın yönlendirme kısmından yapılan harcamalar daha çok kırsal kalkınma çalışmaları için yapılır. Ancak fonun garanti kısmından da karşılanan kırsal kalkınma harcamaları vardır (Boz, 2003: 226-227).

Avrupa Birliğinde Ortak Tarım Politikası şu şekilde işlemektedir. Her yıl tarım ürünleri için, enflasyon oranı ve üretilen ürüne duyulan ihtiyaç dikkate alınarak belirlenen fiyatlarla, o yıl serbest piyasada oluşan fiyatlar arasındaki fark Avrupa Tarımsal Yönlendirme ve garanti Fonu (FEOGA) tarafından karşılanmaktadır. Tarım ürünleri üreticilerine ayrıca ihracat için destek verilmektedir.

5.1.5. Karar Mekanizması

OTP karar alma sürecinde Birlik, üye devletler üzerinde diğer politikalardan daha fazla yetkiye sahiptir. Karar alma sürecinde Avrupa Komisyonu yasa taslaklarını hazırlayarak,

⁸ AB yapısal önlemleri daha etkin kılmak için 1994–1999 döneminde yedi adet olarak belirlemiş olduğu amaçları (EC) No 1260/1999 sayılı yönerge ile üçe indirmiştir. Birinci amaç; geri kalmış bölgelerde gelişmeyi ve yapısal düzenlemeleri teşvik etmek. Bu bölgelerde kişi başına yıllık gayrisafi üretim değeri AB ortalamasının yüzde yetmiş beşinin altında olmalıdır. Ayrıca birlik ülkelerinin deniz aşırı ülkelerdeki kolonileri ve birlik içerisinde nüfus yoğunluğunun çok düşük olduğu bölgeler de bu amaç kapsamında ele alınır.

piyasaların denetlenmesi ve gerektiğinde değişiklik yapılmasından sorumludur. Konsey, Komisyon'un kendisine ilettiği yasa tasarıları hakkında karar almadan önce Parlamento'ya danışmaktadır. OTP'ye ilişkin zorunlu harcamaların miktar ve içeriğinin belirlenmesinde son söz Konsey'e aittir.

5.1.6. Ortak Tarım Politikasının İşleyişi

OTP'nin temelinde, ürün bazında belirlenen Ortak Piyasa Düzenleri bulunmaktadır. Genel olarak tüm ortak piyasa düzenleri ortak bir fiyat sistemini esas almaktadır. Bu sistem iç piyasada destek, dış rekabete karşı ise koruma mekanizmalarıyla sürdürülmekte, ancak kullanılan koruma mekanizmaları üründen ürüne farklılık göstermektedir.

- Ortak Piyasa Düzenlemeleri olarak
- Müdahale fiyatları ve Garanti Fiyatları (%70)
- Buğday, arpa, çavdar, mısır, pirinç, şeker, sığır, domuz ve koyun etleri, bazı meyve ve sebzeler, balıkçılık ürünleri ve sofralık şarap v.b.
- Dışa Karşı Koruma (%21)
- Tahıllar, diğer şaraplar, meyve ve sebzeler, yumurta ve sofralık şaraplar v.b.
- İthalat Sübvansiyonları (%2,5)
- Sert buğday, zeytinyağı, bazı yağlı tohumlar, koyun eti ve tütün v.b.
- Hektar Başına veya Üretim Miktarına göre Götürü Yardımlar (%0,5)
- Pamuk tohumu, keten, kendir, şerbetçiotu, hayvan yemi, ipekböceği v.b.

5.1.7. Ortak Tarım Politikasının Araçları

Avrupa Birliği'nde ortak tarım politikasının amaçlarının gerçekleştirilmesi için, yukarıda belirtilen temel prensipler çerçevesinde, tarım sektörüne yönelik ortak piyasa düzenleri kapsamında uygulanan fiyatlar, Topluluk içinde ve üçüncü ülkelere karşı uygulanan fiyatlar olmak üzere iki grup altında toplanabilmektedir. Ayrıca ortak piyasa düzenleri çerçevesinde fiyat dışı yöntemlere de başvurularak tarım ürünleri piyasaları düzenlenmektedir. Genel olarak piyasa düzenleri, iç piyasaya yönelik uygulamalar ve üçüncü ülkelere karşı uygulamalar şeklinde özetlenebilir.

5.1.7.1. İç Piyasalara Yönelik Uygulamalar

İç piyasalara yönelik uygulamalar iki şekilde olmaktadır:

Fiyata Bağlı Uygulamalar: Bu uygulamalar, Hedef ve Müdahale fiyatları ile sağlanmaktadır. Hedef fiyat, üreticilerin gelir düzeyini en makul seviyede tutacak tavan fiyatı saptayarak, tüketicilerin de aşırı fiyat artışlarından korunmasını sağlamak amacıyla oluşturulan fiyattır. Müdahale fiyatı ise fiyatların hedef fiyat altına düşmesi halinde üreticilere sağlanan en düşük garanti seviyesini ifade eden taban fiyattır.

Fiyata Bağlı Olmayan Uygulamalar: Bu uygulamalar, gerek üreticileri gerekse de ilgili ürünlerin işleyicilerini desteklemek amacıyla yapılmaktadır. Bu desteklemelerin başlıcaları şunlardır:

- İşleyici yardımları
- Niteliği değiştirme primleri,
- Depolama yardımları,

Tüketici yardımları.

5.1.7.2. Dış Piyasalara Yönelik Uygulamalar

Dış piyasalara (üçüncü ülkeler) yönelik uygulamalar ise iki şekilde olmaktadır:

İhracat iadeleri: Birliğin genellikle dünya fiyatları üzerinde olan yüksek fiyatlı tarım ürünlerinde ihracatın teşvik edilmesi amacıyla dünya fiyatları ile müdahale fiyatları arasındaki fark ihracat iadesi olarak ihracatçılara ödenmektedir.

İthalat vergileri: Üçüncü ülkelerden yapılan ithalatta uygulanan vergilerdir. Bunun amacı, AB içi tarımsal ürün fiyatlarını ve piyasalarını düşük düzeydeki dünya fiyatlarına karşı korumaktır (Olgun, 2008: 18).

5.1.8. Ortak Tarım Politikası'nın Sonuçları

Ortak Tarım Politikası'nın kuruluş aşamasında tarım ürünlerinde dışa bağımlı olan Avrupa Birliği, 1970'li yıllardan itibaren pek çok üründe verimlilik artışı ile kendi kendine yeter hale gelmiş ve buna bağlı olarak başlangıçta belirlediği hedeflere önemli ölçüde

ulaşmıştır. Ortak Tarım Politikasının sonuçlarını şu şekilde belirleyebiliriz.

Üreticiye;

- İstikrarlı pazar
- İstikrarlı gelir
- Dış rekabete karşı koruma
- Üreticilerin yapısal sorunlarına çözüm

Tüketiciye;

- Yeterli gıda
- Makul fiyata ürün
- Sağlıklı ve kaliteli ürün
- Çevre koşullarına uygun üretilmiş ürün
- Ürün çeşitliliği (www.ikv.org.tr/pdfs/0b08abbf.pdf).

5.1.9. Ortak Tarım Politikasında Sorunlar

OTP oluşturulurken hedeflenen amaçlar önemli oranda gerçekleştirilmiş ve özellikle ürün arzının güvenliği ve pazar istikrarının sağlanması konularında büyük başarı kazanılmıştır. Ancak söz konusu amaçlara ulaşmak için uygulanan politikaların bazı olumsuz etkileri ortaya çıkmış ve OTP, gittikçe daha çok tartışılan bir politika haline gelmiştir (www.ikv.org.tr/pdfs/0b08abbf.pdf). Ortaya çıkan en önemli sorunlarını kısaca şu şekilde sıralamak mümkündür:

- Üretim fazlaları
- Maliyeti yüksek bir politika
- Büyük ve küçük işletmeler arasındaki gelir farklılıkları
- Farklı ürün yetiştiricileri ve bölgeler arasında gelir farklılıkları
- Tüketiciler için yüksek fiyat düzeyi
- Tarım ürünleri ihracatçısı ülkelerin Topluluğa ihracatında düşüş
- Diğer tarım ürünleri ihracatçısı ülkelerin tarımının ve ekonomilerinin

olumsuz etkilenmesi

ABD ve Cairns Grubu ülkeler – DTÖ kanalıyla baskı

(www.zmo.org.tr/etkinlikler/abgst03/08.pdf).

5.1.10. Ortak Tarım Politikasında Reformlar ve Reformları Kılan Etkenler

OTP yürürlüğe girdiği tarihten itibaren amaçlarının çoğuna kademeli olarak ulaşmıştır. Tarımda modern teknolojilerin kullanımıyla tarımda verimlilik artmış, tarımda çalışanların gelirleri ve yaşam standartları yükselmiş, pazarlar daha dengeli hale gelmiş, gıda maddeleri arzı güvence altına alınmış ve tüketicilerin gıda maddelerini uygun fiyatlarla alımı sağlanmıştır (Boz, 2003: 28). Son yıllarda sınırsız destekleme ve etkin koruma ilkelerine dayanan politika temelinde iki sorunla karşılaşmıştır: Birincisi üretim fazlalıkları, ikincisi ise bütçe maliyetleridir (Karluk, 2005: 445). Bunların yanı sıra üretim artışı sağlayan OTP' de reform arayışlarına gitme sebepleri ise yüksek tüketici fiyatları ve uluslararası ticaret anlaşmalarıdır (Boz, 2003: 229).

İşte bu nedenlerle AB, çeşitli dönemlerde reform çalışmaları yapmıştır. Bu reform çalışmaları kronolojik olarak şu şekildedir:

- 1968-Mansholt planı
- 1973-Ortak sorumluluk vergisi
- 1980-Garanti eşiği
- 1984-Kota uygulaması
- 1988-Maksimum garanti edilmiş miktarlar
- 1992-Mac-Sharry reformu

Yukarıda belirtilen bu reform çalışmalarının ortak amaçları esas olarak,

- Üretim alanlarının daraltılarak veya boş bırakılarak üretimin azaltılması,
- Destekleme fiyatlarının düşürülmesi,
- Bütçe yükünün azaltılması,
- Çiftçilerin rekabet gücünün artırılması,
- Çevre uygulamalarıdır.

Yapılan bu reform çalışmaları neticesinde bazı sonuçlar elde edilmiştir. Bu sonuçlar;

- Fiyat desteklerinden doğrudan ödemelere geçiş,

- Sığır eti ve tahıllar başta olmak üzere iç fiyatların düşmesi ve dünya fiyatlarına yaklaşması,
- Arz yönetim politikaları ve kırsal gelişme önlemlerinin uygulanması,
- Üretim fazlalarının azalmasıdır.

Ancak, son yapılan Mac Sharry Reformlarına rağmen, FEOGA'nın Birlik bütçesinin halen yarısına yakını oluşturması, tarımın çevre üzerindeki olumsuz etkisi, BSE krizinin (deli dana hastalığı) ürün güvenliği ve tüketici hakları konularını gündeme getirmesi yeni bir tarım reformu düşüncesini doğurmuştur. Bu sebepler neticesinde Aralık 1995 Madrid Zirvesi'nde Konsey'in isteği üzerine Komisyon tarafından hazırlanan ve 21. yüzyılda AB'nin karşılaştığı sorunları saptayarak, çözüm önerileri içeren Gündem 2000 metninde, Mac Sharry reformlarının devamı niteliğinde hazırlanan bir dizi reforma yer verilmiştir.

GÜNDEM 2000'de planlanan bu reformlar kapsamında;

- Çevre korumanın OTP ile bütünleştirilmesi,
- Fiyat desteğinden kırsal kalkınma ve doğrudan ödemelere geçiş,
- Tarımsal üreticilere alternatif iş olanakları yaratılması,
- Ürün güvenliğinin sağlanması ve insan sağlığı,
- Kalite artışı,
- Rekabet gücünün artışı, amaçlanmaktadır (Olgun, 2008: 19-20).

5.1.11. Ortak Tarım Politikasının Avrupa Birliği Açısından Genel Bir Değerlendirilmesi

Avrupa Birliği üye devletlerin tarım politikalarının ekonomik, siyasi ve sosyal açıdan ortak bir çerçevede yönetilmesine dayanan OTP, AB'nin en eski ortak politikasıdır. Avrupa Birliği bütçesinin ilk yıllarda yaklaşık % 70' ini günümüzde ise %50'sine yakını oluşturan OTP AB'nin en önemli politikalarından biri olduğun ispatı bütçeden ayrılan kaynak miktarıdır.

OTP'nin ilk dönemlerinde AB tarımsal üretimde yeterliliğe sahip olmadığı için tarımda dışa bağımlıydı. OTP çerçevesinde uygulanan desteklemeler ile tarımsal üretimi cazip hale getirmiştir. Böylece tarımsal üretim artışı ve üretimde verimlilik sağlanmıştır. AB ithalatçı konumundan ihracatçı konumuna geçmiştir.

OTP'nin finansmanı Topluluk ülkesi ve ortak Mali Sorumluluk ilkesi temelinde AB bütçesinin öz kaynaklarından pay alan FEOGA ile sağlanmaktadır. FEOGA “yönlendirme” ve “garanti” adlı iki bölümden oluşmaktadır. Yeni katılacak aday ülkeler ve bu ülkelere yapılan/yapılacak yardımlar göz önüne alındığında AB ülkelerinin tüketicileri üzerindeki yük daha da artacaktır. Bununla birlikte tarımın desteklenmemesi durumunda Tarımda Kendine Yeterliliği sağlama şansını kaybedecektir ve dışa bağımlı duruma gelecektir.

Tarım sektörünün AB ekonomisinin %5'ine karşılık gelmesine rağmen, Birlik bütçesinin halen yarısına yakınına OTP'ye ayrılması, bu politikanın önemini açıkça ortaya koymaktadır.

5.1.12.Türk Tarımının Topluluk Tarımına Uyumu

Tarım sektörü, Cumhuriyetin kuruluşundan günümüze kadar ülkemizin ekonomik ve sosyal gelişmesinde önemli görevler üstlenmiştir.

Tarımın GSMH içindeki payı %15'ler seviyesine düşmesine karşılık, halen Tarım sektörü nüfusumuzun %35'i, aktif iş gücünün %45'inin istihdam kaynağı olarak önemini korumaya devam etmektedir. Tarım sektörü ülke nüfusumuzun beslenmesi, istihdama katkı sağlaması, sanayi sektörünün hammadde ihtiyacını karşılaması, ihracata dolaylı ve doğrudan katkı yapması gibi nedenlerden dolayı ekonomimize büyük yararlar sağlamaktadır.

Ülkemizin, sanayileşmede önemli mesafeler kat etmiş olduğu bir gerçektir. Ancak, tüm bunlara karşılık istihdam yapısı ve sektörel üretim ilişkileri dikkate alındığında tipik bir tarım ülkesi olduğumuz ifade edilebilir. Diğer taraftan, Türkiye tarımının ekonomimiz içindeki önemini muhafaza etmesine karşılık sektörün mevcut potansiyelinden yeterince yararlanıldığı söylenemez. Ülkemizin, geniş ve farklı özelliklere sahip coğrafi yapısı, aynı anda değişik iklim özelliklerini yaşayabilmesi, geniş ürün çeşitliliği ve halen kullanılmayan geniş potansiyeli ile tarım, ülkemiz için büyük bir şans olma niteliğini halen sürdürmektedir.

Ülkemiz sahip olduğu arazi varlığı ve iklim çeşitliliği bakımından büyük tarım potansiyelinden dolayı dünya tarımında da önemli bir paya sahiptir. Bilhassa buğday, tütün, fındık, şeker pancarı üretiminde dünyanın sayılı ülkeleri içinde yer almaktayız (1-10 arası). Türkiye, toplam 77,9 milyon hektar alana sahip olup, bunun yaklaşık %26'sını ormanlar, %16'sını çayır ve meralar, %35'ini tarım alanları oluşturmaktadır.

Türkiye'nin AB ülkelerinde uygulanan Ortak Tarım Politikasına uyumu ancak kendi içinde uyguladığı tarım politikalarını değiştirmesiyle mümkündür (Gaytancıoğlu, 2009: 176-179). Bu durumda tarım sektöründe günlük politikalar yerine orta ve uzun vadeli, tutarlı destekleme politikaları izlenmelidir. Türkiye tarımının Topluluk tarımına uyumu Ortak Tarım Politikasının tüm kuralları ve temel ilkeleri doğrultusunda gerçekleşebilecektir. Bu nedenle, Türk tarımının çıkarlarını koruyacak maddelerin Ortak Tarım Politikasına eklenmesi gerekebilecektir. Bunların eklenmesi veya bir kısmının Türkiye'nin çıkarları yönünde değiştirilmesi son derece zordur. Türkiye gibi benzer özelliklere sahip İspanya, Portekiz ve Yunanistan'ın Topluluğa uyum ile ilgili deneyimleri Türkiye için yararlı olacağından, bunların izlenmesi ve değerlendirilmesi gerekmektedir.

Ortak tarım politikası gerekli değişiklikleri gerçekleştirdiğinde istikrarlı bir uygulamaya kavuşmuş olacak mı sorusuna Gaytancıoğlu şu şekilde cevap vermektedir:

“Ne kadar iyi sunulursa sunulsun Ortak Tarım Politikası bu biçimiyle önemli çelişkiler içeriyor. Bugünkü uygulamalar içinde hala “hükümet desteğine bağımlı tarım” anlayışının güçlü olduğu söylenebilir. Başka deyişle, tarım sektörünün piyasa koşulları altında kendi ayakları üzerinde duramayacağı, hükümetler tarafından desteklenmedikçe tarımın gerileyeceği anlaşılmaktadır” (Gaytancıoğlu, 2009: 176-179).

Dünya Ticaret Örgütü'nün Tarım Anlaşmasından bu yana “rekabetçi tarım” görüşü giderek, daha önce desteklenmesine gerek duyulmamış ürünler, hububat ve yağlı tohum üreticileri arasında taraftar ve uygulama kazanmaktadır. Avrupa tarımına rekabet gücü kazandırma önemli hedefler arasında sayılmaktadır. Bu anlamdaki rekabetten, tarımın iç pazarda diğer sektörler karşısında piyasa fiyatlarından, kredi, işgücü, toprak için rekabet edebileceği, dünya piyasalarına da ihracatçı konumunda kalınabileceği düşünülmektedir. Rekabetçi tarım görüşünün daha çok İngiltere, Danimarka, İsveç ve Hollanda tarafından benimsendiği söylenebilir. “Rekabetçi” ve “bağımlı” tarım görüşleri arasındaki çatışma kendisini en fazla Uruguay Turları sırasında göstermiştir. Aslında “rekabetçi tarım” görüşü Dünya Ticaret Örgütü müzakereleri sırasında en fazla “Cairns” grubu tarafından savunulmuş, AB Mac Sharry reformlarıyla (1992) ilk defa buna sıcak bakabileceğinin sinyalini vermiştir. AB içinde “bağımlı tarım” görüşünü artık açıkça savunan ülke gösterilemezse de bu görüşün dünyadaki en önemli destekçilerinin Japonya ve G.Kore olduğu biliniyor.

AB'de tarım ortak bütçenin en büyük kısmını oluşturuyor, bütçeye ne koyup, geriye ne

alınacağı önemlidir. Bu muhasebe bazı varsayımlar altında çeşitli zamanlarda yapıldı. Eski çalışmalar bunun Türkiye için karlı olacağına işaret ediyordu. Yeni çalışmalar Türkiye'nin kazançlı çıkabileceğinden kuşku uyandıracak sonuçlar vermektedir. AB'ndeki üye sayısı arttıkça yeni üye olmanın hiç bir alanda aşırı bir getiri sağlamayacağı artık bir sır değil, yaygın görüştür. Tarım ürünleri dış ticaretinde hala net ihracatçı olan Türkiye'nin rekabetçi anlayışın giderek güçlenmesiyle bu özelliğini bile AB karşısında koruyabileceği kuşkuludur. Sonuç bitkisel üretime değil hayvancılık ürünlerine bağlıdır. Daha önce üye olmuş güney ülkelerinde gözlemlendiği gibi... Türkiye'nin de bu alandaki rekabet gücü zayıftır. Ancak zayıflığında dereceleri var, önümüzdeki sürede teknolojik ilerleme ile Türkiye zayıflığının bir kısmını kapatabilir. Tarıma rekabet gücü kazandırabilmek Türkiye'nin en anlamlı uyum stratejilerinden biri olabilir (Gaytancıoğlu, 2009: 176-179).

5.2.Ortak Rekabet Politikası

Avrupa Birliği antlaşması ilkelerinde topluluk üyesi ülkelerin serbest rekabetin olduğu açık piyasa ekonomisi ilkesine uygun olarak yürütülen bir ekonomik politika benimseyecekleri belirtilmektedir. Serbest piyasa; alıcı ve satıcıların, belli koşullar altında, hiçbir engel olmadan mücadele ettikleri ortamı ifade eder. Piyasada serbestliğin sağlanabilmesi için birtakım koşullar gereklidir. Birinci olarak, alıcı ve satıcıların fiyatı tek başlarına belirleyemeyecek kadar çok sayıda olmalarını, ikinci olarak alıcı, satıcı ve üretim faktörlerinin piyasada tam hareket serbestisine sahip olmalarını, üçüncü olarak bir piyasada üreticilerin, tüketicilerin ve alışverişe konu olan malların birbirlerinin aynı olmasını, son olarak alıcıların ve satıcıların, piyasada olup bitenler konusunda tam bilgi sahibi olmalarını ifade eder (Karagöl ve Masatçı, 2003: 161).

AB'nin ekonomik felsefesinin ve politikasının temel taşlarından birisi serbest rekabettir. Bu nedenle Roma Antlaşması'nın 81. maddesinden 90.maddesine kadar rekabet politikalarını düzenlemeye ayırmışlardır. Rekabet politikasının temel amacı tüketiciye kaliteli ve ucuz mal ve hizmet sunma, üreticiler arasında rekabeti sağlayarak üçüncü ülkelere ve uluslararası ticarete daha etkin, daha güçlü ve daha ileri ürünler; makul fiyatlarla satmalarını başarmaktır. AB'nin rekabet politikasının beş temel ilkesi vardır (Çakmak, 2005: 50):

1-Şirketler, rekabeti bozacak, engelleyecek ve kısıtlayacak, ticareti etkileyecek anlaşmalar, ortaklıklar ve ortak davranışlarda bulunamazlar.

2-Hâkim konumunda bulunanın ülkeler arasındaki ticareti etkilemesi ve kötüye kullanması yasaktır.

3-Rekabeti bozacak devlet yardımlarının denetlenmesi.

4-Yapılan veya reddedilen anlaşmaların tüm Avrupa düşünülerek koruyucu denetim yapmak.

5-Kamu veya özel sektörün tekelinde olma ihtimali yüksek olan bazı sektörlerin örneğin ulaştırma, enerji ve haberleşme gibi sektörlerin liberalizasyonunun sağlanması.

Avrupa Birliği'nin rekabet politikası kuralları, AB'nin idare organı olan Avrupa Komisyonu tarafından uygulanmaktadır. Avrupa Birliği genel olarak eğer piyasa iki veya daha fazla üye tarafından bölünmüşse ilgilenebilir. Eğer bozulan rekabet şartları başka bir üye devlete yayılan etkisi yoksa, bu konu o üye devletin ulusal organlarınca ele alınmaktadır. Rekabet konusunda, Antlaşmada ortaya konulan hükümler ikincil mevzuat hükümleri ile daha da güçlendirilmiştir. Rekabet ile ilgili tüzükler hem Avrupa Komisyonu hem de Konsey tarafından kabul edilmiştir (Karagöl ve Masatçı, 2003: 162).

Rekabet politikasının ilk ilkesinden bazı durumlarda istisna yapılabilmektedir. Örneğin üretim, dağıtım ve teknolojik gelişme sağlanması durumunda ilkelerden taviz verilebilmektedir. Ayrıca kültüre, sanata ve sosyal amaçlı yardımlara sübvansiyon yapılmasına izin verilmektedir. AB'nin rekabet politikası çerçevesinde izin verdiği durumlar şöyledir: (Çakmak, 2005: 51).

1-Üye ülkelerde geri kalmış bölgelere yapılan yardımlar

2-Doğal felaketlerin yol açtığı zararların ödenmesi

3-Tüketicilere ödenen yardımlar

4-Kamu yararını bozmayan çeşitli faaliyetler, sanat ve kültür mirasının korunmasına yönelik yardımlar

5-Üye ülkelerden herhangi birinin ciddi ekonomik sorununu çözmek veya tüm birlik ülkelerinin lehine olan bir projenin desteklenmesi

Rekabet politikasına uyumu açısından Türkiye de değerlendirilebilir. Türkiye 1 Ocak 1996 tarihinden itibaren Gümrük Birliği'nin bir üyesi olmuştur. Bunun bir sonucu olarak alınan 1/95 sayılı Ortaklık Konseyi Kararı çerçevesinde rekabet kuralları ve mevzuat uyumu konuları belirlenmiştir. Bu kararın 31-38. Maddelerine göre, AB ile Türkiye arasındaki ticareti olumsuz etkileyecek, firmalar arasındaki rekabeti bozucu her türlü anlaşma ve birleşmeler ile hâkim durumun kötüye kullanılması yasaklanmıştır. Ayrıca yine taraflar arasındaki rekabeti bozucu etkiye sahip olabilecek her türlü devlet yardımı da Ortaklık Konseyi Kararı gereğince yasaklanmıştır. Ancak devlet yardımları konusundaki bu kısıtlama, sosyal amaçlar çerçevesinde, geri kalmış bölgelere yapılacak yardımları istisna tutmaktadır. Bunların dışında, alınan karar çerçevesinde, Türkiye, 39-43. Maddelerde; Topluluklar Türkiye arasındaki entegrasyonun tamamlanabilmesi için rekabet konularındaki mevzuatın AB mevzuatına uyumlu hale getirilmesini kabul etmiştir (Karagöl ve Masatçı, 2003: 167).

5.3.Ortak Sanayi Politikası

1957 Roma Antlaşması'nda ortak sanayi politikasıyla ilgili herhangi bir hüküm yoktur. AB'nin ilk sanayi politikası 1970'de AB Komisyonu tarafından ele alınmış 1973'de Bakanlar Konseyi sanayi politikasını açıklamıştır. Havacılık, enformatik, gemi inşa ve kağıt üretimi ile ilgili konularda korumacı önlemler alınmıştır. 1980'li yıllara girildiğinde klasik sanayi dalları önemini kaybetmeye başlamıştır. İleri teknoloji gerektiren sanayiler öne geçmiştir. AB sanayisi ABD ve Japon sanayilerine göre geri kalmıştır. AB sanayisinin rekabet gücünü arttırmak için de önemli girişimlerde bulunmuştur. 1992 Maastricht Antlaşması'nın 130.maddesi AB'yi ve üye devletleri Birliğin sanayisini gelişmesi ve rekabet gücünün artması için gerekli koşulları yaratmakla görevlendirilmiştir. Başta küçük ve orta ölçekli sanayi (KOBİ) işletmeleri olmak üzere sanayi şirketlerine yardımı öngörmektedir. AB'nin dünyanın en büyük sanayi ülkelerinin gerisinde kalmamak için aldığı tedbirler şunlardır:

1-Avrupa Teknolojik İşbirliği Ajansı (EUROKA-European Research Coordination Agency)

2-Avrupa İletişim Teknolojileri Programı (ESPRIT-European Strategic Programme for Information Technologies)

3-Avrupa Sanayi Teknolojilerinde Temel Araştırma Programı (BRİTE-Basic Research in Industrial Technologies)

4-Avrupa Haberleşme Teknolojileri Araştırma ve Geliştirme Programı (RACE-Research and Development in Advance Communication Technologies for Europe...)

5.4. Ortak Çevre Politikası

AT'nin ekonomi politikasının yalnızca büyüme ile sınırlı kalmaması, aynı zamanda yaşam kalitesini iyileştirecek girişimlerle yeni bir anlam kazanması gereği ilk kez 1971 Şubat'ta Avrupa Birliği Bakanlar Konseyi'nde dile getirilmiştir. Bu düşünce kısa bir süre sonra, Temmuz 1971'de Komisyon tarafından bir bildiri biçimine sokulmuş ve gelecekte bu konuda yürütülecek etkinlikler şöyle belirlenmiştir (Hamamcı, 1997: 407):

- Teknik ilerlemenin ve ekonomik, toplumsal faaliyetlerin çevre üzerindeki zararlı etkilerini olabirlik sınırlarında gidermek;
- Tükenmeye başlamış ya da tükenebilecek doğal kaynakları korumak;
- Nüfusun kentlerde yığılması ile ortaya çıkan olumsuz sonuçları giderecek fiziksel düzenlemeleri yapmak.

Ancak uluslarüstü bir özellik taşıması nedeniyle AB, çevre sorunlarını yerinde gözleme ve ihlallerin belirlenmesi halinde üye ülkelerde soruşturma yapabilecek mekanizmalara; diğer taraftan çevre sorunlarının aşılmasında hayati öneme sahip bilimsel ve teknolojik araştırmaları yürütebilecek mali ve idari koşullara sahip olmakla birlikte, BM Çevre Programı (UNEP), BM'nin diğer organlarıyla ve BM dışındaki uluslararası örgütlerin ilgili birimleri ile yakın işbirliği içinde çalışmaktadır (Yıldırım, 2003: 325).

AB'de 1992'de Maastricht Antlaşması'na kadar geçen süre içerisinde çevrenin korunması ile ilgili birçok eylem programı geliştirilmiştir. Birlik Antlaşması ile bu eylem planlarına bir politika statüsü kazandırılırken, daha ileri kararlar Amsterdam Antlaşması ile alınmıştır. Buna göre sürdürülebilir kalkınma⁹ ile yüksek derecede çevresel koruma, AB'nin ana hedeflerinden biri olarak kabul edilmiştir. Daha sonra bu yaklaşım 11-12 Aralık 1998 'de Viyana'da toplanan Avrupa Konseyi tarafından çevrenin AT politikalarına entegrasyonu adı

⁹ Sürdürülebilir kalkınma en sade tanımıyla, doğal ve insani kaynakların optimum kullanımı yoluyla, gelecek kuşakların olanakları tüketilmeden, üretimde ve refahta artış sağlanması, mutlu, sağlıklı ve iş sahibi bireylerden oluşan bir toplum yaratılmasıdır (S.K.GAP SP, 1995: 6). Sürdürülebilir kalkınma kavramı Cocoyoc bildirdesinde ortaya çıkmıştır. 1974 yılındaki içeriğiyle kavram, ekolojik ilkelerin ekonomik işlemlere uygulanabilir olduğunu ve uygulanması gerektiğini ifade etmektedir (Redclift, 1987: 32). Sürdürülebilir kalkınma, insanın insan ile ve insanın doğayla uyumunu arttırmayı amaçlar. Bu amacın dışında büyümeyi canlandırmak, insanların temel gereksinimlerini karşılamak, nüfusta sürdürülebilirliği sağlamak ve doğal kaynakları korumak gibi hedefleri vardır (Richardson, 1995: 14).

altında topluluk politikası olarak kabul edilmiştir. Bugün topluluk kurumları her türlü politikalarında çevreyi hesaba katmak zorundadır (<http://europe.eu.int>).

AB Antlaşmasının (174'den 176'a kadar olan maddeleri) 19. Başlığı topluluğun çevre politikalarının genel amaçlarını düzenlemektedir.

Çevre İçin Altıncı Aksiyon Programı, 2010 yılına kadar AB'nin önceliklerini içermektedir. Bu programda, iklim değişikliği, doğa ve biyolojik çeşitlilik, çevre ve sağlık, doğal kaynakların korunması konularına özel önem verildiği görülmektedir. Sözü edilen öncelikleri yerine getirebilmek için yapılması gereken önlemler şu şekilde özetlenebilir: Çevresel yasaların uygulamalarının geliştirilmesi, piyasa ve vatandaşla birlikte çalışarak diğer kamu politikalarında çevre için gerekli önlemlerin alınmasını sağlamak ve entegre üretim politikalarının geliştirilmesi konusu hatırlatmaya değer bir önceliktir. Bu hedeflerin amacı üretilen malları kendi yaşamları içerisinde sürdürülebilir hale getirerek ekolojik üretim/ürün pazarlarını oluşturmaktır (<http://europe.eu.int>).

5.5.Avrupa Birliği Sosyal Politikası

Roma Antlaşması'nda alınan sosyal politika ile ilgili hükümler şunlardır:

Sosyal güvenlik haklarının transfer edilebilir olması hükmünü de kapsamak üzere işçilerin serbest dolaşımının sağlanması (Roma Antlaşması, 1957: 48-49 ve 51 no'lu maddeler),

- Genç işçilerin değişiminin teşvik edilmesi (50. Madde),
- Serbest yerleşme hakkı (52. ve 58. Maddeler),
- Sosyal konularda üye ülkeler arasında yakın işbirliğinin sağlanması (117. ve 118. Maddeler),
- Kadın ve erkek arasında eşit işe eşit ücret ilkesinin uygulanması (119. Madde),
- Ücretli izin sistemi ile ilgili (120. Madde),
- İşçilerin istihdamının ve coğrafi ve profesyonel mobilitelerini sağlamak üzere Avrupa Sosyal Fonu'nun kurulması (123-127. Maddeler),
- Mesleki eğitimde ortak bir politika oluşturulması için genel ilkeler belirlenmesi (128. Madde).

AB'ye üye ülkeler için sosyal politika açısından en temel konu istihdamın artırılması olmuştur. Bunun için de, hem AB düzeyinde hem de üye ülkeler düzeyinde işgücü piyasasına uyumunu arttırmayı amaçlayan mesleki eğitim programlarından, kendi işyerinde istihdamı arttıran işverenlerin sosyal güvenlik primlerinden kısıntıya kadar birçok önlemin uygulanması düşünülmüştür. Diğer taraftan daha nitelikli bir üretim yapısını teşvik etmek için de, hem insan gücü kaynağının niteliğini geliştirecek programları üzerinde durulmuş, hem işyerlerinde yeni teknolojiler teşvik edilmiş, hem de bu gelişmelere uyumu sağlayacak çalışma koşulları ve işçi-işveren diyalogu desteklenmiştir (Koray, 2000: 90).

Sosyal Politika içinde Avrupa Sosyal Fonu (ASF) önem arz etmektedir. ASF, AB içinde Roma Antlaşması'na dayanan en eski tarihli fonlardan biridir. 1961 yılında Roma Antlaşması'nın 123. Maddesine göre kurulmuştur. ASF'nin amacı, işçilerin istihdam imkanlarını arttırmak ve böylece hayat seviyelerini yükseltmek ve onlara mesleki ve coğrafi hareketlilik kazandırmaktır. Antlaşma'nın 124-127. Maddelerinde ASF'nin kuruluşu, amaçları, işleyişi ve görevleri belirtilmiştir. Tek Avrupa Senedi ile Fon konusuna üç yeni madde eklenerek bu maddeler ile Fon'a Topluluk içinde ekonomik ve sosyal birleşmeyi gerçekleştirecek bir rol verilmiştir. Avrupa Sosyal Fonu, Maastricht Antlaşması ile yeniden tanımlanmış (Madde 123) ve buna göre; Fon iç pazar dahilinde işçilerin istihdam imkanlarının iyileştirilmesi ve bu şekilde yaşam seviyelerinin yükseltilmesi konusunda görevlendirilmiştir (Palaz, 2003: 307).

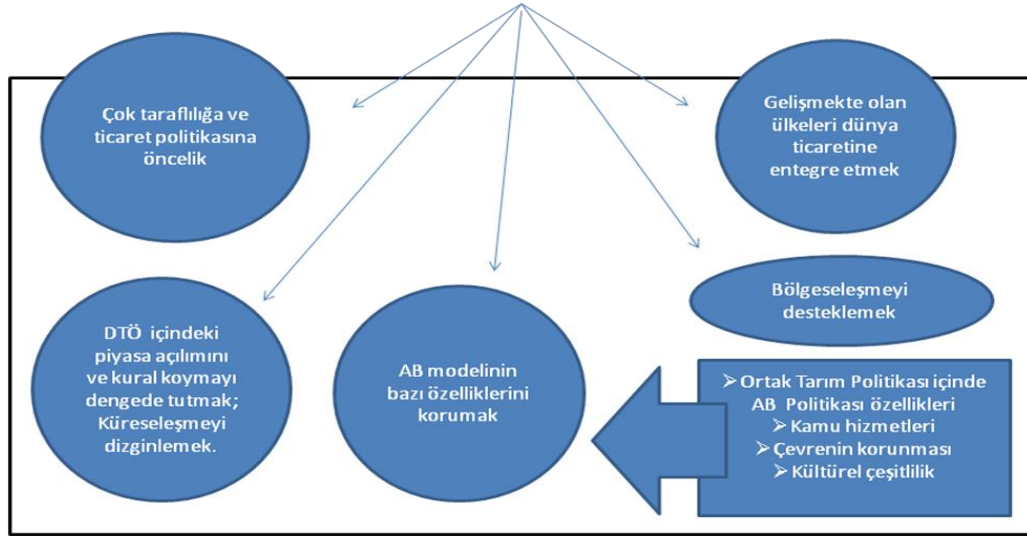
5.6.Ortak Ticaret Politikası

Avrupa Birliği'nin Ortak Ticaret Politikası, Avrupa Topluluğu'nu Kuran Antlaşma'nın 23. maddesinde yer almaktadır. Söz konusu madde Topluluğun, tüm malların serbestçe dolaştığı bir Gümrük Birliği'ne dayandığını vurgulamaktadır. Gümrük Birliği ise, üye ülkeler arasında ithalat ve ihracat gümrük vergileri ile eş etkili diğer vergileri içine aldığı gibi üçüncü ülkelere karşı ortak gümrük tarifesi uygulamayı da içermektedir. Bu çerçevede, malların serbest dolaşımını amaçlayan Gümrük Birliği, üye ülkelerin arasındaki gümrüklerin kaldırılması ve üçüncü ülkelere karşı Ortak Gümrük Tarifesi uygulanmasının yanı sıra, ticaret ve rekabet politikası alanlarında da uyumu gerektirmektedir (http://www.abofisi.metu.edu.tr/ab_politikalari.htm_01 Mart 2009).

Ortak Ticaret Politikası genel olarak, AB'nin ekonomik bütünleşme sürecinin devamı için ihtiyaç duyulan, iç pazar hedefi doğrultusunda üye ülkelerin dış ticaret politikalarını ortak

kurallar çerçevesinde belirlemesiyle oluşmuş düzenlemeler bütünüdür. AT'yi Kuran Antlaşma'nın 133. maddesinde, Ortak Ticaret Politikası'nın, tarife oranlarındaki değişiklikler, tarife ve ticaret anlaşmaları, liberalizasyon önlemlerinde uyum sağlanması, dumping ve sübvansiyona karşı ticaretin korunması ve ihracat politikası hakkında ortak kurallardan oluşacağı belirtilmektedir.

Ortak Ticaret Politikası : AB neyi başarmayı amaçlıyor?

Şekil I: AB Ortak Ticaret Politikası

OTP'nin temel amacı; üye ülkeler arasında ticareti zorlaştıran ve geciktiren bütün unsurları ortadan kaldırarak ticareti serbestleştirmektir. Bu durumda, üye ülkeler ortak bir prosedür içinde, ortak kararlar ile üçüncü ülkelere uygulanacak oranları belirlemektedir. OTP'nin oluşturulmasında şu faktörler etkili olmuştur (Dikmen, 1997: 5-165):

- Topluluk içi ticaret hacmini ve üçüncü ülkelere karşı pazarlık güçlerini arttırarak, ortak çıkarların korunabilmesi,
- Tek tek milli politikaların diğer üye ülkeler üzerindeki etkilerinin azaltılması,
- Dış ticaretin tüm üyeler için haiz olduğu önemi göz önünde bulundurarak, özellikle üçüncü ülkeler kaynaklı malların iç pazarda serbest dolaşımı ilkesinin herhangi bir şekilde bozulmasını ve ortaya çıkacak trafik sapmalarının üye ülkeler arasında sorun yaratmasının engellenmesi amacı,
- Dış ticarete karşılaşılmaması muhtemel haksız uygulamaların neden olabileceği rekabeti bozucu etkilere karşı tüm üyeleri koruyucu önlemlerin alınması

gereği,

- Üye ÷lkelerin ihracat politikalarının koordinasyonunun sağlanması yoluyla, üye ÷lkelerin üçüncü ÷lke pazarlarında kendi aralarında rekabeti bozucu haksız eylem girişimlerinin önlenmesi, OTP'nin amaçları olarak sıralanabilir.

6.AVRUPA BİRLİĞİ'NİN BÖLGESEL POLİTİKASI

Avrupa Birliği, türdeş bir yapıya sahip değildir. Sadece üye ülkelerin birbirleri arasında ekonomik ve sosyal dengesizlikler bulunmakla kalmayıp, üye ülkelerin kendi içinde de farklılıklar bulunmaktadır. AB'nin "Birliğin her tarafında ekonomik ve sosyal dengesizlikleri ortadan kaldırma" ve "yaşam standartlarını iyileştirme" politikaları yüzünden Bölgesel Politika oldukça önem arz etmektedir. Moussis'e göre ortak bölgesel politika bütünsel bir çökuluslu bütünleşme süreciyle el ele yürümelidir. Bu çerçevede Roma Antlaşması'nın ifade edilen bir hedefi de, Topluluk'un farklı bölgeleri arasındaki uçurumu azaltmak ve en az ayrıcalıklı bölgelerin geri kalmışlığını ortadan kaldırmaktır (Moussis, 2004: 227). AB'yi oluşturan bölgeler arasında önemli gelir farklılıkları mevcuttur. AB, bölgeleri arasındaki gelir eşitsizliklerini ve potansiyel farklılıkları azaltmak, bölgeler arasındaki uyum ve dayanışmayı sağlamak için bölgesel politikaya ihtiyaç duymuştur. Bu çerçevede, üye ülkeler arasındaki sosyal ve ekonomik farklılıkları gidermek amacıyla AB bölgesel politikası oluşturulmuştur. Söz konusu farklılıklar ekonomik gelişmeyi destekleyecek doğal kaynakların ve coğrafi koşulların iyi olmadığı bölgelerde özellikle görülmektedir. Ayrıca ekonomik olarak kalkınmayı başarmış bölgelerde dahi, yapısal değişim ve küreselleşme nedeniyle zamanla birtakım sıkıntılar ortaya çıkmaktadır. Eski sanayi yöntemlerinin uygulanması, söz konusu bölgelerin ekonomilerinde sorunlara yol açabilmektedir. Bunun yanı sıra üretimin merkezlere kaydığı büyük şehirlerde çevre diye tanımladığımız hemen şehrin kenarlarında oluşmuş bölgelerin iş ve nüfus kaybı yaşaması da farklılıkların oluşmasına sebep olan diğer bir önemli unsurdur (İKV, 2005: 6). AB genelinde yaşam standartları ve ekonomik gelişim seviyelerinde önemli dengesizlikler bulunmaktadır. Kişi başına yüksek geliri olan bölgeler ekonomik olarak geri kalmış bölgeler ile bir tezat meydana getirmektedir. Geri kalmış bu bölgelerin AB'nin coğrafi olarak mücavir (kenar) kısımlarında yer aldığına dair genel bir eğilim göze çarpmaktadır. Ayrıca bu bölgeler kamu hizmetleri ve haberleşme konularında düşük standartlara sahip bölgeler olarak nitelendirilmektedir. AB 'ye göre sorunlu bölgeler iki grupta incelenebilir: az gelişmiş bölgeler ve endüstriyel gerilemeden zarar görmüş bölgeler. Az gelişmiş bölgelerin ekonomisi ağırlıklı olarak tarıma dayalıdır ve bunların karakteristik özellikleri, düşük gelir seviyesi, yüksek işsizlik oranı ve zayıf altyapı yatırımı, gelişmemiş karayolları ağı ve yetersiz telekomünikasyon vb. olarak sıralanabilir. Bu bölgeler coğrafi olarak mücavir (kenar) konumlandıkları. Sardinya (İtalya), Sur (İspanya), Yunanistan ve Portekiz'in büyük bölümü gibi (Barnes, 1997: 264). Endüstriyel gerilemeden zarar görmüş bölgeler çoğunlukla kömür işletmeciliği, tersane, demir-çelik ve tekstil sanayisi gibi şu anda

gerileme döneminde bulunan sanayi kolları üzerinde yoğunlaşmış bölgelerden oluşmaktadır; bu yüzden ortalama işsizlik düzeyinin üstünde bir işsizlik oranına sahip bulunmakta ve rekabet etmekte de zorlanmaktadır. Bu bölgeler İngiltere'nin kuzey ve kuzey batısıyla Belçika'nın Wallone bölgesini içermektedir. AB Bölgesel Politikası'nın anlatımına geçmeden önce Bölgesel Politika'nın Teorisine göz atmak daha doğru olacaktır.

6.1.Bölgesel Politikanın Teorisi

Ekonomik faktörlerin bir ülke veya ülkeler birliği içinde farklı yoğunluklardaki dağılımı, bölgeler veya kentler arası ekonomik gelişme farklılıklarının nedenlerinden biri olarak görülmektedir. Kaynakların ve refahın mekansal dağılımı arasında görülen paralellik mekan faktörünün iktisat biliminde bölge kavramına önem verilmesine neden olmuştur. Böylece Bölgesel İktisat¹⁰ alanında çalışmalar yapılmaya başlanmıştır. Bu bilim dalı içerisinde bölgelerarası ekonomik gelişmişlik farklarını açıklayan çeşitli modeller geliştirilmiştir. Bu modellerin oluşturulmasında genelde ülke ekonomileri için geliştirilen büyüme modelleri kullanılmaktadır. Bölgesel büyüme ve gelişme teorileri arasında en önemlilerini Sağbaş aşağıda derlemeye çalışmıştır (Sağbaş, 2003: 261-263):

- Neo-klasik Modeller: Arz yanlı büyüme teorisini kullanır. Analiz aracı üretim fonksiyonlarıdır. Ekonomik büyüme, sermaye stokları, işgücü arzı ve teknolojik ilerlemelerin bir fonksiyonudur. Bölgeler arası farklı faktör getirileri, faktör hareketliliğinin temel nedenidir. Bu modellerde işgücü veya işletmelerin bölgeler arası hareketini engelleyen düzenlemelerin ortadan kaldırılması savunulur.
- Ekonomik Temelli Teoriler: Bu modellerde bir bölgenin büyümesi bölgede üretilen mal ve hizmetlerin ihracatıyla olur. Bu model kapsamında, Keynesyen büyüme olarak bilinen modelde¹¹ bölgesel ihracatın artmasına yönelik talep artışının büyümeyi hızlandıracağı kabul edilir.
- Kümülatif Nedensellik Teorisi: Bu teoride işgücü ve sermaye hareketliliğinin bölgeler arası dengeleri bozacağı iddia edilir. Ekonomik gelişme ilk

¹⁰ Bölgesel iktisadın araştırdığı konular şunlardır: Bir bölgede hangi faktörler üretim ve istihdam seviyesini belirler? Niçin bazı bölgeler diğerlerinden daha yüksek ekonomik büyüme oranlarına sahiptir? Niçin bölgeler arası göç olmaktadır.

¹¹ Keynesyen bölgesel politika ve bölgesel büyüme yaklaşımı hakkında ayrıntılı bilgi için bk. A. Ash, "An Institutional Perspective on Regional Economic Development", **International Journal of Urban&Regional Research**, June, Vol. 23, Issue 2.

başlayan bölgelerde yoğunlaşmakta ve artarak devam etmektedir (Myrdal, 1972: 23).¹²

- Kalkınma Kutupları Teorisi: Kutuplaşma modelleri olarak da bilinen bu modellerde, ekonomik kalkınma ülkenin bütün bölgelerinde aynı zamanda ve hızda olmaz. Kalkınma kutbu, lider konumundaki şirketlerin herhangi bir yerde toplanmasıyla oluşur.
- Merkez-Çevre Modeli: Ekonomik büyüme belli bir merkez bölgede gerçekleşirken, diğer bölgeler buraya bağımlı hale gelir. Doğal kaynaklar ve işgücü çevreden merkeze doğru harekete geçer. Bunun sonucu olarak merkezde üretim ve gelir seviyesi artarken, paralel bir şekilde çevrede gelir seviyesi yavaş artmakta veya gerilemektedir.

Bölgesel büyüme ve gelişme modellerinin temel amacı bölgesel gelişimin arkasındaki dinamikleri ortaya koymaktır. Bu konuda sayısız dinamik ileri sürülmüştür. Kentsel gelişimin dinamikleri taşımacılık maliyetleri, yer seçimi, karşılaştırmalı üstünlükler, ölçek ekonomileri ve yığılma ekonomileridir. Birey ve toplum refahı üzerinde olumsuz etkisi olan farklı gelişim dinamiklerinin sonucu ortaya çıkan bölgesel farklılıkların azaltılması için bölgesel politika uygulanmaktadır. Ulusal gelirin bir ülke içinde eşit bir şekilde dağıtılması için bölgesel politikalara ihtiyaç vardır (Armstrong ve Taylor, 1985: 178).. Bölgesel politika ile her bölge için kabul edilebilir bir gelir ve istihdam düzeyinin yakalanması arzu edilir. Böylece bölgeler arası göç miktarı en aza indirilebilir (Armstrong ve Taylor, 1985: 178).

6.2.Bölge Kavramı

Bölge kavramı net olarak tanımlanmamış olup tüm dünyada kabul edilen ortak bir tanımı yoktur. Bölge, diğerlerinden farklı coğrafi, politik ve idari özelliklere sahip bir

¹² Myrdal, **Economic Theory and Underdeveloped Regions** (Az Gelişmiş Bölgeler ve Ekonomik Teori) adlı kitabında kümülatif nedensellik ilkesini açıklarken arka arkaya gelen problemlerin neden olduğu sorunlardan yola çıkarak teorisini oluşturmuştur. Myrdal, kümülatif süreci açıklarken verdiği örnekte, bir bölgede olabilecek herhangi bir afet sonrası, bölgenin geçimini sağlayan fabrikaların yanıp kül olduğu bir durumu tasvir etmiştir. Bu, “kötü sonun” başlangıcıdır ve adeta “domino etkisi” yaratacak fabrikaların yok olması, bir işsizler ordusunun oluşmasına yol açacaktır. Fabrikaların ortadan kalkmasıyla yaşanan işsizlik, diğer sektörleri de vuracak ve bölgede bir talep daralması yaşanacaktır. İşsizlik yeni işsizliklerin doğmasını beraberinde getirecek ve bu bölgeden diğer bölgelere doğru göç hareketleri başlayacaktır. Göç hareketleri sonucu, afet olan ve talep daralması yaşanan bu bölgede daha da zor günler yaşanacaktır. Çünkü potansiyel tüketici durumundaki bu kişilerin bölgeden ayrılması, yeni bir talep daralması dalgasını beraberinde getirecektir. Ayrıca çalışma çağındaki kişilerin bölgeden ayrılması, bölgenin demografik yapısını da bozacak; böylece bölgede yaş piramidi de dengesiz yapılacaktır. Bölgede yaşanan bu “tatsız” durumlar, idare mekanizmasını bölgenin refahının korunması ve yeniden yapılandırılması adına harekete geçirecektir. Bu yeniden yapılanma süreci, bölgede yaşayan halka ağır vergilerin konmasıyla başlayacaktır. Vergilerin artması, bölgede tekrar bir gelir azalmasına ve göç dalgasına neden olacaktır. Bu arada çalışma çağındaki olmayanlar veya emeklilerin fazlalılığı kamu hizmetlerini daha da maliyetli duruma getireceği için vergi oranları daha da yükselecektir.

oluşumdur. Ayrıca bölge kavramı içinde kültürel özellikler barındıran etnik ve sosyal bir alanı tanımlayabilir. Bölge kavramı, gelir sağladığı alanlar bakımından ekonomik olarak da tanımlanabilir (Jovanoviç, 1997: 292). Bölgesel politikanın merkezinde yer alan ve “bölge” olarak adlandırılan kavrama, genel kabul görmüş eğilimlere göre, örneğin homojenlik faktörünü esas alarak aşağıdaki kriterlere göre tanımlamalar getirilmiştir:

- Coğrafi (Kıyı bölgeleri, dağlık bölgeler, kömür madeni bölgeleri vb.),
- Kültürel (Etnik çoğunluk, dil, din),
- Yerleşim ve yoğunluk bakımından (merkezi bölgeler-çevredeki bölgeler, yüksek nüfus yoğunluklu alanlar-kilometrekare başına az sayıda insan düşen uzak bölgeler).

Bölge kavramının, yeni ekonomik yapılanmalar ve ortak çıkarlar faktörüne göre tanımlanması halinde;

- Belirli sektörlerin hâkim olduğu alanlar (tarım, sanayi, turizm, gemi inşa vb.),
- Bir komşu devletle sınırı olan ve bu ülkenin ekonomik faaliyetlerinden etkilenen alanlar,
- Uzun mesafeli trafik akışı bağlamında transit bölgeleri (Alp dağları vb.),
- Ortak bir yerleşim alanının ekonomik yapısından etkilenen bölgeler (Akdeniz ülkeleri, Baltık denizine kıyısı olan ülkeler vb.) gibi tanımlamalarla karşılaşılmaktadır (Brasche, 2001: 13).

Bölgeleri tanımlamak için sık olarak kullanılan bir ölçüt de refahtır. Bu kriter bağlamında, kişi başına düşen gelir düzeyi bir bölge içerisindeki ekonomik durumun göstergesi olarak dikkate alınmaktadır (Karluk, 2007: 363).

6.3.AB’de Bölge Kavramı

Yukarıdaki tanımlamalardan hiçbiri tek başına AB’de bölgesel politikanın ulusal veya yerel düzeyde bölge olarak ayırdığı tanımlamayı karşılamaya yetmemektedir. AB’de planlama bağlamında bölgeler, kent ve metropol alandan, çok geniş bölgeye kadar farklılık gösterir. Bir kısmı ekonomik, sosyal kültürel açıdan homojen mekan parçası iken, bir kısmı da

işlevsel açıdan üstünlük gösterir. AB bölgesel politikası bağlamında “bölge” kavramı, genel olarak ulusal ve yerel seviyeler arasındaki bir orta kategoriye ifade etmektedir. Her bir bölge, belli ortak ya da birbirini tamamlayıcı özelliklere ve yoğun bir etkileşim derecesine sahiptir. Bölgeler bünyesindeki ortak özellikler, coğrafya ve doğal kaynaklar gibi fiziki özellikler olabileceği gibi, üretim yapısı ve tüketim parametreleri gibi ekonomik ve sosyal özellikler de olabilmektedir. Bununla birlikte, bazen bir bölgenin tanımının ve sınırlarının siyasi bir tercihle belirlendiği de görülebilmektedir. Ancak, her durumda bölgelerin alan ve nüfus açısından makul büyüklükte olmasına özen gösterilmektedir. Bir üye ülkedeki bölge sayısı, ülkenin büyüklüğüne ve sınıflama kriterlerine göre değişmektedir.

6.4.AB’de Bölge Sınıflandırma Sistemi (NUTS)

AB’de, bölgelerin sınıflandırmasını yapmak amacıyla 1970’lerin başında Fransızca kısaltılmış şekli olan NUTS (İstatistikî Bölge Birimleri Nomenklatörü, İng: Nomenclature of Territorial Statistical Units), Eurostat tarafından, Topluluk için bölgesel istatistikler üretmek amacıyla, ulusal otoritelerle varılan anlaşmaları dayanarak geliştirilen kapsamlı bir sistemdir (CEC, 1996: 197). Bir başka deyişle NUTS, Avrupa Birliğinde, bölgesel politikaların uygulanabilmesi amacıyla, bölgelerin sınıflandırılmasına yönelik bir tanımdır. Bu kapsamda üç çeşit tanımlama söz konusu olup; NUTS 1, kendine yeterli ekonomik güce sahip bölgesel alanlar; NUTS 2, daha çok iller düzeyindeki idari birimler; NUTS 3 ise, kırsal temelde yönetsel birimleri sınıflandırmaktadır (Aktar, 2002: 69). AB coğrafyası NUTS 1 sınıflandırmasında 78 bölgeye, NUTS 2 sınıflandırmasına göre 210 idari birime ve NUTS 3 sınıflandırmasına göre 1092 kırsal birime ayrılmıştır. 27 üyeli AB ise NUTS 1 sınıflandırmasına göre 97 bölgeye, NUTS 2 sınıflandırmasına göre 271 idari birime ve NUTS 3 sınıflandırmasına göre 1303 kırsal birime ayrılmıştır (Bk. Tablo IX) (İnci, 2006: 451). AB Konseyi tarafından kabul edilen NUTS tüzüğü ile, her NUTS düzeyi için en alt ve en üst nüfus eşiklerini belirlenmiştir. Topluluğun bölgelere yönelik destek programları NUTS 2 sınıflandırmasını esas alır (http://europa.eu.int/comm/eurosata/ramon/nuts/mainchar_regions_en.html). NUTS bölgeleri normatif bölgelerdir ve siyasi iradeyi yansıtmaktadırlar. Normatif bölge sınırları, yerel idarelere ve yerel topluluklara, verilen görevlere, bu görevleri etkin ve ekonomik olarak yürütecek nüfus büyüklüğüne, tarihi, kültürel ve diğer faktörlere göre belirlenmektedir (http://europa.eu.int/comm/eurosata/ramon/nuts/mainchar_regions_en.html). Bu bölgeler genellikle ilgili ülkenin idari sistemi içindeki durağan yapıdan oluşmaktadır. Özellikle bölgesel politika ile ilgili olarak, hükümetin belirli düzeylerinin yetkilerini ifa ettiği yerlerdir.

Bu yüzden, normatif ya da idari bölgeler, ulusal istatistik kurumları tarafından, istatistiki bilgi derlenmesi konusunda temel olarak dikkate alınmışlardır. Mevcut istatistiki veriler ve bölgesel politikaların uygulanmasına ilişkin pratik nedenlerden dolayı, üye ülkelerdeki NUTS sınıflandırmasında büyük ölçüde kurumsal bölünmeler yani normatif kriter esas alınmıştır.

Tablo VIII: NUTS Düzeyleri Nüfus Eşikleri

Düzyey	En Alt	En Üst
NUTS 1	3.000.000	7.000.000
NUTS 2	800.000	3.000.000
NUTS 3	150.000	800.000

Kaynak:http://ec.europa.eu/eurostat/ramon/nuts/basicnuts_regions_en.html

Tablo IX: AB Ülkelerinde NUTS Bölge Sayıları

Ülkeler	NUTS 1	NUTS 2	NUTS 3
Avusturya	3	9	35
Belçika	3	11	44
Bulgaristan	2	6	28
Kıbrıs Rum Kesimi	1	1	1
Çek Cumhuriyeti	1	8	14
Almanya	16	39	429
Danimarka	1	5	11
Estonya	1	1	5
İspanya	7	19	59
Finlandiya	2	5	20
Fransa	9	26	100
Yunanistan	4	13	51
Macaristan	3	7	20
İrlanda	1	2	8
İtalya	5	21	107
Letonya	1	1	6
Litvanya	1	1	10
Lüksemburg	1	1	1
Malta	1	1	2
Hollanda	4	12	40
Polonya	6	16	66
Portekiz	3	7	30
Romanya	4	8	42
İsveç	3	8	21
Slovenya	1	2	12
Slovakya	1	4	8
İngiltere	12	37	135
Toplam	97	271	1303

Kaynak: http://ec.europa.eu/eurostat/ramon/nuts/codelist_en.cfm?list=nuts

6.5.AB Bölgesel Politikasının Tanımı

Bölgelerarası gelişmişlik farklarının giderilmesi amacıyla her bir AB üyesi ülke, kendine özgü bir bölgesel politika geliştirmiştir. Bölgesel gelişme sorunlarının çözümü ilk

olarak her bir ülkenin kendi sorumluluğundadır. Bu amaçla üye devletler gerekli altyapı yatırımlarını gerçekleştirmeli ve istihdam yaratıcı yatırımları teşvik etmelidir.

AB içindeki bölgesel politikalar özellikle 1975 yılında Avrupa Bölgesel Kalkınma Fonu'nun kurulmasından sonra AB'nin temel politikalarından biri olmuştur. Bu politikaların oluşturulmaya başlandığı dönemlere gidilecek olursa AB içinde sosyal ve ekonomik gelişmişlik açısından çok büyük bölgesel eşitsizlik hüküm sürmektedir. Bu yüzden AB içinde yapısal problemlerin başında bölgesel eşitsizlik yer almaktadır. Bu problemlerin dışa yansımaları ise bölgelerarası gelir eşitsizliği ve büyük çaplı istihdam problemleridir. Bunun yanında bölgelerarası gelişmişlik farkı mevcut iken üye ülkelerin ekonomik performansları da birbirlerinden farklı bir durum arz etmektedir. AB'nin kısa tarihçesine bakılacak olursa özellikle güneye doğru (Portekiz ve Yunanistan üyelikleri) genişleme süreci bu bölgesel gelişmişlik düzeyi arasındaki farklılığı iyice su yüzüne çıkartmıştır.

AB içinde uygulanan ve zayıf bölgelerin gelişmişlik seviyesini yükseltmeyi amaçlayan bölgesel politikalar yeni değildir; zira üye ülkeler yıllardır kendi uyguladıkları bölgesel politikalar ile bu zayıf bölgelerin durumlarını iyileştirici çabaları olmuştur. Örneğin özellikle İngiltere ve Almanya da ki uygulanan bölgesel politikaların kökenleri daha eskilere dayanmaktadır. Fakat üye ülkelerin kendi bölgesel politikalarını etkin bir şekilde uygulamalarına rağmen bu ülkeler bu politikalardan beklenen sonucu alamamış, Avrupa Birliği genelindeki bölgesel politikalar daha önem kazanmıştır.

AB bölgesel politikalarının amacı ise, gerekli rehber ve ilkeleri geliştirerek, üye ülkeler tarafından oluşturulan bölgesel politikaların, Topluluk rekabet ve devlet yardımları kurallarıyla uyumlu ve koordinasyon içinde olmasını sağlamaktadır. Ayrıca, Topluluğun muhtelif politika ve mali araçlarına, ihtiyacı olan bölgeleri göz önünde bulunduran bölgesel bir boyut vererek koordinasyon sağlamaktadır (Bayburtlu, 2002: 35-50).

Topluluk bölgesel politikasının bir başka temel amacı da, mevcut bölgelerarası farklılıkların azaltılması ve dengesizliklerin daha da artmasının önlenmesidir. Bu amaçla, Avrupa bölgesel Kalkınma Fonu gibi araçlardan yararlanılarak sorunlu bölgelere kaynak aktarılmaktadır (Bayburtlu, 2002: 36). Kişi başına düşen milli geliri ve işsizlik oranlarını ülke ortalamasına çekmek ve daha eşit bir gelir dağılımına ulaşmak hedeflenmektedir (Armstrong, Taylor and Williams, 1997: 172-199).

Bölgesel politikanın üçüncü amacı, az gelişmiş bölgelerin ekonomik ve sosyal gelişimini teşvik etmektedir. Sanayileşmenin başka bölgelere kayması sebebiyle terk edilmiş olan alanların yeniden geliştirilmesi, ulaşım ağının yenilenmesi, daha iyi rekreasyon alanlarının yapılması ve toplu konut alanlarının yapılması gibi amaçlar hedeflenmektedir (Armstrong, Taylor and Williams, 1997: 178).

AB'nin bütçe giderlerinin üçte birinden fazlası bölgesel gelişmeyi sağlamaya yönelik projelere ayrılmıştır. Söz konusu mali desteğin amacı, Topluluk ülkeleri ve aynı zamanda aday ülkeler arasındaki bölgesel gelişme farklılıklarını ve dengesizliklerini azaltmaktadır (Aktar, 2002: 65). Avrupa Birliğinin daha güçlenmesi ve ekonomik ve yapısal açıdan kalkınması için etkin bir bölgesel politikanın uygulanması hayatidir. Zira Avrupa Birliği gelir eşitsizliği, hayat standardı farklılığı ve istihdam gibi konularda bölgelerarası farklılığı en aza indirgeyemediği takdirde Avrupa Birliği anlayışı ve Avrupa Vatandaşlığı inancı üye ülkelerde yaşayan insanlar tarafından istenilen destek ve kabulü göremeyecektir. AB bölgesel politikalarında yaşanan değişimler gelecek bölümde ele alınmıştır. Bu bölüm, AB bölgesel politikalarının en önemli mali aracı olan Yapısal Fonların neler olduğu, bunlarda zaman içinde meydana gelen temel değişiklikler ve genişlemenin sonucu olarak ortaya çıkabilecek gelişmeler üzerinde de durmaktadır. Günümüzde, AB dünyanın en zengin bölgelerinden biri olarak kabul edilmesine karşın onu oluşturan bölgeler arasında ciddi gelir ve altyapı farklılıkları mevcuttur. Ekonomik olarak kalkınmayı başarmış bölgelerde dahi yapısal değişim ve küreselleşme süreci zamanla birtakım sıkıntıları beraberinde getirmiş, gelişen teknoloji ve hızlı bir şekilde yaşanan değişimle birlikte, sanayileşme sürecinde kullanılan araçlar hem eskimiş hem de verimsiz kalmışlardır. Bu yüzden bölgesel politikalar, AB'yi oluşturan ülkeler için hem bir dayanışma aracı hem de ekonomik entegrasyonu desteleyen çok önemli bir faktör olarak görülür hale gelmiştir. Bölgeler arasındaki uyumun sağlanması, gelir eşitsizliklerinin giderilmesi, mevcut sosyoekonomik farkların azaltılması hedefleri Birliğin nihai hedefleri arasına girmiştir (Diriöz, 2006: 60). Çok farklı ekonomik ve sosyal yapıları sahip ülkelerin bir araya gelmesi sonucu kurulan AB'nin, ekonomik ve sosyal açıdan dengeli, kalkınmış ve barış içinde bir bölge olarak problemsiz bir entegrasyonu sağlamasının, ancak Birlik düzeyinde bölgesel bir politikanın oluşturulmasıyla gerçekleştirilebileceği düşüncesi AB içinde genel kabul görmektedir.

AB bölgesel politikası bu doğrultuda gerekli rehber ve ilkeleri geliştirerek, üye devletler tarafından oluşturulan bölgesel politikaların, Topluluk rekabet ve devlet yardımları

kurallarıyla uyumlu ve koordinasyon içinde olmasını sağlamaktadır. Ayrıca, Topluluğun muhtelif politika ve mali araçlarına ihtiyacı olan bölgeleri göz önünde bulunduran bölgesel bir boyut vererek koordinasyon sağlanması açısından önem taşımaktadır (Bayburtlu, 2002: 36). AB, çok sayıda ülkeyi içinde barındırmaktadır ve bazı ülkelerin bölgelerinin gelişmişlik göstergeleri Birlik ortalamasının gerisinde kalmaktadır. Birliğe üye bazı ülkeler, kendi yerel politikaları ve kaynaklarıyla bölgesel dengesizliklerle başa çıkamamaktadırlar. AB, harcamaların en çok ihtiyaç duyulan bölgelere yapılmasını sağlamakla bölgesel politikaların etkinliğini arttırmaktadır. Ayrıca bölgesel dengesizliklerin, özellikle ekonomik ve parasal boyutlarda, entegrasyon ve Birliğin bir bütün olarak gelişimi için, gelecekte engel teşkil edebileceği düşünülmektedir. Bölgesel eşitsizlikler ekonomik ve sosyal birleşmeyi engelleme eğilimi içerisinde olduğundan, Birliğin ortak bölgesel politikası, tüm üye ülkelerin ortak çıkarı olarak görülmektedir (Can, 2004: 12-13). Bölgeler arasındaki eşitsizlikleri azaltmak için AB Bölgesel Politikası; ulaştırma, enerji şebekeleri, haberleşme bağlantıları, su kaynakları, atık su yönetimi gibi altyapı faaliyetlerini geliştirme, özellikle az gelişmiş bölgelerde zenginlik ve istihdamın temeli olarak görülen Küçük ve Orta Boy İşletmelerin (KOBİ) desteklenmesi, insan kaynaklarının geliştirilmesi, uzun süreli işsizliğe karşı mücadele edilmesi ve gençler, kadınlar ya da çeşitli nedenlerle ayrımcılığa maruz kalan grupların emek piyasasına uyumunun sağlanması, hava ve su kirliliği, su kaynaklarının yetersizliği ve kalitesizliği, atıkların kontrolü gibi çeşitli boyutları olan çevrenin uzun vadeli bir kaynak olarak kullanımı anlayışının geliştirilmesi ile araştırma ve geliştirmeye bağlı olarak ülkeler ve bölgeler arasındaki teknoloji farklarının giderilmesi gibi çeşitli konularda yatırımları özendirilmekte ve çeşitli yollarla desteklemektedir (Dural ve Çatalbaş, 2008:412-413).

6.6.AB’de Bölgesel Farklılıklar

Bölgeler arasındaki gelir düzeyi farklılıklarının nedeni olarak görülen üç temel unsur vardır. İlk unsur, bölgeler arasında ekonomik gelişmeyi destekleyen etmenlerin dağılımındaki çeşitliliktir. Doğal kaynakların, iklim koşullarının ve yerleşim şekillerinin bölgelerde gösterdiği çeşitlilik gelir düzeylerinin farklılaşmasında önemli rol oynar. İkinci unsur, bölgenin yerel işgücünün verimliliğinin yüksek olması ve tüketici tabanının zengin olması ile birlikte sanayi yapılanmasının gelir düzeyini arttırmasıdır. Üçüncü unsur ise, geliri yüksek alanlara, çevre alanlardan veya bölgelerden gelen nüfus nedeniyle yığılma olmasıdır. Bu yığılma sonucunda da çevre alanlar ve bölgeler iş ve nüfus kaybı yaşarlar ve gelir seviyeleri açısından ilerleme kaydedemezler (Diriöz, 2006: 62). Bölgelerin gelenek, kültür, sosyal ve

ekonomik yapı gibi çeşitli alanlardaki farklılıkları, esasen, Avrupa'nın çoğulcu yapısına katkıda bulunmaktadır. Küreselleşen dünyada böyle bir çeşitliliğin korunması konusunda geniş bir mutabakat mevcuttur. Ancak, çeşitliliğin farklılık olarak algılandığı ve negatif bir anlam yüklendiği tek konu bölgede yaşayanların refah düzeyidir. AB içerisinde bir tarafta kişi başına düşen Gayri Safi Yurtiçi Hasıla (GSYİH) açısından çok iyi durumda olan; diğer tarafta yaşam standardı Birlik ortalamasının çok altında kalan ülkeler ve ülkeler içerisinde de bölgeler vardır (Brasche, 2001: 14). AB içinde farklılığın istatistiki olarak ifadesi veya uyumun ölçümü için kullanılan kriter kişi başına düşen GSYİH'dir. Aşağıdaki tablo incelendiğinde AB ülkeleri içinde kişi başına GSYİH bakımından ilk sıradaki ülkenin Lüksemburg olduğu görülmektedir. Lüksemburg'da kişi başına GSYİH, AB-25 ortalamasının 2, 5 katıdır. Kişi başına GSYİH, İrlanda'da AB 25 ortalamasının % 40; Hollanda'da %25; Avusturya ve Danimarka'da %20, Almanya ve Finlandiya'da %10 üzerinde gerçekleşmiştir. İtalya ise AB-25 ortalaması ile aynı seviyede kişi başına GSYİH'e sahipken AB-15 ülkelerinden İspanya, Yunanistan ve Portekiz AB-25 ortalamasının altında kalmıştır. AB'ye yeni üye olan 12 ülkede ise kişi başına düşen GSYİH, AB-25 ortalamasının altında kalmaktadır. Bu ülkelere içerisinde Kıbrıs Rum Kesimi, AB ortalamasına en yakın ülke konumundadır. Kıbrıs Rum Kesimi'ni, Slovenya ve Çek Cumhuriyeti izlemektedir. Birliği'nin son iki üyesi Romanya ve Bulgaristan ise AB ortalamasının çok altında bir GSYİH'e sahiptirler. Türkiye ise Bulgaristan'ın ardından son sırada yer almaktadır.

Tablo X: AB Ülkelerinde Kişi Başına Düşen GSYİH, 2005 (Satınalma Gücü Paritesine Göre, AB-25)

Lüksemburg	251	Kıbrıs Rum Kesimi	89
İrlanda	139	Yunanistan	84
Hollanda	126	Slovenya	82
Avusturya	123	Çek Cumhuriyeti	74
Danimarka	122	Portekiz	71
Belçika	118	Malta	70
İngiltere	117	Macaristan	63
İsveç	115	Estonya	60
Finlandiya	111	Slovakya	57
Almanya	110	Litvanya	52
Fransa	108	Polonya	50
Euro Bölgesi	106	Letonya	48
AB 25	100	Hırvatistan	48
İtalya	100	Romanya	34
İspanya	98	Bulgaristan	33
AB 27	96	Türkiye	28

Kaynak: <http://ec.europa.eu/rapid/pressReleasesAction.do?reference=STAT/06/166&format=HTML&aged=0&language=EN&guiLanguage=en>

2005 yılı verilerine göre, kişi başına GSYİH'sı en düşük bölge kuzeydoğu Romanya'dır. Bu bölgede kişi başına düşen GSYİH 5.430 Euro'dur. Buna karşın kişi başına GSYİH'si en yüksek bölge 67.798 Euro ile İç Londra'dır. İki bölge arasındaki fark 12,5 kattır. AB 27 ortalaması endeksi 100 (22,400 Euro) olarak kabul edildiğinde Lüksemburg'ta endeks 264 (59,202 Euro) ve Brüksel'de 241 (53,876 Euro)'dur. Dördüncü ve beşinci bölgeler Hamburg ve Viyana olup bu bölgelerde endeks sırasıyla 202 (45,271 Euro) ve 178 (39,774 Euro)'dur (<http://epp.eurostat.ec.europa.eu>).

AB içinde en zengin bölgeleri, Almanya ve İngiltere'nin güneydeki bölgeleri, İtalya'nın kuzey bölgeleri ile Belçika, Lüksemburg, Hollanda, İrlanda ve İskandinav ülkelerindeki bölgeler oluşturmaktadır. Ayrıca Paris, Madrid ve Prag'da bu kategoriye girmektedir. Birliğin en fakir bölgeleri ise güney ve batıdaki uç bölgeler ve yeni üye ülkelerin bölgeleridir.

AB'ye yeni üye olan ülkeler içerisinde Prag bölgesi (Çek Cumhuriyeti) kişi başına 160 GSYİH endeks değeri ile (AB-27=100) Birlik içerisinde kişi başına düşen GSYİH bakımından 12.sırada yer almaktadır. Bratislava (Slovakya)'da 148 endeks değeri ile 265 bölge içerisinde 18. sıradadır. Yeni üye ülkelerin bölgeleri arasında GSYİH endeks değeri yüksek olan diğer bölgeler Közép-Magyarország (Macaristan- 105 endeks değer), Zahodna (Slovenya-105 endeks değer) ve Kıbrıs Rum Kesimi(93 endeks değer)'dir. Ancak bu bölgeler yeni üye ülkeler içinde birer istisna gibidirler.

Bu bölgelerle birlikte Polonya'nın Mazowieckie bölgesi ve Malta hariç tutulursa, yeni üye olmuş ülkelerin bütün bölgeleri AB-27 ortalamasının %75'inden daha düşük bir GSYİH'e sahiptirler (Eurostat, <http://epp.eurostat.ec.europa.eu>).

AB içerisinde 43 bölgede kişi başına düşen GSYİH, AB 27 ortalamasının %125'inden fazla iken bu bölgelerde yaşayan kişiler AB nüfusunun %21'ini oluşturmaktadırlar. Kişi başına düşen GSYİH bakımından AB 27 ortalamasının %50'sinin altında olan bölgelerde yaşayanlar ise Birlik nüfusunun %12'sini oluşturmakta olup, bu kapsamda 32 bölge bulunmaktadır.

Tablo XI AB içerisinde kişi başına düşen GSYİH açısından en zengin ve en fakir 10 bölgeyi göstermektedir. Buna göre en fakir 10 bölgenin tamamı Birliğe yeni katılan ülkelerdedir.

Tablo XI: AB-25 İçerisinde Kişi Başına Güşen GSYİH Açısından En Zengin ve En Fakir Bölgeler-2003 (Satınalma Gücü Standardına Göre, AB-25=100)

En Yüksek 10 Bölge		En Düşük 10 Bölge	
Inner London (İngiltere)	278	Lubelskie (Polonya)	33
Bruxelles (Belçika)	238	Podkarpackie (Polonya)	33
Lüksembourg (Lüksemburg)	234	Podlaskie (Polonya)	36
Hamburg (Almanya)	184	Swietokryzskie (Polonya)	37
Ile de France (Fransa)	173	Warminsko-Mazurskie (Polonya)	37
Wien (Avusturya)	171	Opolskie (Polonya)	37
Berkshire,Buckinghamshire,Oxfordshire (İngiltere)	165	Eszak (Macaristan)	38
Provincia Autonoma Bolzano (İtalya)	160	Vychodne Slovensko (Slovakya)	39
Oberbayern (Almanya)	158	Eszag-Alföld (Macaristan)	39
Stockholm (İsveç)	158	Del-Alföld (Macaristan)	40

Kaynak: Inforegio News, Newsletter, Stage Set for Cohesion Policy 2007-2013, September 2006, No:149, http://ec.europa.eu/regional_policy/newsroom/newslet149/49_06_en.pdf

6.7.AB Bölgesel Politikasının Amaçları

AB bölgesel politikasının temel amacı üye ülkeler arasındaki gelir farklılıklarını en aza indirmek ve bölgeler arası gelir dengesizliğinin daha da artmasını önleyerek sosyal bütünleşmenin gerçekleşmesine ve bunun sürdürülmesine katkıda bulunmaktır (Sağbaş, 2003: 263).

AB Bölgesel Politikası, bu temel amaçla, bölgesel farklılıkları azaltmak için zengin bölgelerden fakir bölgelere kaynak transferi yapar ve böylece Birliğin ekonomik, sosyal ve bölgesel uyumunu güçlendirmeye çalışır.

Bu anlamda, AB Bölgesel Politikası, hem bir dayanışma hem de bir entegrasyon aracıdır. AB Bölgesel Politikası ardındaki değerler “dayanışma ve uyum”dur. Dayanışma, AB ortalaması ile kıyaslandığında sosyal ve ekonomik gelişmişlikten yoksun vatandaş ve bölgeleri geliştirmeyi amaçlar.

Fakir ve zengin bölgeler arasındaki gelir ve diğer zenginlik farklarını kapatmanın herkesin iyiliğine olacağı savına dayanarak da uyumu destekler (Özdemir, 2007: 57).

AB bölgesel politikasının amaçları üç başlık altında sunulabilir:

1. **Üye ülkeler arasındaki gelir farklılıklarını azaltarak ülkeler veya bölgeler arasında yakınlaşmayı tesis etmek:** AB, dünyanın en zengin bölgelerinden birisi olmasına rağmen, üye ülkeler arasında ciddi gelir farklılıkları vardır. Ayrıca, üye ülkelerde kişi başına düşen gelir açısından da bölgeler arasında farklılıklar bulunmaktadır (Sağbaş, 2003: 263). 2004 ve 2007 yıllarında Merkezi ve Doğu Avrupa Ülkelerinin (MDAÜ), AB'ye üye olmasıyla birlikte gelir farklılıkları daha da belirginleşmiştir. Bölgesel politikanın nihai hedefi geri kalmış bölgelerin gelişmiş bölgelere kıyasla daha hızlı büyümesini sağlayarak bölgeler arasındaki gelir farklılıklarını azaltmaktır.

2. **Üye ülkeler arasındaki gelir farklılıklarının daha da artmasını önlemek için gelir farklılıklarına yol açan faktörlerin etkisini azaltmak:** AB, bölgesel politika ile yapısal ve kurumsal etkenlerden kaynaklanan gelir farklılıklarının azaltılmasını planlamaktadır. AB, bu amaçla, düşük gelirli bölgelerde yapısal ve kurumsal faktörlerin iyileştirilmesi, geliştirilmesi ve bu bölgenin zengin bölgelerle rekabet edebilir hale gelebilmesi için bölgesel politika kapsamında mali araçları kullanarak bazı alanlara önem ve öncelik vermekte; bu alanlardaki yatırımları teşvik etmektedir (Sağbaş, 2003: 264).

3. **Üye ülkelerin tek başına başaramayacakları projelere destek olmak ve AB düzeyinde bölgesel politikanın koordinasyonunu yapmak:** Bölgesel gelişme sorunlarının çözümü ilk etapta her ülkenin kendi sorumluluğundadır. AB, ekonomik büyümeyi teşvik etmek üzere ilave parasal destek vermekte ve üye devletlerin bu doğrultuda yerel politikalarını oluşturmalarına yardımcı olmaktadır (Can, 2004, s.11). Üye devletler, uygulayacakları politikalarla kendi içindeki gelişmişlik farklarının azaltılmasına katkıda bulunacaklardır. Ancak AB'nin, Birlik bazında bir koordinasyon politikası mevcut olmazsa üye ülkeler arasındaki gelir farklılıkları devam edecek ve bu durum ekonomik açıdan entegre olan Birliğin geleceğini tehdit edecektir. Bunu önlemenin yolu Birlik içinde geri kalmış bölgeleri zengin bölgelerin seviyesine çıkarmak olarak belirlenmiştir (Sağbaş, 2003: 265).

6.8.AB Bölgesel Politikasının Tarihsel Gelişimi

AB bölgesel politikasının hukuki temellerinin ortaya konulması aynı zamanda bölgesel politikanın tarihsel gelişimini de vermektedir. Yol gösterici ve pratik olması adına AB resmi sitesinden derlenen bir tablo, AB Bölgesel Politikasının tarihsel gelişimini aşağıda açıklamaktadır (Bk. Tablo XII).

Tablo XII: AB Bölgesel Politikasının Tarihsel Gelişimi

1957	Roma Antlaşması'nın imzalanması, bu antlaşma ile bölgesel politikanın temelinin atılması
1958	Avrupa Sosyal Fonu ve Avrupa Tarımsal Yönverme ve Garanti Fonu'nun kurulması
1975	Topluluk bütçesinden düşük gelirli bölgelere yardım yapma amacıyla Avrupa Bölgesel Kalkınma Fonu'nun kurulması
1986	Tek Avrupa Senedi ile üye ülkeler arasında gerçek bir kaynaşma politikası başlatıldı. Yapısal Fonların kurulması.
1989-1993	Avrupa Konseyi Yapısal Fonlar ile 1997 fiyatları ile 68 milyar ECU'luk 5 yıllık dönemde düşük gelirli ülkelere dağıtılmasına karar verilmesi
1992	AB Antlaşması ile (1993 Yürürlüğe giriş) ekonomik ve parasal birliğin yanı sıra sosyal birlik olma hedefinin açıklanması. Düşük gelirli üyelerin çevre ve ulaştırma projelerini desteklemek için Kaynaşma Fonu'nun kurulması.
1994-1999	Edinburgh'da toplanan Avrupa Konseyi 1999 fiyatları ile AB Bütçesi'nin 1/3'ü olan 177 milyar ECU'luk kaynağın 6 yıllık dönemde bölgesel politika kapsamında dağıtılmasına karar verilmesi.
1997	Amsterdam Antlaşması kaynaşmanın ve bölgesel politikanın önemini bir kez daha teyit edilmesi ve işsizliği azaltmak için özel önlemler alınmasına karar verilmesi.
2000-2006	Berlin'de toplanan Avrupa Konseyi Yapısal Fonlar'da reform yapılmasına ve Kaynaşma Fonu'nun uygulanmasının yeniden düzenlenmesine karar verilmesi. Bu 7 yıllık dönemde 213 milyar Euro'nun bölgesel politika için kullanılmasına karar verilmesi. Orta ve Doğu Avrupa'da bulunan aday ülkelerin ekonomik ve sosyal kalkınmasına yardımcı olmak üzere 1989 yılında kurulan PHARE'ye ek olarak ISPA ve SAPARD'ın kurulmasına karar verilmesi.

Kaynak: Sağbaş, 2003: 269.

6.8.1. Roma Anlaşması İle Getirilen Düzenlemeler

AB'de bölgeler arasındaki gelişmişlik farklarının azaltılması ilkesi 1957 yılında imzalanan Roma Anlaşması ile AB sistemine girmiştir. Avrupa Ekonomik Topluluğu'nu (AET) kuran Roma Anlaşması'nın giriş bölümünde, değişik bölgeler arasında gelişme farklılıklarının azaltılarak ve geri kalmış bölgelerin geri kalmışlığının azaltılması suretiyle üye ülke ekonomilerinin uyumlu bir şekilde kalkınmasının sağlanması Topluluğun amaçları arasında sayılmıştır (Armstrong, s.401). Bu hedefler doğrultusunda 1958 yılında Avrupa Sosyal Fonu (ASF) ve 1962 yılında Avrupa Tarımsal Yönverme ve Garanti Fonu (ATYGF) kurulmuştur.

ASF, özetle ortak pazar içinde işçiler için istihdam olanaklarını iyileştirmek ve bu yolla yaşam standartlarının yükseltilmesine katkıda bulunmak amacıyla kurulmuştur. ATYGF'nin ise özellikle fiyatların düzenlenmesi, çeşitli ürünlerin üretimi ve pazarlanması için gerekli desteğin sağlanması, depolama ve devir ile ilgili düzenlemelerin yapılması ve ithalat ile ihracata istikrar kazandırılmasına ilişkin ortak mekanizma ile ilgili hedeflere ulaşılmasına olanak tanımak amacıyla kurulabileceği belirtilmiştir (www.tkb.com.tr).

Anlaşma'nın 2.maddesinde ise, Topluluğun görevleri arasında, üye ülkelerin ekonomilerinin birbirine yakınlaştırılmasıyla Topluluk genelinde yaşam standartlarının hızlı bir şekilde yükseltilmesi, üye ülkelerin ekonomik çabalarının uyumlaştırılmasıyla dengeli ve sürekli büyümenin sağlanması amacı yer almıştır (<http://eur-lex.europa.eu/en/treaties/index.htm#founding>).

Ancak bölgesel gelişme konusundaki Anlaşmanın yaklaşımı bu ifadelerle sınırlı kalmıştır. 1957 yılında sadece altı ülke ile kurulan Toplulukta, kurucu ülkeler arasında, İtalya'nın güney bölgesi dışında, ekonomik farklılıkların fazla olmaması nedeniyle bölgesel politika alanında bir eylemde bulunulmamış, bölgesel politika ülkelerin iç sorunları olarak görülmüştür.

Topluluk başlangıçta, bölgesel gelişmeye yönelik fonlar oluşturma yerine, Avrupa Yatırım Bankası'ndan (AYB) sağlanan krediler aracılığıyla, az gelişmiş bölgelerin kalkınmasına yönelik projeleri desteklemiştir. Nitekim Roma Anlaşması'nın dördüncü başlığı altındaki 129. madde ile Avrupa Yatırım Bankası kurulmuş ve 130. maddede Banka'nın görevleri sıralanmıştır. 130. maddeye göre Banka'nın görevi, Topluluk çıkarları doğrultusunda ekonominin bütün sektörlerinde az gelişmiş bölgelerin kalkınmasını amaçlayan projelerin desteklenmesi olarak belirtilmiştir (<http://eur-lex.europa.eu>). Topluluk ayrıca kurumlarını da, bu bölgelerin korunması amacıyla yapılacak çalışmaların finansmanında belli istisnalar sağlama konusunda yetkilendirmiştir (Bayburtlu, 2002:37). Bu alandaki istisnalar Roma Anlaşması'nın devlet yardımlarını düzenleyen 92-94. maddelerinde yer almaktadır. Söz konusu maddeler doğrudan doğruya veya devlet kaynakları aracılığıyla yapılan ve rekabeti bozan her türlü yardımın, üye ülkeler arasındaki ticareti etkilediği ölçüde ortak Pazar ile bağdaşmayacağını tanımlamakta ve ortak pazar ile bağdaşma ilkelerini şu şekilde belirtmektedir (Uğurlu, 1992: 10-11):

- Doğal afetlerin neden olduğu zararların telafisi için yapılan yardımlar (Madde 92-2(b)),
- Yaşam standartlarının aşırı düşük olduğu veya istihdam düşüklüğünün bulunduğu bölgelerin ekonomik gelişmesini sağlamak için yapılan yardımlar (Madde 92 (3)),
- Avrupa'nın ortak yararına yönelik önemli projelerin gerçekleştirilmesi veya bir üye ülkenin ekonomik hayatındaki ciddi bir aksaklığın giderilmesi amacıyla yapılan yardımlar (Madde 92 (3)),

- Belirli ekonomik faaliyetler veya ekonomik alanların gelişmesini ağlamak için, rekabet şartlarını olumsuz etkilemediği sürece yapılan yardımlar (Madde 92(3)). Roma Anlaşması'nın 93.maddesinde, Komisyon'un üye ülkelerle işbirliği yapması ve bu ülkelerdeki mevcut yardım düzenlemelerini izlemesi gereği ve bunun yöntemi belirtilmekte, 94. maddede ise 92. ve 93. maddelerin uygulanması için gerekli olan tüzüklerin çıkarılması öngörülmektedir (<http://eur-lex.europa.eu/en/treaties/index.htm#founding>).

6.8.2. İlk Genişleme ve Sonrası

1973 yılında İngiltere, İrlanda ve Danimarka Topluluğa katılmışlardır. Özellikle İngiltere ve İrlanda'nın üyeliğiyle birlikte Topluluk içinde bölgesel farklılıklar belirginleşmiştir. Genişlemeden sonra, Topluluk içindeki bölgesel sorunlar ilk kez resmi olarak ele alınmış, bu konuda Avrupa Komisyonu üyesi George Thomson detaylı bir rapor hazırlamıştır. Thomson raporunda, Topluluk içerisinde iki çeşit sorunlu bölge olduğunu belirtmiştir. Bunlardan ilki tarım ekonomisine dayalı bölgeler olup, Topluluğun kenar bölgelerini oluşturmaktadırlar. İtalya'nın güneyindeki Mezzogiorno bölgesi ve İrlanda bu kategoriye girmektedir. Sorunlu bölgelerden ikincisi ise üretimin ve istihdamın büyük bir bölümünü gerileyen endüstrilerden sağlayan bölgelerdir. Bu kategoriye ise İngiltere'nin tekstil ve gemi inşa sektörlerinin yoğun olduğu bölgeler girmektedir. Bu bölgelerin ortak özelliği kaynaklarını verimli olarak kullanamamaları ve uzun dönemli yapısal işsizlik sorunuyla iç içe olmalarıdır (Jovanoviç, 1997: 298).

Thomson raporunun yayınlanmasından sonra, İngiltere'nin ısrarı ve İrlanda ile İtalya'nın bu alandaki talepleri dikkate alınarak, Topluluk içerisindeki uzun tartışmalardan sonra Avrupa Bölgesel Kalkınma Fonu'nun (ABKF) kurulmasına karar verilmiştir. AB bölgesel politikası için hayati önem taşıyan bu gelişmeden sonra 1975 yılında 724/75 sayılı Konsey Tüzüğü ile kurulan Fonun temel amacı geri kalmış bölgelere finansal destek sağlamak olarak belirlenmiştir. Fon, üye ülkelere bölgesel politikalar konusunda yardımcı olmak için kurulmuş olup, amacı ulusal harcamaların yerini almak değildir. ABKF, ülkelerin bölgesel politika ile ilgili yaptıkları harcamaları tamamlayıcı bir nitelik taşımaktadır (Archer and Butler, 1996: 132-133). Kurulduğu ilk yıllarda AB bütçesinden %5 oranda pay alan Fonun hacmi yıllar içerisinde önemli oranda artmıştır. 1975 yılında sadece 269 milyon ECU'lük bir büyüklüğe sahip olan ABKF bütçesi, 1984 yılına gelindiğinde 2,14 milyar ECU'ya ulaşmıştır. ABKF, geçen on yıllık süre içerisinde yıllık ortalama %25 büyümüştür.

1980'li yılların ortalarına kadar ABKF ile birlikte ATYGF'de bölgesel kalkınmaya mali kaynak sağlamıştır. Ayrıca, ASF kaynaklarının önemli bir bölümü geri kalmış bölgelerin kalkınmasına yardımcı olmak amacıyla ilgili bölgelerde kullanılmıştır. Bu üç fonla birlikte mali kaynaklar hem çeşitlenmiş hem de miktar olarak artmıştır. Mali kaynakların miktar olarak artması ise bu kaynakların yönetimi ve dağıtımını konusunda her geçen gün Topluluğa yönelik eleştirilerin artmasıyla sonuçlanmıştır.

Tarihsel süreç içerisinde dünyadaki ve Avrupa genelindeki bazı sosyal ve ekonomik olaylar, üye ülkeler ve bu ülkelerin bölgeleri arasındaki dengesizliklerin oluşumunda ve artışında etkili olmuştur. Örneğin 1970'li yıllarda ortaya çıkan petrol krizleri, Topluluk genelinde hammadde maliyetlerini arttırdığından yatırımlar azalmış, büyüme hızları düşmüştür. Uluslararası piyasada Tayvan, Kore, Hong Kong gibi yeni üretici ülkelerin çıkması, uluslararası ticaretin yayılmasını sağlarken, bu süreçte tekstil, çelik, gemi yapımı ve otomotiv sektörlerinde yaşanan kriz bu sektörlerin gerilemesine ve işsizliğin artmasına neden olmuştur (Ateş, 2004: 235).

Diğer taraftan Topluluk 1981'de Yunanistan katılımıyla ikinci genişlemesini, 1986'da İspanya ve Portekiz'in katılımıyla da üçüncü genişlemesini yaşamıştır. Bu iki genişlemeyle birlikte Topluluğun üye sayısı on ikiye çıkarken, Topluluk içindeki az gelişmiş bölgelerin sayısı iki kat artmıştır. Yunanistan, İspanya ve Portekiz'in üyeliğiyle birlikte, bölgesel farklılıklar açısından coğrafi olarak merkez ve kenar bölgeler ortaya çıkmıştır. Topluluğun geri kalmış bölgeleri kenarları oluşturan Portekiz, İrlanda, Yunanistan ile İspanya ve İtalya'nın bazı bölgeleridir. Diğer taraftan zengin bölgeler ise merkezdeki Almanya, Fransa, Benelüks ülkeleri ile kuzey İtalya ve İngiltere'nin bazı bölgeleridir (Yuill, Bachtler, Wislade, 1999: 117).

6.8.3. Tek Avrupa Senedi

1980'lerdeki iki genişleme, bölgesel farklılıkların giderilmesini amaçlayan politikaların etkinliğinin azalmasına, Topluluğun yapısında önemli değişiklikler meydana gelmesine ve böylece daha heterojen bir yapı ortaya çıkmasına neden olmuştur. Topluluğa yeni katılan ülkeler, sosyo-ekonomik açıdan kurucu ülkelere nazaran büyük farklılıklar göstermekteydiler. Sonuçta, Avrupa Birliği'ne ulaşma amacı gittikçe zorlaşmış ve bu doğrultudaki ilerlemeleri hızlandırmak üzere, bu amaca ulaşmayı kolaylaştıracağı düşünülen Tek Avrupa Senedi (TAS) yürürlüğe girmiştir (Koçak, 2005: 25).

TAS, tek pazarı gerçekleştirme ve ekonomik ve parasal birliğin temellerini oluşturma hedeflerini ortaya koyan bir metin olup 1 Ocak 1993 tarihine kadar tek pazarın gerçekleştirilmesinin önündeki engelleri kaldırmayı hedeflemektedir. Ancak, tek pazarın sağlayacağı avantajlardan Topluluğun güçlü ekonomilerinin daha fazla yarar sağlayacağı ve geri kalmış ülkelerin hem ekonomik hem de sosyal açıdan zarar görebilecekleri düşünülmüş ve geri kalmış bölgelerin kalkınmasını sağlamak amacıyla bölgesel politika alanında önemli reformlar yapılmıştır (Loughlin, 1997: 449-450).

1987 yılında imzalanan TAS ile bölgesel politika AB belgeleri arasına girerken resmi bir temele oturmuştur. TAS ile AET'yi kuran Roma Anlaşması'na "Ekonomik ve Sosyal Uyum" başlığı eklenerek bölgesel farklılıkları gidermeye ilişkin bazı düzenlemeler yapılmıştır (İKV, 1987: 15-16-17):

Madde 130 A: Topluluk, Topluluğun tümü içinde uyumlu bir gelişmeyi gerçekleştirmek amacıyla, ekonomik ve sosyal birleşmesini güçlendirmeye yönelik eylemini sürdürür ve geliştirir. Topluluk, özellikle çeşitli bölgeler arasında varolan farkları azaltmayı ve geri kalmış bölgelerin geri kalmışlığını telafi etmeyi amaç edinmiştir.

Madde 130 B: Üye devletler kendi ekonomi politikalarını sürdürür ve 130 A maddesindeki amaçlara ulaşmak için bunları koordine ederler. Ortak politikaların ve iç pazarın uygulanması sırasında 130 A ve 130 C maddelerinde belirtilen amaçlar göz önüne alınır. Topluluk bu amaçlara varılmasını, yapısal nitelikteki fonlar (Avrupa Tarımsal Yönverme ve Garanti Fonu-Yönverme Bölümü, Avrupa Sosyal Fonu, Avrupa Bölgesel Kalkınma Fonu), Avrupa Yatırım Bankası ve diğer mevcut mali araçlar çerçevesinde yürüttüğü faaliyetler yoluyla sağlar.

Madde 130 C: Avrupa Bölgesel Kalkınma Fonu, Topluluk içinde varolan temel bölgesel farklılıkların giderilmesine, geri kalmış bölgelerin yapısal ıslahı ve gelişmesi ile gerilemekte olan sanayi bölgelerinin dönüşümüne yardımcı bulunmayı amaçlar.

Madde 130 D: Tek Avrupa Senedinin yürürlüğe girmesiyle birlikte Komisyon, yapısal nitelikteki fonların görevlerini, 130 A ve 130 C maddelerinde belirtilen amaçların gerçekleştirilmesine katkıda bulunmak amacıyla saptamak, etkinliklerini arttırmak, birbirleriyle ve mevcut diğer mali araçlarla koordinasyonunu sağlamak için, bu Fonların işleyiş kuralları ve yapılarına değişiklik getiren toplu bir önergeyi Konsey'e sunar. Konsey,

bu önerge üstüne Avrupa Parlamentosu ile Ekonomik ve Sosyal Komite'nin görüşünü aldıktan sonra bir yıllık süre içinde oy birliği ile karar alır.

Madde 130 E: 130 D sayılı maddede öngörülen kararın alınmasından sonra Avrupa Bölgesel Kalkınma Fonu'na ilişkin uygulama kararları, Komisyonun önerisi üzerine ve Avrupa Parlamentosu ile işbirliği içinde Konsey tarafından alınır.

6.8.4. Yapısal Fonlarda 1988 Reformu

TAS, birbirinden bağımsız ve kopuk olan fonları Yapısal Fonlar çatısı altında toplayıp birbirleriyle ilişkilendirmiş, dayanışma temelinde "ekonomik ve sosyal uyum"dan söz eden ilk metin olarak Topluluğun ortak bir bölgesel politika görevi bulunduğunu ortaya koymuştur. Bunu döneminin Komisyon başkanının adını alan Delors paketi ile bölgesel harcamaları iki katına çıkararak bir mali çerçeve teklifi izlemiştir. (İKV, 2006, s.9) 1988 yılında Konsey, Komisyon tarafından hazırlanan teklifi kabul etmiş ve 1 Ocak 1989'dan itibaren yürürlüğe konularak uygulamaya geçilmiştir.

1988 reformlarının arkasında yatan gerçek, Yapısal Fonların etkinliğini arttırmak, ekonomik ve sosyal bütünleşmeyi teşvik etmektir. 1987 yılında Komisyon beş yıllık bütçe planını açıklamış, Fonlara ilişkin ayrılan kaynakların iki katına çıkarılması, en fakir bölgeler üzerinde durulması gerektiği gibi konularda Yapısal Fonlar reformuna işaret edilmiştir. Yapısal Fonların düzenlenmesi, 1988 yılı reformu altında açıklanan bir dizi prensiplere dayanmaktadır. Bu prensipler aşağıdaki şekilde özetlenebilir (Çetin ve Karamustafa, 2002: 67):

- Yapısal politikanın reel ekonomik etkiye sahip bir enstrümana dönüştürülmesi.
- Topluluk desteklerinin tahmin edilebilirliği ve düzenliliği konularında üye ülkelere güven verebilmek için harcama planlarında çok yıllık bir yaklaşımın kullanılması.
- Yapısal politikalar içinde yer alan bölgesel otoriteler başta olmak üzere, Avrupa Komisyonu, ulusal hükümetler gibi tüm kesimlerle sıkı bir ilişki kurulması ve ortak ilişkilere dayalı olarak politikaların uygulanması.
- Kaynakların en çok ihtiyaç duyulan bölgelerde yoğunlaşması.
- Ulusal düzeyde tahsis edilen fonlarla birlikte, AB ek fonlarının devreye

girmesi.

- Bölgesel, ulusal ve Topluluk bazında en uygun idari düzeyde fonların yönetilmesi.

Yapısal Fonlara ilişkin ortaya konulan bu prensiplerle birlikte bölgesel, sektörel ve sosyal öncelikler içeren altı adet hedef belirlenmiş olup, Yapısal Fonlar çerçevesinde yapılan harcamalar bu hedefler doğrultusunda gerçekleştirileceklerdir.

Bu hedefler şunlardır (Loughlin, 1997: 451):

- 1-) Geri kalmış bölgelerin kalkındırılması,
- 2-) Endüstriyel gerilemeden ciddi şekilde etkilenen bölgelerin dönüşümü,
- 3-) Uzun dönemli işsizlikle mücadele,
- 4-) Gençlerin iş yaşamına uyumlarının sağlanması,
- 5a-) Tarım ve ormancılık alanlarına üretim, süreç ve pazarlama tekniklerinin adaptasyonu,
- 5b-) Kırsal alanların kalkınması.

1989-1993 dönemi beş yıllık bütçe paketine göre, Yapısal Fonlara ayrılan pay yaklaşık olarak iki katına çıkarılmıştır. 1988 yılında 7,7 milyar ECU olan Yapısal Fon harcamaları 1993 yılında 14 milyar ECU'ya yükselmektedir. Bütçenin son yılı için ayrılan 14 milyar ECU, AB bütçesinin %25'ine karşılık gelmektedir. Hedefler bazında bakıldığında ise Yapısal Fonların büyük bölümünün Hedef 1 kapsamında kullanılacağı görülmektedir. 1993 yılında Yapısal Fonların %65'i Hedef 1 kapsamında harcanacaktır.

Tablo XIII: 1989-1993 Döneminde Yapısal Fonların Hedeflere Göre Dağılımı (Milyar ECU)

	1989	1990	1991	1992	1993
Hedef 1	5,4	6,4	7,3	8,2	9,2
Hedef 2	1,0	1,1	1,3	1,4	1,5
Hedef 3 ve 4	1,3	1,4	1,5	1,6	1,8
Hedef 5a	0,7	0,7	0,7	0,7	0,7
Hedef 5b	0,3	0,4	0,5	0,7	0,9
Toplam	8,7	9,0	11,3	12,6	14,1

Kaynak: Uğurlu, 1992: 57

6.8.5. Yapısal Fonlarda 1993 Yılında Yapılan Düzenlemeler

1 Kasım 1993 tarihinde yürürlüğe giren ve Avrupa Birliği Anlaşması olarak bilinen Maastricht Anlaşması, ekonomik ve sosyal uyumu, ekonomik ve parasal birlik ve tek pazarla birlikte, Topluluğun öncelikli hedeflerinden birisi haline getirmiştir (İKV, 2006: 9). 1993 yılında yapılan değişiklikler, 1988 yılıyla karşılaştırıldığında reformdan ziyade düzenlemelere işaret etmektedir. Yapısal Fonlarda 1988 yılı prensipleri aynen korunmuş, bununla birlikte bazı değişiklikler yapılmıştır.

1993 düzenlemeleriyle birlikte bir dönem süresi beş yıldan yedi yıla çıkarılmıştır. Hedef 1 ve 2'nin tanımı değişmemiş, ancak Hedef 1 kapsamına giren bölgelerin sayısı artmıştır. Hedef 1 bölgeleri Birlik nüfusunun %26'sını kapsayacaktır. Yapısal Fon hedeflerinde yapılan en önemli değişiklik Hedef 3 ve 4'ün yeniden tanımlanmasıdır. Yeni Hedef 3, eski Hedef 3 ve 4'ü kapsamaktadır. Amacı uzun dönemli işsizlikle mücadele ve gençlerin iş yaşamına adaptasyonunun sağlanmasıdır. Yeni Hedef 4'ün amacı ise, işgücünün eğitilerek endüstriyel değişime ve yeni üretim sistemlerine uyumunu gerçekleştirmektir. Hedef 5 içerisinde de bazı düzenlemeler yapılmıştır. Hedef 5a'ya balıkçılık alanlarının modernizasyonu hedefi de eklenmiş olup, Hedef 5b "kırsal alanların kalkınması" ilkesinden "kırsal alanların kalkınması ve yapısal dönüşümü" ilkesine dönüşmüştür (Harrop, 1996: 102-103-106). 1993 yılında yeni bir fon olarak, balıkçılık sektörünün geçirmekte olduğu ekonomik krizin atlatılması ve sektörün yeniden yapılandırılması amacıyla Balıkçılığı Yönlendirme Mali Aracı (BYMA) kurulmuştur.

1995 yılında İsveç ve Finlandiya'nın AB'ye üye olmasıyla birlikte 1988 yılında belirlenen hedeflere yeni bir hedef eklenmiştir. Düşük nüfus yoğunluğuna sahip bölgelere yardım amacıyla oluşturulan Hedef 6, sadece İsveç ve Finlandiya'nın bazı bölgelerini kapsamaktadır.

1993 düzenlemeleriyle getirilen en önemli yeniliklerden birisi Uyum Fonunun kurulmasıdır. Avrupa Birliği, Maastricht Anlaşması ile birlikte ekonomik ve sosyal uyumu gerçekleştirebilmek için, Birliğin diğer ülkelerine nazaran daha düşük refah seviyesine sahip ülkeler için yeni bir mali destek öngörmüştür. Ekonomik ve parasal birliğe yaklaşma amacıyla kurulan fondan yararlanmak için belirlenen kıstas üye ülkenin GSYİH'dir. Buna göre GSYİH'si, Birlik ortalama GSYİH'sinin %90'ının altında olan ülkeler Uyum Fonundan yararlanacaktır. 1994-1999 döneminde Uyum Fonundan 14,5 milyar ECU kaynak

kullanılmıştır.

1994-1999 dönemi için Yapısal Fonlara 153 milyar ECU kaynak ayrılmıştır. 1994 yılında 20,13 milyar ECU olan Yapısal Fon bütçesi yıllar içinde artarak 1999 yılında 27,4 milyar ECU'ya çıkmıştır.

6.8.6. Gündem 2000 ve Yapısal Fonların Tabi Olduğu Hedeflerin Değişimi

Avrupa Birliği'ni, 2004 ve 2007 yıllarında gerçekleşecek genişlemelere hazırlamak amacıyla 24-25 Mart 1999 tarihlerinde Berlin'de toplanan AB Konseyi, 2000-2006 dönemindeki politikaların temelini çizen Gündem 2000 adlı belgeyi kabul etmiştir. Gündem 2000, temel hedefi Topluluk politikalarını güçlendirmek ve AB'nin yeni bir finansal perspektif oluşturmasını sağlamak olan bir eylem programı olup, 2000-2006 periyoduna yönelik tüm gelişmeleri içermektedir. Bu bağlamda aşağıdaki konular üzerinde önemle durulmuştur (Çetin ve Karamustafa, 2002: 75):

- Yapısal Fonlar ve Uyum Fonu başta olmak üzere yapısal politikaları revize etmek ve Yapısal Fon araçlarının etkinliğini arttırmak,
- Başta genişleme ve sosyo-ekonomik bütünleşmenin sağlanması olmak üzere 21. yüzyılda Birliğin karşı karşıya olduğu çeşitli zorlukları aşabilmesi için yeni bir finansal çerçevenin belirlenmesi,
- Gerek ekonomik ve sosyal bütünleşmenin sağlanmasında, gerekse Birliğin genişlemesinde yapısal politikanın rolünü geliştirmek.

Görüldüğü gibi, Birliğin genişlemesi, ekonomik ve sosyal bütünleşmesinin sağlanması ve yapısal politika araçlarının daha etkin kullanılması ve bu çerçevede yeni bir finansal çerçevenin kabul edilmesi Gündem 2000'in anahtar faktörleridir. AB Konseyi, Yapısal Fonlardan yararlanmaya ilişkin usul ve esasları, 21 Temmuz 1999 tarih ve EC No 1260/1999 sayılı Konsey Tüzüğü ile belirlemiştir. Söz konusu Tüzüğün 1. maddesinde, Yapısal Fonların kullanım alanları, bütün diğer Topluluk mali araçlarında olduğu gibi, AT Antlaşması'nın 158-160. maddelerinde esas olarak vurgulanan, Topluluğun ekonomik ve sosyal yakınlaşma gereği ve bu amacı gerçekleştirmeye yönelik olarak, Yapısal Fonlar ve Uyum Fonu ile desteklenen bölgesel gelişmişlik farklılıklarının azaltılması genel ilkeleri çerçevesinde kullanılması koşuluna bağlanmıştır (Official Journal of the European Union, <http://eurlex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:1999:161:0001:0042:E N:PDF>).

Gündem 2000'le birlikte, Yapısal Fonlardan sağlanan kaynakları mümkün olduğunca etkin kullanabilmek amacıyla hedef sayısı yediden üçe indirilmiş olup yeni hedefler şunlardır (European Commission,1999:11-12):

- Hedef 1: Gelişmişlik düzeyi düşük olan bölgelerin kalkındırılması ve yapısal olarak düzenlenmesi (Eski Hedef 1 ve 6),
- Hedef 2: Ağır yapısal zorluklar içerisinde bulunan bölgelerin dönüşümü (Eski Hedef 2 ve 5b),
- Hedef 3: İnsan kaynaklarının gelişimi ve istihdam (Eski Hedef 3 ve 4).

Ayrıca Gündem 2000'le birlikte, Birlik genelindeki ortak bölgesel sorunlara çözüm getirmek amacıyla bir önceki dönemde oluşturulan ve Topluluk genelinde uygulanan girişimlerin sayısı on üçten dörde indirilmiştir. Yeni Topluluk girişimleri şunlardır:

- Interreg: Bölgeler arasındaki işbirliğine yönelik projelere destek sağlaması,
- Leader: Kırsal kalkınmanın desteklenmesi,
- Urban: Geri kalmış şehirlerin ekonomik ve sosyal dönüşümünün sağlanması,
- Equal: İş yaşamında eşitsizliklerin ortadan kaldırılması.

Bu belgede; bölgelerarası zenginlik ve ekonomik gelişme eşitsizliklerinin azaltılması, bölgesel politikada reform yapılması ve geri kalmış bölgelere ve emek piyasasındaki en zayıf gruplara yardım etmek amacıyla 213 milyar Euro tutarında bir paketin ayrılması kabul edilmiştir (Candan, 2007: 146). Bu meblağ Yapısal Fon çerçevesindeki programlar (195 milyar Euro) ve Uyum Fonu (18 milyar Euro) aracılığıyla mevcut 15 AB üyesi ülkenin kullanımına ayrılmıştır. Bu rakam AB bütçesinin üçte birine karşılık gelmektedir. Yine, 2000-2006 dönemi için 47 milyar Euro tutarında bir meblağ da aday ülkelere tahsis edilmiştir (Bayburtlu, 2002: 39). 1994-1999 döneminde olduğu gibi bu dönemde de Yapısal Fonlardan en büyük payı Hedef 1 bölgeleri almıştır. Hedef 1 bölgelerine ayrılan miktar 137 milyar Euro olup, bu tutar toplam Yapısal Fon harcamalarının %70'ini oluşturmaktadır. Hedef 2 bölgelerine Yapısal Fonlara ayrılan kaynağın %11,5'i ve Hedef 3 bölgelerine ise %12'si ayrılmıştır (Armstrong, s.414).

6.8.7. Lizbon Stratejisi Sonrasında AB'de Bölgesel Politika

AB Konseyi'nin 23 ve 24 Mart 2000 tarihlerinde Lizbon'da yaptığı toplantıda alınan

kararlar yeni bir dönemin başlangıç noktası olarak kabul edilebilir. Lizbon'da, "ekonomik reform, sosyal uyum ve istihdam" Birliğin stratejik amaçları olarak belirlenmiştir. Lizbon stratejisi ile birlikte hedefin, Birliği 2010'da sürdürülebilir ekonomik büyümeyi, daha fazla ve daha iyi iş imkanlarıyla ve daha büyük bir sosyal uyumla sağlama yeteneğine sahip, dünyanın en rekabetçi ve dinamik bilgi ekonomisi haline getirmek olduğu bildirilmiştir. Lizbon Stratejisi ile 2010 yılına kadar, AB ortalama yıllık büyüme oranının %2'den %3'e çıkarılması, %61 olan istihdam seviyesinin %70'lere yükseltilmesi ve kadınlar içindeki %51 olan istihdama katılma oranının %60'ın üzerine çıkarılması hedefleri ortaya konulmuştur (http://europa.eu.int/comm/lisbon_strategy/index_en.html).

Dayanışma ve uyum AB'nin bölgesel politikalarının arkasındaki değerleri en iyi ifade eden kavramlardır. Dayanışma politikası ekonomik ve sosyal anlamda AB ortalamasının altında bulunan bölgelerdeki vatandaşların ve o bölgenin fonlardan faydalanmasını hedefler. Uyum politikasıyla, zengin ve fakir bölgeler arasındaki refah farklılıklarını gidermek suretiyle genel bir fayda sağlanması hedeflenmektedir. Uyum politikasıyla bağlantılı olarak AB'nin Lizbon Stratejisi'de büyümeyi ve istihdam yaratmayı teşvik etmektedir. Buna göre;

- Ülkeleri ve bölgeleri kolay ulaşım sağlayarak, kaliteli hizmetler ve çevresel potansiyeli korumak suretiyle yatırımlar için daha cazip hale getirmek,
- Yeniliği, girişimciliği ve bilgi ekonomisini bilişim ve iletişim teknolojilerini geliştirerek desteklemek,
- İstihdama daha fazla insan katarak daha çok ve daha iyi yeni işler yaratmak, işçilerin uyum kapasitelerini geliştirmek ve insan sermayesi konusunda yatırımı arttırmak (Dural ve Çatalbaş, 2008:413).

AB, 1 Mayıs 2004'de tarihinin en büyük genişlemesini yaşamıştır. AB üyesi ülkelerin sosyo-ekonomik açıdan MDAÜ'lerle ülkeleriyle önemli farklılıklar içermesi, Birliğin yapısında değişikliklere yol açmıştır. Bu değişiklikler, nüfus artışının yanı sıra gelir düzeyinde gerileme, işsizlik ve yoksullaşmada artış, altyapısı yetersiz bölgelerin çoğalması, eski teknolojilerin egemen olduğu tarımsal alanlarda artış gibi bir dizi olumsuzlukları içermektedir. Genişlemenin getirdiği bu türden sorunların çözümü yine AB bölgesel politikası aracılığıyla gerçekleştirilmeye çalışılmıştır (Erdal, 2006:232-233). Yeni üyelere 2004-2006 döneminde, Yapısal Fonlardan 16 milyar Euro'luk kaynak ayrılmıştır. 2005 yılı Mart ayında AB Konseyi, yenilenmiş Lizbon stratejisini imzalamıştır. Yenilenmiş Lizbon stratejisinin temel amacı, "Birliğin tüm ulusal ve Birlik kaynaklarını harekete geçirmektir. Bunun

öncesinde Komisyon, 2004 yılında 3. uyum raporunu yayınlamıştır. Rapor, Birliğin üye sayısının 25'e çıkmasının Birlik içi uyum ve Birliğin rekabetçiliği için bir tehdit olduğu sonucunu çıkarmaktadır. Genişleme, ekonomik gelişmişlik farklarının artmasıyla sonuçlanmıştır. En gelişmiş bölgelerde yaşayan ve Birlik nüfusunun %10'unu oluşturan kesim ile yine aynı orandaki görece en az gelişmiş bölgelerde yaşayan kesim arasındaki kişi başına GSYİH farkı, genişlemenin ardından iki kattan daha fazla artış göstermiştir. Ayrıca, AB-25'de 123 milyon kişi (toplam nüfusun %27'si), kişi başına GSYİH'nın AB ortalamasının %75'inden az olduğu bölgelerde yaşarken, 123 milyon kişi içerisinde her on kişiden altısı yeni üyelerde yaşamaktadır (http://www.kafkas.edu.tr/duyurular/web_katalog/hayvancilik_kat1/dptplan9abekosos_dosyalar/152bolgel2.pdf).

AB'nin 2004'te 25 üyeye ve 2007'de 27 üyeye çıkmasının getireceği sorunların, Birliğin iç uyumunu ve rekabet gücünü önemli ölçüde tehdit edeceğini göz önüne alan Avrupa Komisyonu'nun yaptığı öneriler doğrultusunda, AB bölgesel politikasında önemli reformlar yapılmış, Yapısal Fonların araçları ve hedefleri de köklü değişime uğramıştır. Buna göre, yeni 2007-2013 programlama dönemi, eski üç hedefi, üç yeni hedefle değiştirmektedir. Yeni üç hedef; Uyum ve Rekabetçilik, Bölgesel Rekabetçilik ve İstihdam ile Avrupa Bölgesel İşbirliği şeklindedir. Bu hedefler, eski altı finansal araç yerine, üç araç ya da fon tarafından desteklenmektedir. Bu yüzden, yeni dönemde, AB bölgesel politikasının kullanabileceği fonlar, Yapısal Fonlar (ABKF ve ASF) ve Uyum Fonu olacaktır (Altan, <http://www.icisleri.gov.tr>). 2007-2013 dönemi bölgesel gelişme politikaları için ayrılan kaynak miktarı 336 milyar Euro olup, yukarıda sayılan üç Fon çerçevesinde kullanılacaktır.

6.9. Avrupa Bölgesel Kalkınma Fonu

AET'yi kuran Roma Anlaşması'nın 130 C maddesine dayanılarak, 724/75 sayılı Konsey tüzüğü ile 1975 yılında kurulan ABKF (The European Regional Development Fund-ERDF), Topluluğun birincil hukuk kaynakları arasındaki yerini almıştır (İnci, 2006: 444). Üye ülkelerde bölgesel gelişmenin sağlanmasına katkıda bulunmak üzere kurulan Fon, bölgesel politika uygulamalarının temel aracı haline gelmiştir (Uğurlu, 1992:17). Bölgesel Politika kapsamındaki Yapısal Fonların en önemli bölümünü oluşturan ABKF'nin temel amacı gerek ekonomik gerekse sosyal gelişmişlik düzeyi açısından AB'nin gelişmiş bölgelerinin gerisinde kalan bölgelerin kalkınmasına yardımcı olmaktır (Sülün,2005:37).

Fon 1975 yılında, 1975-1977 dönemini içeren 960 milyon ECU tutarındaki üç yıllık bir bütçe ile kurulmuş, sanayi ve hizmetler sektöründe yeni iş alanları yaratma ya da mevcut olan iş alanlarını güvence altına alacak yatırımlar, yollar, su arz ve temini ile sanayi kuruluşları altyapı yatırımlarına bağış şeklinde faaliyetlerine başlamıştır. 1975 yılından 1987 yılına kadar 13 kat artan ABKF kaynakları geri kalmış bölgelerin kalkınması ve yapısal değişikliklerin gerçekleştirilmesinde başlıca araç olarak kullanılmaktadır (Çakmak, 1990: 73).

1979 yılında ABKF'nin yapısında birtakım değişiklikler yapılmış ve Fonun yardım programı kota içi ve kota dışı olmak üzere iki bölüme ayrılmıştır. Kota içi yardımlar fon kaynaklarının %95'ine sahip olup iki gruba ayrılmıştır. Birinci grupta sanayi ve hizmetler sektöründeki istihdam koruyucu ve yaratıcı yardımlar yer alırken ikinci grupta ise bölgesel kalkınmaya katkı sağlayan altyapı faaliyetlerine yapılan yardımlar yer almaktadır. Fonun %5'lik kısmını oluşturan kota dışı yardımlar, spesifik faaliyetler dışında kalan alanları kapsamakta olup 4 bölgeyi içine almaktadır. Bu bölgeler Topluluğun genişlemesinden etkilenen Güney İtalya, Midi-Pyrenees ve Languedoc-Roussillon bölgeleri, demir,çelik ve gemi inşa sanayinin İngiltere'de krize giren bölgeleri, Güney İtalya gibi enerji sorunu olan dağlık bölgeler ile İrlanda ve Kuzey İrlanda'nın sınır bölgeleridir (Şahin,1998: 69 ve Karluk, 2007: 368). 1984 yılında yayımlanan 1787/84 sayılı Konsey Tüzüğü ile ABKF yapısında yeni bir düzenlemeye gidilmiş, Fonun kota ve kota dışı bölümleri kaldırılırken bunun yerini Topluluk tarafından her bir üye ülke için belirlenecek olan alt ve üst sınır uygulaması almıştır. Üye ülkeler kendileri için ayrılan alt sınırdan aşağı olmamak kaydıyla Fonu yararlanmaktadır. Bu sınırlar Topluluk tarafından tespit edilmekte üye ülkelerin bölgesel farklılıkları, üretim düzeyleri, işsizlik oranları gibi kıstaslara dayanılarak belirlenmekte ve her üç yılda bir yenilenmektedir (Şahin,1998:69). Alt sınır, her üye devletin garantisi altındaki kaynağı gösterirken, üst sınır Komisyon tarafından projelerin öncelikleri ve kriterleri belirlenerek kararlaştırılan miktarı kapsamaktadır (Karluk, 2007:368). 1984 yılında ABKF'de yapılan düzenleme ile Fonun amacı az gelişmiş bölgelerin kalkınmasına, yapısal uyumuna ve gerileyen sanayi bölgelerinin yeniden yapılanmasına katkı sağlamak olduğu belirtilmiştir (Loughlin, 1997:447).

1787/84 sayılı tüzük ile ABKF dört tür programa mali destek sağlamaktadır (Uğurlu, 1992:19-21-22):

- Komisyonun inisiyatifinde, üye ülke ya da ülkeler tarafından Komisyonla işbirliği içerisinde hazırlanan Topluluk programları. Topluluk, bu tür programların %55'ine

kadarlık kısmını finanse etmektedir.

- Üye ülke ya da ülkelerin kontrolünde olan ve Komisyon tarafından onaylanan ulusal programlar.
- Üye ülkelerin inisiyatifinde hazırlanan projeler.
- 1787/84 sayılı tüzük uyarınca küçük ve orta büyüklü işletmelerde teknoloji transferi, sermaye piyasalarına giriş, işletme çalışmaları ve bölgesel turizm alanları için verilen ve 100.000 ECU'yu geçmeyecek yerel potansiyellerin geliştirilmesine yönelik yardımlar.

ABKF, diğer Yapısal Fonlarda olduğu gibi, yapacağı yardımlarda Topluluk tarafından belirlenen kriterler çerçevesinde üye ülkelere yardım sağlamakta ve bu kriterler kapsamında olmak kaydıyla aşağıdaki projelere öncelik vermektedir (Şahin, 1998:70-71):

- a) Devamlı istihdam yaratmayı veya devam ettirmeyi sağlayacak verimli yatırımlar,
- b) Haberleşme ve enerji gibi altyapı yatırımları, gerileyen sanayi bölgelerindeki yeni kuşak yatırımlar ile tarım alanında iş yaratan ekonomik faaliyetler,
- c) Küçük ve orta büyüklükteki işletmelerin faaliyetlerini destekleyecek, yerel potansiyellerin geliştirilmesine yönelik tedbirler,
- d) Bölgesel gelişmeye katkıda bulunacak ve insan kaynaklarını geliştirecek ve işgücü piyasası ile ilişkili araştırma geliştirme faaliyetleri,
- e) Çevrenin korunmasına katkıda bulunacak altyapı yatırımları ve bölgesel gelişmeyle ilişkili verimli yatırımlar,
- f) Üye ülkelerin sınır bölgelerinin Topluluk seviyesine yükseltilmesine yardımcı olacak faaliyetler.

ABKF kurulduğu 1975 yılından itibaren giderek büyüyen bir bütçeye sahip olmuştur. Kurulduğu 1975 yılında sadece 300 milyon ECU gibi oldukça küçük bir bütçeye sahipken (Topluluk bütçesinin %4,8'i) bu rakam her geçen yıl artmıştır. 1980 yılında AB bütçesinin %6,7'sine karşılık gelen 1.165 milyon ECU'ya ulaşan Fon bütçesinin büyüklüğü 1985 yılında 1.610 milyon ECU olmuştur (Şahin, 1998:71). ABKF, 1975-1987 yılları arasında yaklaşık 764.000 istihdam yaratıcı ya da koruyucu faaliyeti finanse etmiştir (Harrop, 1992:159). 1975-

1987 yılları arasında fondan en çok yararlanan ülke İtalya olmuştur. İtalya anılan dönemde fon kaynaklarından 4.837,70 milyon ECU (%31,18) kullanmıştır. İtalya'yı 3.594,40 milyon ECU (%23,17) ile İngiltere izlemiştir. Bu dönem içerisinde Fondan en fazla yararlanan üçüncü ülke ise Fransa olmuştur. Fransa bu dönemde 2.098,50 milyon ECU (%13,53) kullanmıştır. Topluluğa 1981 yılında üye olan Yunanistan kullandığı 1.745,80 milyon ECU (%11,26) ile en çok kaynak kullanan ülkelerden birisi olmuştur. Aynı şekilde İspanya'da 1986 yılında üye olmasına rağmen sadece iki yıl içinde kullandığı 659,60 milyon ECU (%4,26) ile fondan en çok yararlanan ülkelerden birisi durumundadır. 1975-1987 yılları arasında fondan en fazla yararlanan ülkeler olan İtalya, İngiltere, Fransa ve Yunanistan, Fon kaynaklarının yaklaşık %80'lik bölümünü kullanmışlardır.

ABKF'den sağlanan yardımların nihai hedefi, rekabet gücünün artırılması ve sürdürülebilir kalkınmanın sağlanması yoluyla istihdam yaratılmasıdır (Can, 2004:68). TAS'ın kabul edilmesinden sonra ABKF kaynaklarında önemli artışlar meydana gelirken, bütçe içindeki ağırlığı da giderek artmaya başlamıştır. Bunda Topluluk politikalarında meydana gelen iki önemli değişiklik etkili olmuştur.

Topluluk bir taraftan tarım sektörüne ayırdığı kaynakları kısarken diğer taraftan ülkeler ve bölgeler arasındaki gelişmişlik farklarını azaltmaya yönelik politikalara ağırlık vermeye başlamıştır (Şahin, 1998:71).

1987 yılında TAS'ın kabul edilmesi ve Roma Anlaşması'na bir maddenin eklenmesi ile ABKF'nin amaçları, Topluluk içinde varolan bölgesel farkların giderilmesi, geri kalmış bölgelerin yapısal ıslahı ve gelişmesi ile gerilemekte olan sanayi bölgelerinin yeniden yapılanmasına katılım olarak belirlenmiştir (İKV, 1987:16). Topluluk tarafından ortaya konulan yeni politikalar sonucu fona ayrılan pay hızla artmış, 1990 yılında Fonun Topluluk bütçesinden aldığı pay ilk defa %10'u aşarak 4,5 milyar ECU olmuştur. Takip eden yıllarda Fonun, Bütçeden aldığı pay artmaya devam ederken 1995 yılında 9,6 milyar ECU'ya ulaşmıştır (Koçak, 2005:73).

1994-2006 yılları arasında Fon kaynaklarının üye ülkeler arasında dağılımına bakıldığında İspanya'nın en çok kaynak sağlayan ülke olduğu görülmektedir. İspanya 12 yıllık dönem boyunca Fondan yaklaşık 45 milyar Euro yardım sağlamıştır. İspanya'yı 29 milyar Euro ile İtalya izlemiştir. Ancak Fon kaynaklarını kullanma bakımından dikkat çeken ülkeler Yunanistan ve Portekiz'dir. Coğrafi büyüklükleri ve nüfusları düşünüldüğünde aslında

bu iki ülkenin Fondan en fazla yararlanan ülkeler olduğu görülmektedir. Yunanistan ve Portekiz 12 yıllık dönem boyunca sırasıyla 24 ve 20 milyar Euro yardım almışlardır.

7.TÜRKİYE-AVRUPA BİRLİĞİ İLİŞKİLERİ

Türkiye'nin Avrupa Birliği ile ilişkileri, Avrupa Ekonomik Topluluğu ile 12 Eylül 1963 tarihinde imzalanan ve 1 Aralık 1964 tarihinde yürürlüğe giren ve resmi adı Türkiye ile Avrupa Ekonomik Topluluğu Arasında bir Ortaklık Yaratan Anlaşma olan Ankara Anlaşmasının temelini oluşturduğu ortaklık rejimi çerçevesinde başlamıştır.

7.1.Türkiye ile Avrupa Ekonomik Topluluğu Arasında bir Ortaklık Yaratan Anlaşma (Ankara Anlaşması)

Bu Antlaşma ile Türkiye ile Avrupa Ekonomik Topluluğu arasında bir Ortaklık kurulmuştur (http://www.avrupa.info.tr/AB_ve_Turkiye/Tarihcesi.html). Madde 2'ye göre Anlaşma'nın amacı, Türkiye ekonomisinin hızlandırılmış kalkınmasını ve Türk halkının çalıştırılma seviyesinin ve yaşama şartlarının yükseltilmesini sağlama gereğini tümü ile göz önünde bulundurarak, taraflar arasındaki ticari ve ekonomik ilişkileri aralıksız ve dengeli olarak güçlendirmeyi teşvik etmektir. Bu amaçların gerçekleştirilmesi için ortaklık üç döneme bölünmüştür: Hazırlık, Geçiş ve Nihai (Son) Dönem.

Hazırlık dönemi Anlaşmanın 3.Maddesi'nde düzenlenmiştir. Buna göre Hazırlık döneminde Türkiye, geçiş dönemi ve son dönem boyunca kendisine düşecek yükümlülükleri üstlenebilmek için, Topluluğun yardımı ile ekonomisini güçlendirecektir. Hazırlık döneminin süresi, Geçici Protokol'de öngörülen usullere uygun uzatma dışında, beş yıl olarak belirlenmiştir.

Madde 4'e göre Geçiş döneminde Türkiye ile AET, karşılıklı ve dengeli yükümlülükler esası üzerinden, Türkiye ile Topluluk arasında bir gümrük birliğinin gittikçe gelişen şekilde yerleşmesini, Ortaklığın iyi işlemlerini sağlamak için Türkiye'nin ekonomik politikalarının Topluluğunkilere yaklaştırılmasını, bunun için de gerekli ortak eylemlerin geliştirilmesini sağlayacaktır. Bu dönemin süresinin, birlikte öngörülebilecek istisnalar saklı kalmak üzere, on iki yılı geçemeyeceğinin altı çizilmiştir. Bu istisnaların, gümrük birliğinin makul bir süre içinde kurulup tamamlanmasına engel olamayacağına altı çizilmiştir.

Madde 5'te düzenlenen Son dönem, gümrük birliğinin dayanak ve Akit Tarafların ekonomi politikaları arasındaki koordinasyonun güçlendirilmesini gerektirmektedir.

Ankara Anlaşması Madde 6, ortaklığın rejiminin uygulanmasını ve kurumsallaşmasını

sağlamak çerçevesinde Akit Tarafların bir Ortaklık Konseyi kurmalarını; Madde 24 ise Ortaklık Konseyi'nin görevlerinde kendisine yardımcı olabilecek her türlü komiteyi kurabileceğini belirtmektedir. Buna göre kurulmuş olan Türkiye-AET ortaklık organları Ortaklık Konseyi, Ortaklık Komitesi, Karma Parlamento Komisyonu, Gümrük İşbirliği Komitesi ve Gümrük Birliği Ortak Komitesi'dir (<http://www.abgs.gov.tr/index.php?p=270&l=1>).

Hazırlık döneminde Türkiye ile AET arasında müzakereler yapılmış ve 23 Kasım 1970 tarihinde Katma Protokol imzalanmıştır. Üye ülkelerin Parlamentoları tarafından onaylanması gereken Katma Protokol'ün ticari hükümleri, onay işlemlerinin zaman alabileceği fikriyle, ayrıca imzalanan Geçici Anlaşma ile 1 Eylül 1971 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Bu Anlaşma ile Hazırlık dönemi son ermiş ve Geçiş dönemi fiilen başlamıştır.

Ancak, Geçiş döneminin hukuken başlaması, Katma Protokol'ün 1 Ocak 1973'te yürürlüğe girmesi ile olmuştur. Diğer bir ifadeyle, gümrük indirimlerinin gerçekleştirilme amacına yönelik Topluluk üzerine düşen yükümlülükleri 1971'de, Türkiye'nin ise bu çerçevedeki yükümlülükleri 1973'te başlamıştır. 1 Ocak 1973'te İngiltere, İrlanda ve Danimarka'nın AET üyesi olmasıyla birlikte, Katma Protokol Rejimi bir Tamamlayıcı Protokol ile 30 Haziran 1973'te bu üç ülkeye de uyumu adına genişletilmiştir. Tamamlayıcı Protokol 01 Ocak 1974'te yürürlüğe girmiştir (http://www.avrupa.info.tr/AB_ve_Turkiye/Gumruk_Birligi.html).

Son dönem Türkiye ile AET arasındaki Gümrük Birliğine dayanmaktadır. Ankara Anlaşması, Son dönem için bir süre belirlememiş, bunun kararını Madde 28 ile taraflara bırakmıştır. Madde 28'e bakıldığında, Türkiye'nin üyeliğinin tüm şartları yerine getirdiği takdirde bile engelleneceği anlaşılabilir:

“Anlaşma'nın işleyişi, Topluluğu kuran Antlaşma'dan doğan yükümlülüklerin tümünün Türkiye tarafından üstlenilebileceğini gösterdiğinde, Akit Taraflar, Türkiye'nin Topluluğa katılma olanağını inceleyeceklerdir”.

7.2.Katma Protokol ve Geçiş Dönemi

Ankara Anlaşması'nda yer alan hükümlerin Türkiye'nin ekonomik durumuna uygun bir biçimde yürürlüğe konulmasını sağlayacak bir “uygulama anlaşması” olan Katma Protokol dört kısımdan oluşmaktadır:

1. Kısım: Malların serbest dolaşımı
2. Kısım: Kişilerin serbest dolaşımı
3. Kısım: Ekonomik politikaların yaklaştırılması
4. Kısım: Genel ve son hükümler

Katma Protokol'ün temel ilkeleri şöyle özetlenebilir:

- Akit taraflar arasındaki karşılıklı ve dengeli yükümlülükler ilişkilerde esas olacaktır.
- Türkiye ile Topluluk arasında bir gümrük birliği gitgide yerleşecektir.
- Ortaklığın iyi işlemesi amacıyla tarafların, ekonomik politikalarının yakınlaştırılması ve ortak faaliyetlerin geliştirilmesi sağlanacaktır.

Hazırlık döneminden farklı olarak geçiş döneminde, Türkiye de, Topluluk ile olan ilişkilerinde yükümlülükler üstlenmiştir. Türkiye bu dönemde, Topluluğun sanayi ürünlerine uyguladığı gümrük vergisi ve eş etkili vergileri aşamalı olarak kaldıracaktır.

Türkiye'nin gümrük indirimini sağlayacağı mallar iki liste halinde gruplara ayrılmıştır. Buna göre Türkiye'nin geçiş döneminde, dış rekabet gücü kazanacağı düşünülen sanayi ürünleri ile Türkiye'de kurulması mümkün olmayan sanayi ürünleri 12 yıllık listede yer almış, rekabet gücü az olan, Türkiye bakımından hassas olarak kabul edilen ürünler ile emekleme döneminde olası sanayi ürünleri 22 yıllık liste içerisine alınmıştır.

Türkiye, 1 Ocak 1973 ve 1 Ocak 1976 tarihlerinde yükümlülüklerine uymuş ve 12 yıllık listede yüzde 10'luk iki, 22 yıllık listede ise yüzde 5'lik iki indirim yapmıştır. Türkiye, yapması gereken gümrük indirimlerini tam üyelik başvurusundan sonra yapmaya başlamıştır.

AET, malların serbest dolaşımı ile ilgili olarak Türk sanayi ürünlerine uyguladığı gümrük vergilerini ve kısıtlamaları ticari hükümlerin yürürlüğe girdiği yıldan itibaren kaldırmıştır. Fakat pamuk ipliği, pamuklu dokuma ve rafine petrol ürünleri bu uygulamanın dışında tutulmuştur.

Türkiye geçiş dönemine hazırlıksız geçen bir hazırlık dönemi sonunda ve siyasi buhranlar arasında girmiştir. 12 Mart 1971 Muhtırası sonrası Demirel hükümetinin istifası ve

Nihat Erim Başbakanlığı'nda oluşturulan hükümetin işbaşında olduğu bir dönemde Katma Protokol onaylanmıştır.¹³ Türkiye siyasi çalkantılar içinde iken, Yunanistan, 12 Haziran 1975 günü AET'ye tam üyelik başvurusu yapmıştır. Türkiye, AET ile olan ilişkilerinde Yunanistan'ı izleme politikasını bu defa uygulamamıştır. Türkiye'nin böyle bir politika izlemesinde; ülkede yaşanan siyasi buhranlar ve kargaşa ortamı etkili olmuştur.

Türkiye, 25 Aralık 1976 tarihinde, Katma Protokol'ün 60. maddesine dayanarak ilişkilerin dondurulmasına karar vermiştir. Ocak 1980'e gelindiğinde, Demirel azınlık hükümeti tarafından ekonomide köklü değişiklikleri içeren bir dizi kararlar alınmıştır. Türkiye Cumhuriyeti ekonomi tarihine 24 Ocak Kararları olarak geçen ve yaklaşık 40 kararname ile 50 tebliğden oluşan "Ekonomik İstikrar Programı" Türkiye ekonomisi için bir kırılma noktasıdır. Bu kararlarla ilk yılın sonunda çapraz kur uygulamasına geçilmiş, dışsatım ve dışalım vergilerinde indirimler getirilmiş, birçok KİT'te uygulanan devlet desteklemesi kaldırılmış, banka faizleri serbest bırakılmış, dışalım kotaları kaldırılmıştır. Feroz Ahmad'a göre bu kararlarla Türkiye kapitalist dünyanın içine "açıkça" ve "hızla" atılmıştı (Ahmad, 2007: 181).

Yunanistan'ın 1 Ocak 1981'de AT'ye onuncu üye olarak katılması Türkiye-AT ilişkilerini de yeni bir boyuta getiriyordu.¹⁴ Bugüne kadar olan ekonomik sorunlar Yunanistan'ın tam üye olmasıyla siyasi boyutlar da kazanmıştır. Topluluğun karar organizasyonlarında yer alan Yunanistan, sahip olduğu veto yetkisini de kullanarak hemen her konuda Türkiye'nin aleyhinde olacak tutum ve davranışlar içerisine girmiştir. Ayrıca Yunanistan, Türkiye ile olan ikili sorunlarını da Topluluk içerisine taşımaya başlamıştır.

6 Kasım 1983 seçimleri ile Türkiye'de demokrasiye geçiş süreci başlamış ve parlamenter sisteme dönülmüştür. Seçimlerde Turgut Özal'ın Genel Başkanı olduğu ANAP, oyların % 45,1'ini alarak hükümeti kurmuştur.¹⁵

Bütün bu olumlu gelişmeler sonucunda Ortaklık Konseyi, 16 Eylül 1986 tarihinde

¹³ Katma Protokol'ün TBMM'de 69 olumsuz karşı 149 olumlu oyla kabul edilmesi ile bu konuda Parlamentoda ve Türk kamuoyunda bir isteksizlik olduğu sonucu çıkmaktadır. Oylama sırasında AP ve MGP üyeleri olumlu, CHP ve DP üyeleri ise olumsuz oy kullanmışlardır. Bu dönemde TİP ve MSP Anayasa Mahkemesi tarafından kapatılmıştır.

¹⁴ Dönemin Yunanistan Cumhurbaşkanı Konstantin Karamanlis ülkesinin onuncu üye olarak Ortak Pazar'a resmen katılmasına ilişkin olarak şunları söylemiştir: "Yunanistan bugün hem tarih ve medeniyet, hem de müşterek ekonomik ve politik menfaatlerle bağlı bulunduğu Avrupa ülkeleri ailesi içinde yerini yeniden almış bulunuyor". <http://www.byegm.gov.tr/yayinlarimiz/ayintarihi/1981/ocak1981.htm> (20.12.2009).

¹⁵ 1983 seçim sonuçları için bk. http://www.belgenet.net/ayrinti.php?yil_id=9 (20.12.2009).

toplandı.¹⁶ 1980 sonrasında fiilen durmuş olan Türkiye-AET ilişkileri yeniden başlamıştı.

7.3. Tam Üyelik Başvuru Süreci ve Gümrük Birliği

Türkiye 14 Nisan 1987 tarihinde;

- Roma Antlaşması'nın 237.
- Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu Antlaşması'nın 98.
- Avrupa Atom Enerjisi Komisyonu Anlaşması'nın 205.

maddelerine göre tam üyelik başvurusunda bulunmuştur. Bu maddelerdeki ortak hüküm, “Her Avrupa devleti Topluluğa üye olmak için başvuruda bulunabilir.” olarak ifade edilmektedir. Türkiye Ankara Anlaşması'nın 28. maddesinde yer alan haklarına dayanarak başvuruyu yapmıştır.

Türkiye tam üyelik başvurusundan sonra uzun bir süredir dondurmuş olduğu Katma Protokoldeki indirimleri gerçekleştirmeye yeniden başlamıştır. Konsey tarafından Komisyona gönderilen Türkiye'nin tam üyelik başvuru talebine karşılık Topluluğun cevabı 18 Aralık 1989 tarihinde açıklandı.¹⁷ Topluluk, açıklamasında Türkiye'nin tam üyelik başvurusunu reddetti. Komisyon'un ret kararına gerekçe olarak, Topluluğun yürürlüğe girmiş olan Tek Senet ile birlikte Tek Pazar oluşumuna gidileceği ve bu dönemde genişlemesinin mümkün olmayacağıdır. Diğer bir gerekçe ise, Türkiye'nin ekonomik olarak gelişmişlik düzeyine ulaşamaması ve Türkiye'nin iç ve dış politik sorunlarının bulunmasıdır.

6 Haziran 1990 tarihinde Komisyon, Matutes Programı¹⁸ olarak bilinen, Türkiye ile ilişkilerin geliştirilmesini içeren işbirliği paketini açıkladı. Matutes Programı şu alanlarda işbirliği öneriyordu (Tekeli, İlkin, 2000: 238):

- i) Gümrük Birliği'nin 1995 yılı sonuna kadar gerçekleşmesi,
- ii) Gümrük Birliği ile doğrudan ve dolaylı ilgili bazı alanlarda işbirliğinin artırılması,

¹⁶ Belçika'nın başkenti Brüksel'de bakanlar düzeyinde toplanan AET Ortaklık Konseyi'ne katılan dönemin Dışişleri Bakanı Vahit Halefoğlu, toplantıyla ilgili yaptığı değerlendirmede, “Ortaklık Konseyi'nin iki taraf arasında normalleşme sürecinin başlangıcı olduğunu” belirttikten sonra, “Bu sürecin Yunanistan engeline rağmen ve çeşitli zorluklarla mücadele edilerek sürdürüleceğini” söylemiştir.

<http://www.byegm.gov.tr/yayinlarimiz/ayintarihi/1986/eylul1986.htm> (19.12.2009).

¹⁷ Görüşün tam metni için bk. http://www.mfa.gov.tr/turkiye_nin-topluluga-katilim-talebiyle-ilgili-olarak-komisyon-tarafindan-verilen-gorus-20-aralik-1989_tr.mfa (17.12.2009).

¹⁸ Matutes Programı için bk. [www.dpt.gov.tr/DocObjects/.../Matutes%20\(final\)%20mk%20\(Tr\).doc](http://www.dpt.gov.tr/DocObjects/.../Matutes%20(final)%20mk%20(Tr).doc) (21.12.2009).

- iii) Mali işbirliğinin yeniden başlatılması,
- iv) Siyasi işbirliğinin geliştirilmesi.

Matutes işbirliği programının Konsey'e sunulmasından sonra Türkiye ile Topluluk arasındaki ilişkiler Gümrük Birliği'ni oluşturmaya yönelik olarak gelişecektir.

9 Kasım 1992 tarihinde yapılan Ortaklık Konseyi toplantısında, Türkiye ve AB arasında GB'nin gerçekleştirileceğine ilişkin ilk resmi açıklama yapıldı.¹⁹ Ortak bildirimde, "Giderek güçlenen bir ilişki kurulması ve bu çerçevede Gümrük Birliği'nin 1995 yılında tamamlanması" konusundaki ortak irade açıklandı.

18 Mart 1993 tarihinde Gümrük Birliği Yönlendirme Komitesi oluşturuldu. 1969 tarihinde kurulmuş olan fakat uzunca bir süre işlevini gerçekleştiremeyen Gümrük İşbirliği Komitesi'nin yanı sıra kurulan Yönlendirme Komitesi'nin görevi gümrük birliği ile ilgili konuları, Ortaklık Komitesi aracılığıyla Ortaklık Konseyine sunmaktır. Türk tarafı ve gönüllü komisyon üyelerinden oluşan Yönlendirme Komitesi'nin asıl amacı teknik hazırlık aşamasında Yunan engelini ortadan kaldırmaktır. Yönlendirme Komitesi 1993 ve 1994 döneminde yedi kez toplantılar yaparak Gümrük Birliğinin hukuki ve teknik altyapısını oluşturmuştur.

Nisan 1993 tarihinde Cumhurbaşkanı Turgut Özal'ın ölümü ve Başbakan Süleyman Demirel'in Cumhurbaşkanı seçilmesinin ardından Tansu Çiller'in başkanlığında yeni bir DYP-SHP koalisyon hükümeti kuruldu.

Yeni kurulan koalisyon hükümeti, gümrük birliğinin gerçekleşmesini sağlayacak, üç dönemden oluşan bir takvim hazırladı. Birinci dönem; 1 Temmuz 1993- 31 Aralık 1993 tarihlerini kapsamakta gümrük birliğinin amaçları doğrultusunda Ortaklık Komitesi ve diğer komitelerde yürütülecek siyasi ve teknik temasların yapılması. İkinci dönem; Yunanistan'ın dönem başkanlığı süresi olan 1 Ocak-30 Haziran 1994 tarihleri arasında, üzerinde anlaşılan

¹⁹ Türkiye-AT Ortaklık Konseyi toplantıları Belçika'nın başkenti Brüksel'de yapılmıştır. Ortaklık Konseyi toplantılarından sonra yapılan basın toplantısına, dönemin Dışişleri Bakanı Hikmet Çetin ile birlikte AT Dönem Başkanı ve İngiltere Dışişleri Bakanı Douglas Hurt ve AT Komisyonu yetkilisi Abel Matutes katılmıştır. Dışişleri Bakanı Hikmet Çetin, Türkiye Cumhuriyeti'nin Batının demokratik değerlerini benimsediğini, AT'ye tam üyeliğe yöneldiğini vurgulayarak, "Bugün, Türkiye ile AT arasında, başbakanlar düzeyinde bir siyasi diyalog oluşturma kararı alınmıştır. Türkiye'nin bölgesindeki rolü, soğuk savaş sonrası daha da artmıştır. Avrupa Türkiyesiz, Türkiye Avrupasız yapamaz" demiştir.

Douglas Hurt da, AT adına yaptığı açıklamada, "Türkiye ile ilişkilerin geliştirilmesi topluluk menfaatleri icabıdır ve son derece önemlidir. Türkiye'nin Avrupa'nın yapılaşmasına katılması sağlanmalıdır. Siyasi diyalogun en üst düzeyde sürdürülmesi kararlaştırılmıştır" diye konuşmuştur.

<http://www.byegm.gov.tr/yayinlarimiz/ayintarihi/1992/kasim1992.htm> (17.12.2009).

konulardaki çalışmaların Türkiye tarafından tamamlanması. Üçüncü dönem 1 Temmuz-31 Aralık tarihleri arasında, hassas ürünler konusunda ne gibi bir koruma sağlanacağına saptanarak, son dönem koşulları için, yeni bir protokol veya yeni ortak bildiri üzerinde anlaşılmasına ayrılmıştı (Tekeli, İlkin, 2000: 299).

1993 yılı Haziran ayında gerçekleşen Kopenhag Zirvesi'nde de AB ile MDAÜ arasındaki ilişkiler yoğunlaşma sürecine girmiştir. MDAÜ'nin AB'ne katılabilecekleri belirtilerek, tam üyelik için gerekli kriterleri belirlemiştir. Kopenhag kriterleri olarak bilinen kriterler şunlardır.²⁰

- Demokrasi, hukukun üstünlüğü, insan hakları ve azınlıklara saygı gösterilmesini ve korunmasını garanti eden kurumların istikrarının gerçekleşmesi,
- İşleyen bir pazar ekonomisinin varlığının yanı sıra Birlik içindeki piyasa güçleri ve rekabet baskısına karşı koyma kapasitesine sahip olunması,
- Siyasi, ekonomik ve parasal birliğin amaçlarına uyma dahil olmak üzere üyelik yükümlülüklerini üstlenme kabiliyetine sahip olunması.

Kopenhag Zirvesi'nde Türkiye'ye ilişkin olarak şu görüşler yer aldı.

“AT Zirvesi, Türkiye ile işbirliğinin, bir gümrük birliğinin kurulmasıyla ilgili olduğu ölçüde, 1964 tarihli Ortaklık Anlaşması ve 1970 tarihli Protokol'de öngörülen perspektif içinde geliştirilmesi ve yoğunlaştırılması konusunda, Lizbon'da toplanan AT Zirvesi'nde kabul edilen esasların etkili bir şekilde uygulanmasının sağlanmasını Konsey'den istemiştir.”

1 Kasım 1993 tarihinde Maastricht Antlaşması yürürlüğe girmiştir.²¹ Antlaşmanın yürürlüğe girmesi Türkiye'nin AB'ye katılımını zorlaştıran bir unsur olmuştur. 8 Kasım 1993 tarihinde toplanan Ortaklık Konseyi toplantısında, gümrük birliğinin, ortaklık anlaşmalarında belirtilen takvime uygun olarak 1995 yılında tamamlanması yönünde tarafların siyasi iradelerini doğrulayan bir karar alındı. Toplantıda, gümrük birliğine geçiş için bir çalışma programı hazırlandı. Dokuz bölümden oluşan çalışma programı; gümrük birliğine geçişi sağlayacak gerekli teknik ve hukuki düzenlemeleri içermektedir (Tekeli, İlkin, 2000: 312-313).

AB ile Türkiye arasında iki yıl süren görüşmeler sonunda 1995 tarihinde yapılan

²⁰ Geniş bilgi için bk. http://www.abgs.gov.tr/files/files/Zirve_Bildirileri/co_en_1993.pdf (22.12.2009).

²¹ Maastricht Antlaşması için <http://eur-lex.europa.eu/en/treaties/dat/11992M/htm/11992M.html> (22.12.2009).

Ortaklık Konseyi toplantısında, 1/95 sayılı Ortaklık Konseyi Kararı (OKK) ile AB-Türkiye Gümrük Birliği 1 Ocak 1996 tarihinde yürürlüğe girdi ve Türkiye, Gümrük Birliği konusundaki yükümlülüklerini yerine getirmiş oldu.²² Gümrük Birliği basit anlamda gümrük duvarlarının kaldırılmasının çok ötesine geçmiş ve yapısal değişimleri de beraberinde getirmiştir. 1/95 sayılı Türkiye-AB Ortaklık Konseyi Kararı'yla beraber ülkemizde başta Patent Enstitüsü ve Rekabet Kurulu'nun tesisi olmak üzere, iç pazarı korumaya yönelik birçok düzenleme yapılmış ve yapılmaya da devam edilmektedir. Bunun yanı sıra, teknik mevzuat ve standartlar konusunda da dünya ve AB normlarına uyum sağlanması amacıyla çalışmalar başlatılmış, iç pazarımız ve tüketicimizin kalitesiz, standart dışı ürünlerden Dış Ticarete Standardizasyon rejimi aracılığıyla korunmuş ve bu yolla kaliteli üretim de teşvik edilmiştir.

7.4.1997 ve 1999 Zirveleri'nden Müzakere Kararı'na İlişkiler

Aralık 1997'de gerçekleştirilen AB'nin genişleme sürecinde yer alan aday ülke temsilcilerinin de katıldığı Lüksemburg Zirvesi sonunda alınan kararlar kapsamında, Türkiye'nin Topluluğa katılma konusunda yeterli olduğu onaylanmakta ve diğer başvuran ülkelerle aynı kriterlere tabi olduğu belirtilmektedir. Bunlara karşılık, Türkiye ile AB arasındaki ilişkilerin güçlendirilmesinin aynı zamanda ülkemizdeki siyasi ve ekonomik reformların sürmesine, Yunanistan ile iyi ve istikrarlı ilişkilere sahip olunmasına ve Kıbrıs sorununa çözüm bulunması amacıyla BM gözetimindeki müzakerelerin desteklenmesine bağlı olduğu vurgulanmıştır. Diğer taraftan da Türkiye'ye; Ankara Anlaşması'nın çerçevesinin genişletilmesi, gümrük birliğinin derinleştirilmesi, mali işbirliğinin yürürlüğe konulması ve AB yasaları ve prensiplerine uyumun sağlanması gibi bazı öneriler sunulmakta ve Türkiye'nin Avrupa Konferansı'na da katılımı öngörülmektedir.

AB Komisyonu tarafından 13 Ekim 1999 tarihinde açıklanan Türkiye için ikinci İlerleme Raporu'nda Türkiye'nin Kopenhag Kriterlerine uyum yönündeki reformlarını sürdürme niyetinin memnuniyetle karşılandığı ifade edilmiş, Türkiye'ye üyelik perspektifi verilmesi önerilmiş bunun sonucunda Aralık 1999'da toplanan Helsinki Zirvesi'yle Türkiye, AB'ye üyeliğe aday ülke olarak kabul edilmiştir. Helsinki Zirvesi sonrasında, diğer aday ülkeler gibi Türkiye de, reformları teşvik etme ve desteklemeye yönelik bir katılım öncesi stratejisinden yararlanmaya başlamıştır.

²² Karar için bk. <http://www.mfa.gov.tr/1-95-sayili-ortaklik-konseyi-karari-gumruk-birligi-karari.tr.mfa> (18.12.2009).

Ankara Anlaşması ile ayrıca periyodik olarak toplanan ve ortaklıkla ilgili konuları görüşen Ortaklık Konseyi 3 yıl aradan sonra ilk defa Nisan 2000’de Türkiye’nin başkanlığında toplanmış ve Konsey’de iki önemli siyasi karar alınmıştır. Bunlardan birincisi Ortaklık Komitesi kapsamında sekiz alt-komitenin oluşturulması, ikincisi ise AB ve Türk satın alma piyasalarının karşılıklı olarak birbirlerine açılması ve hizmetlerin serbestleştirilmesi amacıyla yapılacak anlaşma müzakerelerinin başlatılmasıdır. Müzakerelerin ilk turu gerçekleştirilmiştir.

AB Konseyi tarafından resmen 8 Mart 2001 tarihinde kabul edilen Katılım Ortaklığı Belgesi, aday ülkenin adaylıktan üyeliğe geçiş sürecinde atması gereken somut adımları, gerçekleştirmesi gereken yasal reformları bir takvim çerçevesinde belirtmesi nedeniyle önemli bir yol haritasıdır. Bu adımları ne hızda gerçekleştireceği aday ülkenin hükümetinin yetkisindedir. Uyum hızı, aday ülkenin üyeliğe geçiş hızını da belirler. Katılım Ortaklığı Belgesi, 2000 yılı İlerleme Raporu’nda belirtilen öneriler esas alınarak hazırlanmıştır ve kısa vadede 11 politik, 42 yapısal veya mevzuat değişikliği yapılması, orta vadede ise 8 politik, 52 ekonomik ve sosyal politika değişikliği yapılmasını öngörmektedir.

Türkiye bu Katılım Ortaklığı Belgesi doğrultusunda 19 Mart 2001’de Müktesebat’ın üstlenilmesi için Ulusal Programı (UP) kabul etmiştir. Türkiye’nin, Ulusal Program’da, kısa vadeli (2003) ve orta vadeli (2004 yılı sonuna kadar) hedefleri net bir şekilde belirtilmiştir.

Program geniş çaplı bir siyasi ve ekonomik reform gündemi ortaya koymaktadır. Siyasi reform alanında 37 maddelik bir Anayasa Değişiklik Paketi oluşturulmuş ve bu Anayasa Değişiklik Paketinin 34 maddesi Meclis tarafından onaylanarak kabul edilmiştir. Söz konusu değişiklik önerilerinin 22 tanesi Ulusal Programımızda (UP) yer alan önceliklerle örtüşmektedir. Ekonomik alanda ise ekonomik krizlerle mücadele etmek amacıyla birçok reform gerçekleştirilmiştir. Bu reformlar Ulusal Programımızın bu alandaki öncelileriyle de birebir örtüşmektedir. Aynı zamanda, müktesebat uyumu için AB Genel Sekreterliği eşgüdümünde ilgili kuruluşların kapsamlı çalışmaları halen devam etmektedir.

Aralık 2001 tarihlerinde yapılan Laeken Zirvesinde, Türkiye tarafından Ekim 2001’de gerçekleştirilen Anayasa değişiklikleri, Türkiye ile müzakerelerin başlatılması yönünde önemli bir gelişme olarak değerlendirilmiş ve Türkiye’nin müktesebata uyum durumunun değerlendirilmesinde yeni bir aşamaya geçilmesi gereğine dikkat çekilmiştir.

Haziran 2002’de gerçekleştirilen Sevilla Zirvesinde, Türkiye’nin, Katılım Ortaklığı Belgesinde belirtilen önceliklerin tamamlanması konusundaki gayretlerinin desteklendiği belirtilmiş, siyasi ve ekonomik reformların hayata geçirilmesiyle Türkiye’nin AB’ye katılım ihtimalinin ortaya çıkacağı ifade edilmiştir. Türkiye’nin adaylığının bir sonraki aşamasına ilişkin kararın da Kopenhag Zirvesinde alınabileceği vurgulanmıştır.

12-13 Aralık 2002 tarihlerinde gerçekleştirilen Kopenhag Zirvesinde ise, Türkiye’nin Kopenhag kriterlerine uyum açısından 2002 yılı içinde kaydettiği ilerlemelerin olumlu olduğu, ancak siyasi kriterlere uyum bakımından uygulamanın daha önemli olduğu ifade edilmiştir. Zirvede, Komisyonun görüş ve tavsiyeleri doğrultusunda, Aralık 2004’te toplanacak Zirvenin Türkiye’nin Kopenhag Siyasi Kriterlerini yerine getirdiğine karar vermesi durumunda müzakerelerin hemen başlatılacağı ifade edilmiştir. Ayrıca, Kopenhag Zirvesinde, Komisyon, Türkiye için yeni bir Katılım Ortaklığı Belgesi hazırlamaya davet edilmiş, bu doğrultuda, Komisyon tarafından hazırlanan yeni Katılım Ortaklığı Belgesi, 14 Nisan 2003 tarihinde AB Konseyi tarafından kabul edilmiştir.

AB Komisyonu 6 Ekim’de İlerleme Raporu’na dayanarak, Türkiye’de hazırlık aşamasında olan bazı temel mevzuat çalışmalarının tamamlanması koşuluyla Türkiye ile müzakerelere başlanmasını tavsiye etmiştir.

Komisyon müzakerelere başlanması için 3 aylık bir strateji önermiştir; Birincisi, Türkiye’deki reform sürecinin güçlenmesi ve desteklenmesi için daha etkin bir işbirliği, ikincisi Türkiye’nin katılımına özgü unsurlara uyarlanmış müzakereler ve üçüncüsü AB halkları ile Türk halkını bir araya getirecek güçlendirilmiş bir siyasi ve kültürel diyalog. Komisyon, bir taraftan katılım sürecinin Türkiye’deki reform sürecini ileriye götüreceğine olan inancını belirtirken, katılım müzakerelerinin doğası gereği ucu açık bir süreç olduğunu vurgulamayı ihmal etmemiştir. Amacın katılım olduğu açık, ancak bu amaca ulaşılacağı konusunda önceden bir garanti verilmemiştir. İlerleme Raporu’nun yanı sıra Komisyon, Türkiye’nin AB’ye katılımının olası etkilerini değerlendirdiği ilave raporunda; bu tür bir olasılık, hem AB hem de Türkiye açısından bir takım zorluklar içerse de, iyi değerlendirildiği takdirde her iki taraf için de önemli fırsatlar sunabilir demektedir.

17 Aralık 2004 tarihinde Türkiye ve AB arasında yapılan görüşmelerin ardından üyelik müzakerelerinin koşulları hakkında bir anlaşmaya varıldı. Brüksel’de 16-17 Aralık 2004 tarihinde yapılan Avrupa Konseyi Zirvesi sonrasında 17 Aralık Sonuç Bildirgesi

yayımlandı ve Türkiye ile müzakerelere 3 Ekim 2005 tarihinde başlanmasına oybirliğiyle karar verilmiştir.

7.5.Müzakere Kararından Günümüze Türkiye – AB İlişkileri

17 Aralık 2004 Brüksel Zirvesi'nde AB Türkiye'ye 3 Ekim 2005'de tam üyelik için müzakerelere başlama tarihi vermiştir. Müzakerelere başlamanın ilk ayağı tarama sürecidir. Tarama süreci aday ülke ile AB Komisyonunun ortaklaşa yürüttükleri, Topluluğa katılacak olan ülkenin ulusal mevzuatının AB müktesebatı ile karşılaştırıldığı ayrıntılı bir inceleme sürecidir. Bu süreçte aynı zamanda, müktesebat ile uyumlu olan, uyumlaştırılması gereken ya da paralel mevzuat çıkarılması gereken alanlar tespit edilmektedir. Bunlara ek olarak tarama süreci, geçiş dönemleri ya da istisnaların uygulanacağı alanların belirlenmesinde de yardımcı olmaktadır. Bu özellikleri itibariyle tarama süreci, katılım müzakerelerin ilk aşaması olarak kabul edilmekte, aday ülkenin ulusal hukukunun AB müktesebatı ile uyumunu veya uyumluluğunu tespit etmeyi amaçlamaktadır. Katılım müzakerelerinin açılması, ilke olarak, mevzuat anlamında farklılıkların tespiti ertesinde mümkün olmaktadır (www.abhaber.com/haber_sayfasi.asp?id=3411).

Müzakerelerin resmen başlaması gerçekten de söz verildiği tarihte yani 3 Ekim 2005 Pazartesi günü 25 üye ülkenin dışişleri bakanlarının katıldığı Brüksel'deki Zirvede gerçekleşmiştir. 1959'dan bu yana Avrupa macerasını sürdüren Türkiye tam 46 sene sonra AB ile müzakerelere başlamak için vize almıştır. En az on sene sürmesi beklenen müzakere yolunda tarama sürecinden geçecek olan Türkiye'nin bu dönemde AB müktesebatına uyum düzenlemelerinde geldiği aşama tespit edilecektir. Müzakerelerin 35 başlıkta yapılması kararlaştırılmıştır.²³

20 Ekim 2005 tarihinde üyelik müzakerelerinin ilk aşamasını oluşturan tarama süreci, bilim ve araştırma alanında düzenlenen “tanıtıcı tarama” toplantısı ile başlamıştır. Toplantıya Dışişleri Bakanlığı, Milli Eğitim Bakanlığı, Türkiye Bilimsel ve Teknolojik Araştırma

²³ 1.Malların Serbest Dolaşımı, 2.İşgücünün Serbest Dolaşımı, 3.Yerleşme Hakkı ve Hizmet Sağlama Özgürlüğü, 4.Sermayenin Serbest Dolaşımı, 5.Kamu İhaleleri, 6.Şirketler Hukuku, 7.Fikri Haklar Hukuku, 8.Rekabet Politikası, 9.Mali Hizmetler, 10.Bilgi Toplumu ve Medya, 11.Tarım ve Kırsal Kesim Kalkınması, 12.Gıda Güvenliği, Hayvan ve Bitki Sağlığı Politikası, 13.Balıkçılık, 14.Ulaştırma, 15.Enerji, 16.Vergilendirme, 17.Ekonomi ve Para Politikası, 18.İstatistik, 19.Sosyal Politika ve İstihdam, 20.Şirketler ve Sanayi Politikası, 21.Avrupa Üzerinden Giden Ulaştırma Ağları, 22.Bölgesel Politika, 23.Hukuki Temel Haklar, 24.Adalet, Özgürlük ve Güvenlik, 25.Bilim ve Araştırma, 26.Eğitim ve Kültür, 27.Çevre, 28.Tüketim ve Sağlık Korunması, 29.Gümrük, 30.Dış İlişkiler, 31.Dış Güvenlik ve Savunma, 32.Mali Kontrol, 33.Mali ve Bütçe Koşulları, 34.Kurumlar, 35.Diğer Konular.

Kurumu (TÜBİTAK), Yüksek Öğretim Kurumu (YÖK), Türkiye Atom Enerjisi Kurumu ile Sanayi ve Ticaret Bakanlığı temsilcilerinden oluşan 30 kişilik Türk ekibinin yanı sıra Hırvatistan heyeti de katılmıştır.

9 Kasım'da AB Komisyonu, Türkiye'ye yönelik 2005 yılı İlerleme Raporu ve Katılım Ortaklığı Belgesini açıkladı. 2005 yılı İlerleme Raporu, bir önceki İlerleme Raporundan bu yana Türkiye'nin siyasi ve ekonomik kriterler ile müktesebat uyumu alanlarında kaydettiği ilerlemeleri ve eksiklikleri ortaya koymuştur.

AB ile katılım müzakerelerinin ilk adımı niteliği taşıyan tanıtıcı tarama toplantılarının sekizincisi 16 Ocak 2006'da "Malların Serbest Dolaşımı" faslında başlamıştır. Türkiye 20 Ocak 2006'da Kıbrıs sorununun çözümüne yönelik yeni planı dönemin İngiltere Dışişleri Bakanı Jack Straw'un Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti (KKTC), Kıbrıs ve Türkiye ziyareti öncesinde, dönemin Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri Kofi Annan'a sunmuştur. Annan'ın inisiyatif alması istenen bu planda, Türk limanlarının Rumlara açılması karşılığında KKTC'ye izolasyonların kaldırılması istenmiştir.

12 Nisan'da Reform İzleme Grubunun 14 Mart 2006 tarihli toplantısında alınan kararlara dayanan 9. Reform Paketi, Dışişleri Bakanı Abdullah Gül tarafından açıklanmıştır. Reform Paketinde, Kamu Denetçiliği Kurumu Tasarısı, Sayıştay Kanununda değişiklik yapılmasına dair kanun tasarısı, Özel Öğretimler Kanununda değişiklik yapılmasına dair kanun tasarısı, Vakıflar Kanunu, İskan Kanunu tasarısı, İdari Usul Kanun tasarısı, İdari Yargı Usulü tasarısı, siyasi etik komisyon kurulmasına dair tasarısı, siyasi partilerin finansmanına dair kanun tasarısı, askeri mahkemelerin kuruluşu ve yargılama usulü kanununda değişiklik ve yapılması öngörülen idari düzenlemeler başlıklarına yer verilmiştir.

AB ile fiili müzakereler Rumların tüm engelleme çabalarına karşın 12 Haziran 2006 tarihinde başlamıştır. Bilim ve araştırma başlığı Rumların itirazlarına rağmen açılıp kapanmıştır. Dönemin Dışişleri Bakanı ve Başbakan Yardımcısı Abdullah Gül tartışmalı geçen toplantıların ardından, "Yapamayacağımız tek şey Kıbrıs konusunda tavizdir" demiştir.

3 Ekim 2005'te başlayan müzakere görüşmeleri Türkiye'nin kendisinden beklenenleri yerine getirmemesi dolayısıyla Aralık 2006 zirvesinde 8 başlıkta askıya alınmıştır. Zirvenin sonuç bildirgesinde, Türkiye konusuna genişleme başlığı altında değinilmiş, Bildirgede, "Avrupa Birliği Konseyi, dışişleri bakanları tarafından 11 Aralık Pazartesi günü alınan kararı

onaylar” denilmiştir. Bu tarihte Dışişleri bakanları, Avrupa Birliği Konseyi’nin “Türkiye limanlarını Rumlara açmadıkça müzakerelerin 8 başlıkta askıya alınması, diğer başlıkların ise kapatılmaması” yönündeki tavsiye kararına destek vermişti. AB Zirvesi kararlarında “Genişlemenin hızı belirlenirken, AB’nin yeni üyeleri hazmetme kapasitesi dikkate alınmalıdır” denilmiştir. Genişleme politikasında, AB’nin yeni üyeleri bünyesine entegre etme kapasitesiyle AB’nin kurumsal ve karar alma süreci açısından güçlendirilmesi, aday ülkelerin gerekli kriterleri tam olarak yerine getirdiğinin denetlenmesi ve kamuoyunun bilgilendirilmesi gibi ilkelerin temel alınacağı vurgulanan kararlarda, AB’nin genişleme konusunda taahhütte bulunduğu ülkelere karşı sözünü tutacağı belirtilmiştir (www.turkhaber.byegm.gov.tr/2006/temmuz2006/th2.htm).

Türkiye’nin AB üyelik süreci çerçevesinde siyasi reformların uygulanmasına devam edilmektedir. Bu çerçevede, 12 Nisan 2006 tarihinde 9. Reform Paketi açıklanmıştır. Ayrıca 17 Nisan 2007 tarihinde “Türkiye’nin AB Müktesebatına Uyum Programı”nı kamuoyuna açıklanmıştır.²⁴

Günümüzde Türkiye-Avrupa Birliği ilişkileri belirsizliğini korumaktadır. Bu belirsizlik 14 Ekim 2009’da açıklanan 2009 yılı İlerleme Raporu’nda da görülmektedir.²⁵

²⁴ <http://www.mfa.gov.tr/turkiye-ab-iliskileri.tr.mfa> (17.12.2009).

²⁵ 2009 yılı İlerleme Raporu’nun gayri resmi Türkçe metni ve orijinal metni için bk. http://www.mfa.gov.tr/data/AB/2009_Ilerleme_Raporu_Gayriresmi_Turkce_Tercume.pdf (17.12.2009) ve https://www.mfa.gov.tr/data/AB/2009_Ilerleme_Raporu_Ingilizce.pdf (17.12.2009).

8.TÜRKİYE’NİN AVRUPA BİRLİĞİ BÖLGESEL POLİTİKASINA UYUMU

8.1.Türkiye’nin Bölgeleri Arasındaki Farklılıklar

Türkiye’de bölgeler arasındaki dengesizlikler önemli bir sorun oluşturmaya devam etmektedir. Gerek tarihi gerek yerleşim birimi olarak ve potansiyel kaynaklar bakımından var olan farklılıklar ülkenin batı bölgelerinin hızlı bir gelişme eğilimini yakalamasına diğer bölgelerin ise bu gelişimden olumsuz etkilenmesine ve var olan dengesizliğin daha da büyümesine yol açmıştır.

8.2.Türkiye’nin Bölgeler Arası Farklılıkları Gidermede Uyguladığı Politikalar

Türkiye, bölgeler arası farklılıklarını gidermek adına ilgili paydaşlarla birlikte çeşitli çalışmalar yapmıştır. Bunlar arasında en önemlileri yol haritasını göstermek adına Kalkınma Planları olmuştur. Kalkınma Planlarına paralel olarak yürütülen Bölgesel Planlama Projeleri de halen yürütülmekte ve sonuçlarının önümüzdeki dönemlerde daha iyi analiz edileceği düşünülmektedir. Son dönemde ise Bölgesel Kalkınma Ajansları Türkiye’de önemli bir girişim olarak güçlenmektedir.

8.2.1.Beş Yıllık Kalkınma Planları

1960’lı yılların başından itibaren başlayan planlı dönemde bölge planlaması yapma/yaptırma görevi Devlet Planlama Teşkilatı’na (DPT) verilmiş ve hazırlanan Beş Yıllık Kalkınma Planlarında (BYKP) bölgesel planlama/bölgesel gelişme yaklaşımları yer almıştır. Planlı dönemde bölgesel gelişme ve bölgesel planlama yaklaşımları ve geline nokta çalışmanın bundan sonraki kısmında anlatılmaktadır. DPT BYKP’leri hazırlarken bütün kamu kurum ve kuruluşları ile üniversiteler ve özel sektör kuruluşları ve temsilcilerinden görüş almakta ve söz konusu kurum ve kuruluş temsilcilerinden oluşan Özel İhtisas Komisyonları rapor ve önerileri doğrultusunda planları hazırlamaktadır. DPT, BYKP’leri hazırlayarak, Başbakan ve Başbakan’ın belirlediği Bakanlar ile DPT Müsteşarı’ndan oluşan Yüksek Planlama Kurulu’na sunmakta, Yüksek Planlama Kurulu da uygun bulması halinde BYKP’yi Bakanlar Kuruluna iletmektedir. Bakanlar Kurulu ise Kalkınma Planlarını Türkiye Büyük Millet Meclisi’nin (TBMM) onayına sunmaktadır. TBMM tarafından onaylanan planlar tüm kamu kurum ve kuruluşları bakımından bağlayıcıdır ve kurum ve kuruluşlar faaliyetlerini planlarken BYKP’lere uyumlu davranmak durumundadırlar.

Türkiye'deki planlama sisteminde planın hazırlanma aşamasına kadar DPT Müsteşarlığı ile ilgili Bakanlıklar ve kuruluşlar arasında yoğun bir bilgi akışı vardır. Bir planın hazırlanması süreci yaklaşık iki buçuk yıl sürmektedir. Planların hazırlanmasında ilk etap olarak ekonominin genel potansiyelinin tespiti ve ardından planda kullanılacak makroekonomik modelin kurularak, dışsal faktörler ve parametrelere göre bu modelin çözümüdür. Planın üçüncü aşaması bir politik karar olarak en uygun alternatifin seçimi olmaktadır. Uygun bulunan alternatife göre DPT tarafından daha ayrıntılı bir plan taslağı hazırlanmaktadır. Dördüncü aşama, sektörel plan hedeflerinin ve kaynak tahsislerinin hazırlanmasına yönelik çalışmadır. Beşinci aşamada ise yıllık programların hazırlanması ve her yılın ekonomik şartları dikkate alınarak yıllık hedeflerin belirlenmesine yönelik çalışmalar gerçekleştirilmektedir. Yıllık programlar orta vadeli kalkınma planlarının uygulama araçlarıdır.

Kalkınma Planı ve yıllık programlar ile tespit edilmiş olan hedeflere ulaşmak amacıyla, program ve eklerinde yer alan yatırımların ve yeniden düzenlemelerin, sektör programlarının, ekonomik ve sosyal politikaların ve bunlarla ilgili tedbirlerin uygulanması ve eşgüdümü izlenmektedir.

8.2.1.1. Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1963-1967)

İlk Plan çalışmasında “Bölge Planlama ve Kalkınması” başlığı altında ana ilkeler ve yöntem belirlenmiştir. Uygulama sürecinde bazı somut adımlar atılmıştır:

- Sağlık hizmetlerinin toplumun daha geniş kesimlerine sunularak sosyalleşmesi sağlanmıştır.
- Geri kalmış yörelerde yatırım yapacaklara gelir vergisinden indirim yapma imkânı tanınmıştır.

Ülke genelinde gelişme bölgeleri/sektörleri tespit edilmiştir. Doğu Marmara'nın sanayi, Çukurova'nın tarımı ve sanayi, Antalya bölgesinin tarım ve turizm, Zonguldak ve çevresinin de sanayi ile gelişeceği öngörülmüştür (Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı, 1963).

8.2.1.2. İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1968-1972)

İkinci dönemde ilk dönemdeki yaklaşıma ek olarak ulusal plandan bağımsız bir bölge planlaması yapılamayacağı görüşü benimsenmiştir. Bu plan döneminde (İkinci Beş Yıllık

Kalkınma Planı, 1968):

- Büyüme merkezleri önerilmiştir. Bu merkezlerin ekonomik ve sosyal gelişmeyi, çevreye de yarar sağlayabileceği düşünülmüştür.
- Kamu yatırımlarının belirlenen bu merkezlerde yoğunlaştırılması kararlaştırılmış, altyapının tamamlanmasıyla özel sektör yatırımlarının da bu bölgelere çekileceği tahmin edilmiştir.
- Teşvik araçları olarak vergi indiriminin yanı sıra kredi imkânlarının artırılması ve Organize Sanayi Bölgeleri oluşturulması düşüncesi gelişmiştir.

8.2.1.3.Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı (1973-1977)

Bu plan döneminde önceki iki plana göre farklı bir yaklaşım izlenmiştir. Bölgesel düzeydeki kalkınma projelerinin kısa sürede var olan dengesizlikleri gidermesi üzerine kurulmuş bulunan hakim anlayışın geçmiş 20 yıllık dönemde elde edilen deneyimler ışığında değiştirilmesi ve ülke kalkınmasının bir bütün olarak değerlendirilmesi, bölgesel kalkınma projelerinin ise bu yapıyı destekleyen entegre unsurlar olarak ele alınıp sürdürülmesi benimsenmiştir. Temel yaklaşım olarak “yörelere arasındaki gelişmişlik farklarını kısa sürede ortadan kaldırmaya çalışmak, ekonomik yönden etkin olmayan kaynak dağılımına yol açacak ve genel ekonomik kalkınma yavaşlayacaktır” anlayışı hakim olmuştur. Bölgesel kalkınma projelerinin tespitinde ve yer seçiminde rasyonelliğin sağlanamaması ve beklenen gelişmenin kaydedilememesi var olan yaklaşımda değişiklik yapılmasını gerekli kılmıştır (Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı, 1973).

Planda ulusal ölçekteki yatırımlar için ekonomik kriterlere göre yer belirlenmesi istenmiştir. Bölgeler arası dengesizliklerin ise uzun dönemde, bölge kaynaklarının harekete geçirilmesi ve yerel yönetimlerin etkin çalışmasıyla ortadan kalkacağı varsayılmıştır. Bu planda daha çok “Kalkınmada Öncelikli Yörelere” üzerinde durulmuştur (Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı, 1973).

8.2.1.4.Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı (1979-1983)

Bu plan döneminde de Üçüncü Plan dönemindeki yaklaşım izlenmiştir. Planda ekonomik gelişmenin sağlanması için işbölümü yapılması, planlama kararlarının mekan boyutuna indirgenmesi, hizmetler, sanayi ve altyapının ülke düzeyine dengeli dağılımının

sağlanması, uygulanmakta olan teşviklerin bölge kaynaklarını ve potansiyelini harekete geçirecek tarzda yeniden düzenlenmesi öngörülmüştür (Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı, 1979).

Ayrıca Kalkınmada Öncelikli Yörelere verilen teşviklerin daha cazip hale getirilmesine ve söz konusu yörelerdeki yatırımların artırılmasına çalışılmıştır. Ayrıca 1981 yılından itibaren özellikle Doğu ve Güney Doğu bölgelerinde uygulanmak üzere, ekonomik, sosyal, kültürel alanlar ile eğitim ve sağlık konularında bazı tedbirler hayata geçirilmeye çalışılmıştır (Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı, 1979)..

8.2.1.5.Beşinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1985-1989)

Bu dönemde bölgesel gelişmenin kalkınma ve planlama içindeki ağırlığı artmış, bölge planlarının yapılmasının gerektiği açıkça belirtilmiştir. Bölgelerde yapılacak envanter çalışmalarına dayanılarak belirlenecek sektörler için “Bölge Gelişme Şemaları” hazırlanması öngörülmüş, ancak hayata geçirilememiştir. Gelişmenin hızlandırılması ve kaynakları etkin kullanımı amacıyla gelişmekte olan ve belli sektörler açısından gelişme potansiyeline sahip bölgelerde bölge planlamasına gidilmesi öngörülmüştür. Böylece planlı döneme geçişle birlikte benimsenen yaklaşıma geri dönülmüştür (Beşinci Beş Yıllık Kalkınma Planı, 1985).

Planlarda bölgelerin saptanmasında idari sınırlardan bağımsız bir bölge kavramı esas alınmış, yerleşim birimlerinin çeşitli konularda karşılıklı ilişkileri en fazla olan “İşlevsel Bölgeler” oluşturulması amaçlanmıştır. Bu anlayışta belirlenen merkezler etrafında çekim alanları oluşturularak gelişmenin çevredeki bölgelere de yaygınlaştırılması hedeflenmiştir. Buna göre belirlenen bölgelerin merkezleri: İstanbul, Bursa, Eskişehir, İzmir, Ankara, Konya, Adana, Samsun, Kayseri, Sivas, Malatya, Gaziantep, Trabzon, Erzurum, Elazığ ve Diyarbakır’dır. Plan döneminde kamunun öncelikle altyapının geliştirilmesi konusunda yatırım ve çalışma yapması benimsenmiştir. Bu çerçevede, kentsel altyapı olanaklarını geliştirmek ve yerel idarelerin daha etkin hizmet vermelerini sağlamak üzere, hızla kentleşen Çukurova Bölgesi için “Çukurova Metropolitan Bölgesi Kentsel Gelişme Projesi” çalışmalarına başlanmıştır (Beşinci Beş Yıllık Kalkınma Planı, 1985).

8.2.1.6.Altıncı Beş Yıllık Kalkınma Planı (1990-1994)

Bu plan döneminde “bölge planlaması” kavramından “bölgesel gelişme” kavramına geçilmiştir. Bir önceki planda belirlenen 16 bölge bir tarafa bırakılarak bölge planlamasının

Kalkınmada Öncelikli Yörelere kaydırılması yaklaşımı benimsenmiştir. Bu kapsamda yerleşim yerlerinin kademelendirilmesinde bir denge sağlamak, metropoliten alanlara yönelen nüfus ve sanayi yoğunluğunu azaltmak, bölgeler arası ve bölge içi göçleri yönlendirerek denetim altına almak üzere yeni bir yerleşim kademelemesinin yapılması öngörülmüştür (Altıncı Beş Yıllık Kalkınma Planı, 1990).

Ayrıca bu dönemde bölgesel politikalar oluşturulurken Avrupa Birliği bölgesel politikasının dikkate alınması ve ekonomik ve fiziki planlamada çevre boyutuna önem verilmesi de gündeme gelmiştir. Türkiye'nin AB'ye tam üyelik başvurusunu takip eden (14 Nisan 1987) bu dönemde AB'nin politikalarının tedricen Türkiye'ye uyarlanması söz konusu olacağından AB içindeki gelişmeler ilgili Türk kamu kurum ve kuruluşlarınca daha yakından izlenmeye başlanmıştır (Altıncı Beş Yıllık Kalkınma Planı, 1990).

8.2.1.7.Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1996-2000)

Bu planda önceki planlardan farklı olarak “Bölgesel Dengelerin Sağlanması” ana başlığı altında, bölgesel gelişme, il planlama ve metropollerle ilgili düzenlemelere yer verilmiştir (Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planı, 1995).

Yedinci Planın temel yaklaşımı, her yönüyle (ekonomik, sosyal, kültürel, siyasi) bir bütün olarak “sürdürebilir kalkınma”yı ve ulusal bütünlüğü sağlamak amacıyla bölgeler arası gelişmişlik farklarını azaltmaktır. Bu amaçla, Doğu ve Güneydoğu bölgeleri öncelikli olmak üzere ülkenin görece geri kalmış yöreleri için, kaynakları ve gelişme potansiyelleri göz önüne alınarak bölgesel gelişme projelerinin hazırlanması öngörülmüştür. Bu kapsamda Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerinde coğrafi bütünlük gösteren iller için bölge ve alt-bölge bazında eylem planları uygulamaya koyulmuştur (Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planı, 1995).

Türkiye'deki planlı dönemde uygulanan bölgesel politika/bölge planlaması değerlendirildiğinde, özellikle kalkınma planlarının bölge planlamasına yaklaşımında kapsam ve ölçek açısından tutarsızlıklar barındırdığı görülmektedir. “Gelişme Merkezleri” stratejisinin uygulanmasının ancak kısmen başarılı olduğu söylenebilir zira merkez olarak seçilen iller gelişmekle birlikte, il çevrelerinde buna paralel bir hareketlenme olmamıştır. Bu merkezler ülke genelinde yarışan merkezler haline gelemediklerinden, bölgeleri için yeterli bir çekim gücü oluşturamamışlardır. Bunun başlıca nedenleri yeterli yığılma ekonomisine sahip olamamaları, merkezlerde sermayeyi çekecek nitelikte ekonomik, fiziki ve teknik

altyapının bulunmaması, nitelikli insan gücünü tutacak sosyo-kültürel ve fiziki alt-yapı yetersizliği, üretim verimliliğinin büyük merkezlere göre düşüklüğü vb. hususlardır. Ayrıca kalkınmada öncelikli yöreler belirlenirken bilimsel doğrular ve ekonomik gerçekler yerine siyasi tercihlerin etkili olması, potansiyeli bulunmayan çok sayıda bölgenin de KÖY'ler kapsamına dahil edilmesini ve kaynak israfını beraberinde getirmiştir (Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planı, 1995).

Türkiye'deki merkezîyetçi devlet yapısı ve geleneği de bölgesel gelişme stratejilerinin uygulanmasında başarısız olunmasını yaratan faktörlerdendir. Merkezde hazırlanan planlara yerel düzeyde katılımın sağlanamaması, hazırlanan planları önemli ölçüde uygulanamaz kılmıştır. Yerel idarelerin ve kaynakların da harekete geçirilmemesi eklendiğinde, geri kalmış bölgelerden gelişmiş merkezlere insan ve kaynak göçünün önüne geçilememiş bu durum bölgeler arasındaki farklılığı daha da büyütmüş, aynı zamanda gelişmiş büyük kentlerin sorunlarını ağırlaştırmıştır. Büyük kentlerin etrafında yetersiz barınma, çevre sorunları ve sosyal dışlanmışlık gibi ek sorunların doğması sonucu ortaya çıkmıştır (Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planı, 1995).

Gelişmişliği gelir düzeyi ile ölçen çalışmalarda süreç içerisinde iller arası dengesizlikte az da olsa bir iyileşme yaşandığı görülmektedir. Yığılmayı gösteren Gini katsayısı 1963'te 0,55 iken 1973'te 0,51, 1978'de 0,43, 1986'da ise 0,46 olmuştur. Buna rağmen bölgeler arası gelişme açığı farklılığı boyutu önemini korumaktadır. Kişi başına gelir düzeyi en yüksek olan Marmara Bölgesi ile diğer bölgeler arasındaki gelişme açığı Akdeniz Bölgesinde 14 yıl, Doğu Anadolu Bölgesi'nde 128 yıl, Ege Bölgesi'nde 5 yıl, Güney Doğu Anadolu Bölgesinde 72 yıl, İç Anadolu Bölgesinde 18 yıl, Karadeniz Bölgesi'nde ise 20 yıldır. Bu veriler dahi, nisbi iyileşmenin aslında ihmal edilebilir olduğunu göstermektedir (Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planı, 1995).

8.2.1.8.Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (2001-2005)

Sekizinci planda, bölgesel gelişme politikalarının uygulanmasında sürdürülebilirlik, bölgeler arası bütünleşme, sosyal ve ekonomik dengelerin sağlanması, yaşam kalitesinin iyileştirilmesi, fırsat eşitliği, kültürel gelişme ve katılımcılık ilkeleri esas alınmıştır. Bölgesel gelişme politikalarının AB politikaları ile uyumu için gerekli çalışmalara hız verilmesi, bölgesel politikalar konusunda başlatılan işbirliğine yönelik çalışmaların yoğunlaştırılması da plan hedefleri arasında yer almaktadır (Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı, 2001).

Planda, yatırımlarda devlet yardımları politikalarının, bölgelerin sosyo-ekonomik yapıları ve potansiyelleri çerçevesinde belirleneceği; ulusal tercihler doğrultusunda bölgelerin mevcut ve gelişmesi muhtemel sektörlerde uzmanlaşmalarına yönelik gerekli tedbirlerin alınacağı ifade edilmektedir (Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı, 2001).

Sosyal yapıdaki sorunların odağında yer alan göç ve göçün yarattığı, alt-yapı, barınma, sağlık ve eğitim başta olmak üzere tüm alanlardaki çözüm çabalarının eşgüdümlü bir yaklaşımla ele alınması öngörülmektedir (Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı, 2001).

8.2.1.9.Dokuzuncu Beş Yıllık Kalkınma Planı

Planda, AB'ye üyelik sürecinde bölgesel gelişme politikaları ve uygulamalarında köklü bir değişiklik yapılması dile getirilmekte ve bu kapsamda, bir taraftan üyelik sonrası kullanılacak olan yapısal fonlara hazırlık için merkezi ve yerel düzeyde gerekli altyapının oluşturulmasının planlanmasından bahsetmektedir. Bu çerçevede aktif, katılımcı, yeterli finansman ve kurumsal yapı ile desteklenen aşağıdan yukarıya bölgesel gelişme politikasının uygulanması için gerekli ortamın hazırlanmakta olduğu ifade edilmektedir (Dokuzuncu Beş Yıllık Kalkınma Planı, 2006).

Planda, ülke içindeki, gerek kırsal ve kentsel yerleşim birimleri, gerekse bölgeler arasındaki sosyo-ekonomik yapı ve gelir düzeyi dengesizliklerinin önemini koruduğu belirtilmektedir. Aynı zamanda mevcut fiziki ve sosyal altyapının kentlerin sunduğu istihdam imkanlarına bağlı olarak göç hareketlerinin yarattığı nüfus baskısını karşılamakta yetersiz kaldığı vurgulanmaktadır. Bahsedilen bu yapının, bölgelerin, sorunlara ve potansiyellerine göre farklılaştırılmış tedbirleri içeren bütüncül bir bölgesel gelişme politikasını gerekli kıldığının altı planda çizilmektedir (Dokuzuncu Beş Yıllık Kalkınma Planı, 2006).

Ülke genelini kapsayan bölgesel gelişme politikalarının çerçevesinin belirlenmesini, bölgesel istatistiklerin toplanmasını ve AB bölgesel istatistik sistemine uygun karşılaştırılabilir istatistiki veri tabanı oluşturulmasını sağlayan istatistiki bölge birimleri sınıflandırmasının 2002 yılında üç düzey halinde yapıldığı planda ayrıca vurgulanmaktadır (Dokuzuncu Beş Yıllık Kalkınma Planı, 2006).

Diğer taraftan, yatırımların ve istihdamın artışını hızlandırmak ve bölgesel gelişmede özel sektör katkısını artırmak amacıyla yeni teşvik tedbirleri uygulamaya konulduğu bilinmektedir. Rapordan da anlaşılacağı üzere 2004 yılında yürürlüğe giren 5084 Sayılı

Kanun ile ilk aşamada 36 ilde başlatılan teşvik uygulaması, 2005 yılında yapılan değişikliklerle 49 ile yaygınlaştırılmıştır. Bu çerçevede, Kalkınmada Öncelikli Yörelere (KÖY) kapsamındaki iller, 2001 yılı kişi başına milli geliri 1.500 dolardan az olan iller ile 2003 yılı SEGE (Sosyal Ekonomik Gelişmişlik Endeksi) değeri eksi olan illerde yer alan işletmeler için, istihdam artışı şartına bağlı olarak çalışanlar üzerindeki gelir vergisi ve SSK primi ödemelerinde indirim sağlanmış ayrıca, bu işletmeler için enerji ve bedelsiz arazi desteği getirilmiştir. KÖY'lere, İl Özel İdareleri ve belediyelerin muhtelif projelerinin mahalli idareler ödeneğinden desteklenmesine devam edilmekte olduğundan Dokuzuncu Plan'da bahsedilmektedir (Dokuzuncu Beş Yıllık Kalkınma Planı, 2006).

Raporda geçmiş dönemlerde hazırlanan Güneydoğu Anadolu Bölgesel Kalkınma Projesi, Zonguldak-Bartın-Karabük Bölgesel Gelişme Projesi, Doğu Karadeniz Bölgesel Gelişme Planı ve Doğu Anadolu Projesi Ana Planının uygulamaları ile Yeşilirmak Havza Gelişim Projesi çalışmalarının devam ettiği ifade edilmektedir. Bu projelerin, GAP hariç olmak üzere, sadece sektörel tahsisler kapsamında sınırlı finansman imkanı bulabilmesine Rapor dikkati çekmektedir (Dokuzuncu Beş Yıllık Kalkınma Planı, 2006).

Son olarak, GAP projesinin sadece enerji ve sulama yatırımlarından oluşan bir altyapı projesi olarak değil, yeni kurulan kalkınma ajanslarının ortak işbirliği platformundan da yararlanarak yerel girişimleri harekete geçiren entegre bir bölgesel gelişme programı olarak ele alınmasını Rapor, beklemektedir (Dokuzuncu Beş Yıllık Kalkınma Planı, 2006). Bu çerçevede modern sulama tekniklerinin uygulanması, rekabetçi ürün türlerine geçiş, pazarlama olanaklarının genişletilmesi, insan kaynakları ve kurumsal kapasitelerin geliştirilmesi gibi temel konularda yeni politikaların geliştirilmesi gerekmektedir.

8.2.2.Bölgesel Planlama Deneyimleri

Türkiye'de bölgeler arasındaki farklılıkları gidermek adına birçok proje gündeme gelmiş ve yürütülmüştür. Bunlar arasında Doğu Marmara Planlama Projesi'ne, Çukurova Bölgesi Projesi'ne, Zonguldak-Karabük-Bartın Bölgesel Gelişme Projesi'ne, Doğu Anadolu Projesi'ne, Doğu Karadeniz Bölgesel Gelişme Projesi'ne, Yeşilirmak Havzası Gelişim Projesi'ne ve Güneydoğu Anadolu Projesi'ne çalışmada yer verilmiştir.

8.2.2.1.Doğu Marmara Planlama Projesi

İlk hazırlanan bölge planıdır. İstanbul'un büyümesi ve gelişmesinin kaçınılmaz olduğu

gerçeğinden hareketle, İstanbul'un Anadolu yakasının geliştirilmesi ve sanayinin Derince, İzmit ve Adapazarı'nı içeren bir koridora yayılması amaçlanmıştır.

8.2.2.2.Çukurova Bölgesi Projesi

Projenin başlıca amacı sektörler arası geniş kapsamlı bir yaklaşımla bölge gelirinin artmasını sağlayacak yatırım alanlarının belirlenmesi ve bölge içinde dengeli bir gelir dağılımının sağlanmasıdır. Proje kapsamında Çukurova Bölgesi'nin genel hatları ile analitik bir portresi çizilmiş, bölgenin kaynak envanteri yapılmış ve ayrıntılı bir toprak kullanma planı hazırlanmıştır. Tarım ve sanayi ağırlıklı kalkınma temel hedef olarak seçilmiş, ayrıca bölgenin turizm potansiyeli değerlendirilmiştir.

8.2.2.3.Zonguldak-Karabük-Bartın Bölgesel Gelişme Projesi

Türkiye Taşkömürü Kurumu'nun (TTK) küçültülmesi ve Karabük ve Ereğli demir çelik işletmelerinin özelleştirilmesi ile meydana gelecek ekonomik ve sosyal sonuçların değerlendirilmesi için, çok sektörlü, kamu-özel kesim işbirliğine dayalı bir bölgesel gelişme projesi hazırlanması öngörülmüş ve bu çerçevede "Zonguldak-Karabük-Bartın Bölgesel Gelişme Projesi"nin uluslar arası bir ihale ile gerçekleştirilmesi planlanmıştır. Projenin amacı:

- Bölgede yer alan sanayi ve madencilik kuruluşlarından TTK'nın küçültülmesi ve Karabük Demir Çelik işletmesinin özelleştirilmesi sonucunda ortaya çıkacak ekonomik ve sosyal sonuçların analizi,
- Özel sektörün yeni faaliyetlerinin geliştirilmesi ve yatırım alternatiflerinin belirlenmesi,
- Orta ve uzun dönemli bir bölgesel gelişme planı hazırlanması,
- Bölgede, yatırım yapabilecek alanların tanımlanması olarak belirlenmiştir.

Plan çalışmaları olarak;

- TTK ve Kardemir raporları hazırlanarak, mevcut darboğazlara çözüm önerileri getirilmiştir.
- Mevcut durum raporu ile bütün sektörlerdeki kamu ve özel sektör itibariyle yapısı ortaya konulmuştur.
- Girdi-çıkı (input-output) analizi yapılarak; mevcut durumun devamı, yıllık % 5'lik büyüme öngören ılımlı ve % 6,6'lık büyüme öngören iyimser alternatif senaryolar

geliştirilmiştir.

- Seçilen % 5'lik ılımlı büyüme senaryosuna göre 10 yıllık bir bölgesel gelişme planı hazırlanmıştır.
- Bu plana göre; 10 yıl sonunda 645 milyon Dolar kamu, 715 milyon Dolar özel sektör yatırımı ile değişik sektörlerde toplam 115 bin kişiye ek iş imkânı sağlanması öngörülmüştür.
- Küçük ve orta ölçekli sanayinin gelişmesi ve yeni girişimcilerin ortaya çıkması için, katılım, teknik yardım, garanti fonlarının kurulması ve pazar araştırmalarının kurulacak bir ajans tarafından yapılması önerilmiştir.

8.2.2.4.Doğu Anadolu Projesi (DAP)

Türkiye'nin coğrafi alan olarak en büyük, barındırdığı, nüfus olarak en küçük, ekonomik olarak da en az gelişmiş bölgesi olan Doğu Anadolu bölgesinin, gelişme hızı artırılarak diğer bölgelerle arasındaki dengesizliğin giderilebilmesi için Devlet Planlama Teşkilatı (DPT) Müsteşarlığı önderliğinde bölgedeki beş üniversitenin de katılımıyla bir bölgesel kalkınma planı hazırlanmaktadır. Planın temel araç ve hedefleri:

- Bölgenin diğer bölgelere kıyasla geride olan sosyo-ekonomik gelişmesini hızlandıracak politika ve uygulamaları ortaya koymak,
- Sektörel gelişmeleri hızlandırmak üzere çeşitli alanlarda sektörel analizler yapmak ve öncelikleri belirlemek,
- Bölgede kırsal ve kentsel gelişmeyi sağlamaya yönelik kamu yatırımlarını belirlemek ve özel kesim yatırımlarını özendirici politika ve uygulamaları ortaya koyarak; bölgesel gelişmeyi kamu, yerel yönetimler, özel kuruluşlar ve sivil toplum kuruluşları ile işbirliği içinde geliştirmek,
- Bölgedeki girişimciliği teşvik etmeye, bölgesel dinamikleri harekete geçirmeye ve/veya bölge dışındaki girişimcileri (yabancı sermaye dahil) çekmeye yönelik yatırım alanlarını belirlemek, yatırım projelerini hazırlamak, nitelikli işgücü temini, teknoloji, finansman vb. konularda somut öneriler geliştirmek ve bu çalışmalarını "katılımcılık ilkesi" çerçevesinde gerçekleştirmek,
- Seçilmiş yatırım konularında mevcut potansiyeli değerlendirmek ve yatırımları yönlendirmek amacıyla değişik konularda fizibiliteler hazırlamak,
- Bölgesel istihdamın geliştirilmesi açısından önem taşıyan işgücü arz ve

talebinin sektörel ve mekânsal analizini yapmak, bölgedeki insan kaynaklarının geliştirilmesi konusunda sektörel yeni projeler önermek olarak sıralanabilir.

8.2.2.5.Doğu Karadeniz Bölgesel Gelişme Projesi (DOKAP)

Bölgeler arasında gelişmişlik sıralamasında 5.olan Karadeniz bölgesinin işsizlik ve buna bağlı olarak bölge dışına sürekli göçleri kişi başına düşen gelirin düşüklüğü, tek sektöre ve az sayıda ürüne bağımlılık gibi kronik sorunları bulunmaktadır. Doğu Karadeniz bölgesi SSCB'nin dağılması sonrasında gelişen doğu koridoru sayesinde yeni bir açılım imkânı yakalamıştır. Bu imkânın değerlendirilmesi amacıyla Japon İşbirliği Ajansı (JICA) ile DPT işbirliğinde “Mekânsal Yapıda Dönüşüm), “Ekonomik Yapının Güçlendirilmesi” ve “Sosyal ve Çevresel Sorumlulukların Güçlendirilmesi” ana başlıklarından oluşan bir master plan çerçevesinde kalkınma proje ve planları oluşturulmaktadır.

8.2.2.6.Yeşilirmak Havzası Gelişim Projesi

Bu proje ile havzada ekolojik dengeyi bozmayacak en uygun ve ekonomik arazi kullanım planlamasının yapılması, doğal kaynakların güncel takibinin ve yönetilmesinin sağlanması amaçlanmaktadır. Bu kapsamda erozyonun önlenmesi, su kirliliğinin belirlenmesi ve kontrolü, meraların ıslahı, orman alanlarının belirlenmesi ve izlenmesi, şehirleşme ve sanayileşmenin takibi ile planlı gelişme konularında sorunların çözümlenmesi önem arz etmektedir. Orta ve uzun vadeli sürdürülebilir gelişmeyi amaçlayan bu proje için bir ortak veri tabanı hazırlanması çalışmalarına başlanmıştır.

8.2.2.7.Güneydoğu Anadolu Projesi (GAP)

Güneydoğu Anadolu Projesi (GAP) Keban Barajı'nın faaliyete girmesinden sonra, Atatürk Barajı'na başlanması için kredi aranırken geliştirilen bir projedir (Kodaman, 2007: 42). Bölge açısından büyük öneme sahip, sulama projelerinin tam kapasite olarak faaliyete geçmesiyle tarımsal üretimde ikinci bir Türkiye yaratacak proje olarak görülen GAP, 1989'da ön plana çıkmaya başlamıştır. GAP, “Entegre bir kalkınma projesi” olarak yalnızca çok amaçlı barajları ve sulama sistemlerini değil, tarım, enerji, ulaşım, telekomünikasyon, sağlık, eğitim, kırsal ve kentsel altyapı gelişimi gibi kalkınmayla ilgili diğer bütün sektörlerdeki yatırımları kapsayan bir proje olarak görülmektedir (Toklu, 2004: 797).

Türkiye, gerek Fırat gerekse Dicle'yi GAP'a kadar tüketici bir şekilde kullanmamıştır.

Sadece elektrik üretmek için barajlar kurmuştur (Keskin, 1999: 526). GAP için yapılan harcamaların büyük bir bölümü ulusal kaynaklardan karşılanmıştır. Suriye ve Irak'ın, özellikle GAP'a yönelik muhalefetleri daha önceki iki projeye finansman katkısında bulunan Dünya Bankasını GAP'ı desteklemekten alıkoymuş ve Dünya Bankası gibi diğer uluslararası kuruluşlar da, ilgili ülkeler arasında su tahsisi konusunda bir anlaşma bulunmadığı gerekçesiyle bu büyük projeye doğrudan kredi sağlamakta tereddütlü davranmışlardır. Dünya Bankası, bölgedeki hiçbir baraj, santral ve sulama projesi için kredi vermemiştir (Toklu, 2004: 797-798).

Proje tamamlandığında 1,7 milyon hektarlık bir alan sulamaya açılacak, sulanan alanın toplam GAP alanı içindeki payı % 2,9'dan % 22,8'e çıkacak, kuru tarım yapılan alanın payı ise % 34,3'ten % 10,7'ye inecektir.

22 baraj, 19 hidroelektrik santrali ve sulama şebekelerinden oluşan proje, ülkenin toplam sulanabilir alanlarının % 20'sinin sulanmasının toplam enerji potansiyelinin % 40'ının karşılanmasını öngören, Türkiye'nin bölgeler arasındaki kalkınmışlık farkını ortadan kaldıracak en önemli projelerinden birisidir (Toklu, 2004: 798).

GAP bölgesinde sekiz il bulunmaktadır. Bunlar Kilis, Gaziantep, Adıyaman, Şanlıurfa, Diyarbakır, Mardin, Batman, Siirt ve Şırnak'tır. 73.863 km²'lik yüzölçümü ile GAP bölgesi, Türkiye'nin % 9,5'ine tekabül etmekteyken, ülke nüfusunun da yaklaşık % 10'u proje kapsamındaki bölgede yaşamaktadır (Kodaman, 2007: 42).

Tablo XIV: GAP'ın Getirecekleri

Toplam Yatırım	32 Milyar USD
Sulamayla Gelen Yıllık Kazanç	2,5 milyar USD
Enerji ile Gelen Yıllık Kazanç	5,3 milyar USD
Üretilen Enerji Miktarı	27 milyar KW/h
İstihdamdaki Artış	3.500.000 kişi

GAP, Güneydoğu Anadolu Bölgesinin ekonomik ve sosyal açıdan gelişmesi için çok önemli bir fırsattır. Sulu tarımla birlikte tarım sektörünün gelirlerinin artması ile tarım dışı sektörlerle de canlılık getirecektir. GAP bitirildiğinde, Türkiye'ye önemli girdiler sağlanacaktır. Ayrıca sınır aşan sularımız nitelik ve nicelik açısından kontrol edilebilme gücü ile bölgede önemli bir dış politika aracı olarak kullanılabilir (Kodaman, 2007: 44).

Tablo XV: Plan Bölgelerin Seçilmiş Göstergelere Göre Karşılaştırılması

Göstergeler	Birim	GAP	Zong.-Bartın Karabük	DAP	DOKAP	Türkiye	
Alan	Km2	75.561	9.493	158.972	39.361	779.452	
Nüfus	Kişi	6.128.973	1.027.208	5.868.535	2.911.108	62.865.574	
Nüfus Yoğunluğu	Kişi/km2	81	108	37	74	81	
Nüfus Oranı	Artış	Binde	24,2	-10,3	6,9	-2,4	15,1
Kentleşme Oranı	Yüzde	64,1	43,3	53,5	48,6	65,0	
Kişi GSYHİH (2005)	Başı	Bin TL	990	1.838	674	1.103	1.830
Kişi GSYİH	Başı	Endeks Değ.	54,1	100,5	36,9	60,3	100,0
GSBH/GSYİH	Yüzde	5,3	1,6	3,4	2,8	-	

Kaynak: Devlet İstatistik Enstitüsü, GAP İdaresi, DPT.

8.2.3.Bölgesel Kalkınma Ajansları

Türkiye, on yıllardır uygulamakta olduğu bölgesel gelişme model, politika ve araçlarını bir yana bırakarak yeniden bir yapılanma içine girmiştir. Bu yeni yapının ana kütesini Bölgesel Kalkınma Ajansları (BKA) olarak adlandırılan birimler oluşturmaktadır (Berber ve Çelepci, 2005: 146).

8.2.3.1.Bölgesel Kalkınma Ajansları'nın Kurulması ve İşleyişi

Türkiye, BKA ile ciddi anlamda ilk kez üye adaylığına ehil olarak gösterildiği 1999 Helsinki Doruğu sonunda tanışmıştır. Avrupa Birliği Komisyonunun hazırlamış olduğu Katılım Ortaklığı Belgesi'nde orta vadede yapılması gereken düzenlemeler arasında BKA'ları oluşturmak yer almış ve buna yönelik yasal düzenlemelerin gerçekleştirilmesi için süreç başlatılmıştır.

Bu doğrultuda öncelikle Topluluk kurallarına uygun olarak kısa vadede istatistiksel bölge olarak bilinen Avrupa Birliği (NUTS) sistemi 22 Eylül 2002 tarih ve 4720 sayılı Bakanlar Kurulu kararı ile kabul edilmiştir. Daha sonra da 2003 yılı Katılım Ortaklığı Belgesinde, katılım öncesi mali yardım programından yararlanabilmek için BKA'ların kurulması öngörülmüştür. Takip eden süreçte de, 31 esas ve 5 geçici maddeden oluşan Kalkınma Ajanslarının Kuruluşu, Koordinasyonu ve Görevleri Hakkındaki Kanun Tasarısı getirilmiştir.

8.2.3.2.Bölgesel Kalkınma Ajansı Nedir?

Kuruluş gerekçeleri ve yerine getirdiği hizmetler çerçevesinde BKA'larla ilgili birçok tanımlama söz konusudur. Berber ve Çelepçi'ye göre, BKA'lar merkezi hükümetten bağımsız bir idari yapıda, sınırları çizilmiş bir bölgenin sosyo-ekonomik koşullarını geliştirme amacıyla kurulmuş ajanslardır (Berber ve Çelepçi, 2005: 146). Avrupa Bölgesel Kalkınma Ajansları Birliği'ne (EURADA) göre ise BKA, sektörel ve genel kalkınma problemlerini belirlemekte, bunların çözümüne yönelik olanakları ve çözümleri saptamakta, bu çözümleri geliştiren projeleri desteklemektedir BKA'ların ana varlık nedenleri, bölgesel stratejileri uygulama, yerel ve bölgesel girişimciliği destekleme, alt yapı hizmetlerinin sunulmasına yardımcı olma, özel sektörün yakın geleceği için yerel-bölgesel çözümler araştırma ve bölgesel talepleri karşılayacak yeni ürün ve hizmet üretimi için finansal garantiler ve çözümler arama şeklinde özetlenmektedir (Demirci, 2003: 16). Bu kurumlar tanımından da anlaşıldığı gibi, üst kurul olarak bilinen düzenleme ve denetleme kurumları benzeri kamu karar gücünü kamu organlarından alıp özel sektör ve Sivil Toplum Örgütlerinden oluşan tüzel kişilere paylaşan yönetişimci kuruluşlardır. BKA'ların hedefleri, rekabete dayanan bir iş çevresinin oluşması, dünya kalitesinde bir işgücünün yetiştirilmesi, devlet desteğinin sağlanması, çevrenin ve sağlığın iyileştirilmesi, etkili kurumların oluşturulmasından ibarettir. Bu hedefleri gerçekleştirmek için faaliyetleri şunlardır: İçsel kalkınmayı, yabancı yatırım çekmeyi, girişimlere hizmet vermeyi, eğitim hizmetlerini, uluslararası faaliyetleri ve yerel ve bölgesel yetkililere ihtiyaç duydukları hizmetleri gerçekleştirmek. BKA'lar gösterdikleri faaliyetlere göre stratejik, genel operasyonel, sektörel ve dış yatırım için olanlar şeklinde çeşitlenmektedir. Büyük ölçekte olan BKA'lar hemen hemen bu dört faaliyeti birlikte gerçekleştirmektedir. BKA'lar birçok Avrupa ülkesinde 1950'li ve 1960'lı yıllardan bu yana bölgesel ölçekte ekonomiyi canlandırmak, örgütlemek ve geliştirmek üzere kurulmuşlardır. BKA kurma deneyimleri ülkeden ülkeye farklılıklar sergilemekte ve ayrıca her kurum kendine özgü bir şekilde faaliyet göstermektedir. Günümüzde BKA'lar çoğunlukla tabandan tavana doğru örgütlenme modelini benimser. Tabandan tavana yaklaşım bir takım avantajlar getirir (Berber ve Çelepçi, 2005: 146). BKA'ların nerede kurulabileceğine dair bir prensip olmamakla birlikte, işlevsel olabilmeleri için belli değişkenlerin varlığı gereklidir. Bu değişkenler: Nüfusun yeterli olması, girişim ve girişimcilik altyapısı, işgücünün becerikli olması, bölgesel gelişme stratejileri üzerinde fikir birliği sağlanması, gelişmeye elverişli sektörlerin belli bir bölgede varlığı, rekabete dayanan bir iş çevresinin olması, devlet desteğinin sağlanması ve altyapının geliştirilmesi şeklinde sıralanabilir (Turan, 2005: 193).

Tablo XVI: Geleneksel tavandan tabana yaklaşıma karşı yeni tabandan tavana yaklaşım

Yenilikler	Geleneksel Tabana	Tavandan	Yeni Tabandan Tavana
Örgütlenme	Ulusal merkezi yönetime bağlı yapı Bürokratik genel yaklaşımlar		Bölgesel yarı özerk yapı Esnek ihtisaslaşmış yaklaşımlar
Ekonomik Araçlar	Bölgeler arası eşitlik Ulusal ekonominin büyümesi		Bölgeler arası rekabet Bölgesel ekonominin büyümesi
İşlevsel Yöntem	Otomatik/ihtiyari tepki veren (reactive)	Sorunlara	İhtiyari sorunları öngörerek önlem geliştiren (proactiv)
Politika Araçları	Bürokratik düzenlemeler yaptırımlar servisleri	Mali Danışmanlık Kamu hizmetleri	Finansal yaptırımlar Danışmanlık servisleri Kamu hizmetleri

Kaynak: Berber ve Çelepçi, 2005: 147.

BKA'ların en belirgin amacı, bölgelerin potansiyelini ve sorunlarını göz önüne alarak geliştirdikleri politikayla, bölgedeki ekonomiyi canlandırmak ve bölge halkının gelişmeye katılımını ve gelişmeden yarar sağlamaktır. Bir başka deyişle BKA'ların amaçları, uzun dönemli bölgesel ekonomik kalkınma için uygun koşulların yaratılması gibi açılardan ekonomik, bölgenin çekiciliğini artırmak açısından çevresel, bölgenin sosyo-kültürel değerlerini geliştirilmesini sağlama gibi açılardan sosyal olarak sınıflandırılabilirler (EURADA, 1999: 26).

8.2.3.3. Türkiye'de Bölgesel Kalkınma Ajansları

Türkiye için BKA'lar konusu ilk kez AB'ye tam üyelik müzakereleri sürecindeki Katılım Ortaklığı Belgesinde orta vadede yapılması gereken işler kapsamında belirtilmiştir (daha sonra yeniden düzenlenen ve 14 Nisan 2003 tarihinde kabul edilen katılım ortaklığı belgesinde kısa vadeli hedefler arasında sayılmaktadır). Bu çerçevede 22 Eylül 2002 tarihli Bakanlar Kurulu kararında, bölgelerin sosyo-ekonomik analizlerinin yapılması, bölgesel politikaların belirlenmesi ve AB Bölgesel İstatistik Sistemi ile karşılaştırılabilir veri tabanı oluşturulması amacıyla ülke genelinde üç düzeyde istatistiki bölge birimleri oluşturulmuştur (NUTS projesi olarak da bilinmektedir). Bu sınıflandırma da Düzey 3 kapsamındaki istatistiki bölge birimleri 81 adet olup il düzeyindedir. Her il istatistiki bölge birimini tanımlamakta, Düzey 2 istatistiki bölge birimi Düzey 3 kapsamındaki komşu illerin gruplandırılması sonucu tanımlanmış olup 26 adettir. Düzey 1 istatistiki bölge birimi ise Düzey 2 istatistiki bölge biriminin gruplandırılması sonucu tanımlanmış olup 12 adettir. Bölgesel kalkınma ajansları bu sınıflandırmada merkezleri de belirtilmiş olan Düzey 2 kademesinde 26 ayrı bölgede kurulacak birimlerdir. Bu istatistiki bölge birimlerinin oluşturulması AB'ye uyum kapsamında

atılan “emin” adımlardan biri olarak düşünülmektedir (Demirci, 2003: 16).

Tablo XVII: İstatistikî Bölge Birimleri Sınıflandırması Kodları

KOD	Düzye 1	KOD	Düzye 1	KOD	Düzye 1
	Düzye 2		Düzye 2		Düzye 2
TR Türkiye		TR 5	Batı Anadolu	TR 83	Samsun
TR 1	İstanbul	TR 51	Ankara	TR 9	Doğu Karadeniz
TR 10	İstanbul	TR 52	Konya	TR 90	Trabzon
TR 2	Batı Marmara	TR 6	Akdeniz	TRA	K.D. Anadolu
TR 21	Tekirdağ	TR 61	Antalya	TRA 1	Erzurum
TR 22		TR 62	Adana	TRA 2	Ağrı
TR 3	Ege	TR 63	Hatay	TRB	O.D. Anadolu
TR 31	İzmir	TR 7	Orta Anadolu	TRB 1	Malatya
TR 32	Aydın	TR 71	Kırıkkale	TRB 2	Van
TR 33	Manisa	TR 72	Kayseri	TRC	G.D. Anadolu
TR 4	Doğu Marmara	TR 8	Batı Karadeniz	TRC 1	Gaziantep
TR 41	Bursa	TR 81	Zonguldak	TRC 2	Şanlıurfa
TR 42	Kocaeli	TR 82	Kastamonu	TRC 3	Mardin

Kalkınma ajansları Türkiye’de de bölgesel gelişme politikalarına yeni bir yaklaşım getirmektedir. Şöyle ki, planlı dönemde Türkiye’de uygulanan bölgesel gelişme politikaları, bölgelerarası eşitsizliklerin giderilmesi önceliği üzerine kurulmuştur. AB’de izlenen bölgesel politikalar ise eşitsizliklerin giderilmesi önceliği değil, bölgesel rekabet önceliği üzerine kurulmuştur. Dolayısıyla bu Bölgesel Kalkınma Ajanslarının kuruluşu ile Türkiye’de de artık bölgesel rekabet önceliği kabul edilmiştir. Bölgesel gelişmedeki bu yenilik iki sonucu beraberinde getirecektir. Bunlardan ilki, bölgelerdeki planlama ve gelişme sorunlarının özel sektöre devredilmesi, ikincisi ise, bölgelerin ekonomik anlamda yabancı sermaye çekme, finansman sağlama ve yatırım yapma konularında daha fazla serbestliğe kavuşmalarıdır. Bu Ajansları kuran Yasa, sermaye kesiminin temsilcileri olan oda, dernek, vakıf gibi kuruluşlara bölge yönetiminde etkin roller vermektedir. Ancak, ajansların yönetiminin organik anlamda DPT’ye bağlı olması bu görüşün tartışmasız kabulünü engellemektedir. Zira söz konusu kuruluşların yanı sıra DPT’nin etkinliği de var olacaktır. Burada esas tartışılması gereken bölgelerarası rekabet politikalarının bölgesel dengesizliklerin giderilmesine ne ölçüde katkı sağlayacağıdır. Zira aday ülkelerin bazılarındaki deneyimler bölgesel rekabet politikalarının eşitlik getirmediğine, aksine eşitliği daha da artırdığına işaret etmektedir. Örneğin Polonya’da 1990’lardan bu yana uygulanan bu türdeki politikaların eşitsizliği artırıcı sonuçlar doğurduğu, diğer ülkelerde de benzer durumlar olduğu ancak, sadece olumlu örneklerin kamuoyuna yansıtılarak yanlış bilgilendirme yapıldığı da ifade edilmektedir (Hasanoğlu ve Aliyev, 2006:

100). AB'deki kalkınma ajansı uygulamalarında inisiyatif daha çok özel sektör temsilcilerine ve sivil toplum kuruluşlarına bırakılmıştır. Türkiye'deki yapılanmaya bakıldığında görünen tablo şudur: Özel sektör ve sivil toplum örgütleri yapılanmanın içinde olmakla birlikte son söz DPT'ye bırakılmıştır. Bu haliyle Türkiye'deki BKA'lar AB'dekilerden farklı bir yapılanma içinde olup DPT'nin Taşra Teşkilatları görüntüsünü vermektedir. BKA'lara yüklenen misyon, Türkiye'deki bazı kurumların görev ve fonksiyonları ile örtüşmektedir. Zira bölgelerin rekabeti, verim ve üretim artışını beraberinde getirecektir. Esnek üretim sisteminde üretim görevi KOBİ'lere yüklenmiştir. Bu bağlamda Türkiye'de esas görev alanı verimlilik artışı ve KOBİ'lerin geliştirilmesi olan iki kurum vardır. Bunlardan biri Milli Prodüktivite Merkezi, diğeri ise KOSGEB olarak bilinen Küçük ve Orta Ölçekli Sanayi Geliştirme ve Destekleme Başkanlığı'dır. Bu iki kuruluşun mevcut durumunun yeniden gözden geçirilmesi ve BKA'larla ilişkilendirilmesi başta finans olmak üzere birçok konuda kolaylık getirebilir.

8.3.AB'nin Türkiye'den Beklentileri

AB, Bölgesel Politikasına uyum adına Türkiye'den kendi mevzuatına uygun girişimlerin yapılmasını ve arada bir eşgüdümün sağlanmasını istemektedir. Bu isteklerini ve Türkiye'nin bu isteklerini ne ölçüde yerine getirip getiremediğini de her yıl yayınladığı İlerleme Raporlarında değerlendirmektedir. Ayrıca 2000 yılındaki Katılım Ortaklığı Belgesi de AB'nin bölgesel politika hakkında Türkiye'nin uyması gerekenleri içeren bir program olarak tanımlanmaktadır.

8.3.1.İlerleme Raporları

İlerleme Raporu, Avrupa Birliği'ne tam üyelik için adaylığı onaylanmış ülkelerin bir sene boyunca, üyelik için gereken şartların ne kadarını yerine getirip getirmediğini gözler önüne seren bir çalışmadır. Burçin Belge'ye göre İlerleme Raporu bir çeşit "yıllık karne"dir (<http://eski.bianet.org/2001/11/16/haber6145.htm>). Avrupa Birliği'nin Türkiye hakkında her yılın Ekim ayında yayınladıkları İlerleme Raporları, geliştirilmesi gereken birçok politikayı gözler önüne sermektedir.

Avrupa Birliği'ne tam üye olabilmek için Türkiye'nin uyum sağlaması gereken konulardan biri de Bölgesel Politika olduğu için AB, İlerleme Raporlarında bu konuya da yer vermiştir. Raporlarda Türkiye'nin bu konuda attığı adımları olumlamakta fakat henüz uymadığı konuları da dile getirerek eleştirmektedir. Türkiye hakkındaki ilk İlerleme Raporu

1998 yılında yayımlanmış ve Bölgesel Politika hakkında AB'nin görüşleri bu yıldan itibaren tüm raporlarda yer almıştır.

8.3.1.1.İlerleme Raporu (1998)

AB'nin Türkiye hakkında yayınladığı ilk İlerleme Raporunda bölgesel politikaya uyum “Bölgesel Politika ve Kaynaşma” alt başlığıyla verilmiştir ([www.dpt.gov.tr/DocObjects/Download/2466/1998%20\(En\).pdf](http://www.dpt.gov.tr/DocObjects/Download/2466/1998%20(En).pdf)). Rapora göre “Türkiye’deki bölgesel demografik, sosyo-ekonomik ve altyapısal dengesizlikler, kalkınmada geri kalmış Doğu ve Güneydoğu bölgeleri ile ülkenin diğer bölgeleri arasında bir eşitsizliği yansıtmaktadır” ([www.dpt.gov.tr/DocObjects/Download/2466/1998%20\(En\).pdf](http://www.dpt.gov.tr/DocObjects/Download/2466/1998%20(En).pdf)). Bu gayet doğru bir tespittir. Zaten veriler incelendiğinde bu durum rahatlıkla görülebilir. “Geri kalmış 49 vilayet, kırsal alandan büyük bir göç olgusuyla, kentsel nüfusta hızlı bir artışla ve ülkenin batısına veya yurt dışına önemli düzeyde göç ile karşı karşıyadır” ([www.dpt.gov.tr/DocObjects/Download/2466/1998%20\(En\).pdf](http://www.dpt.gov.tr/DocObjects/Download/2466/1998%20(En).pdf)) bulgusu da gerçeklerle örtüşmektedir. En fazla göç de sanayi kuruluşlarının bulunduğu İstanbul, Bursa, Kocaeli gibi illere yaşanmaktadır. Bu üç trendin sonucu olarak, Türkiye’nin doğusunda yıllık nüfus artışı (% -0.7) ulusal ortalamanın (% 1,5) hayli altındadır. 1986 yılında, geri kalmış bölgelerde kişi başına GSMH, ulusal ortalamanın ancak % 61’iydi. Bölgesel hane halkı tüketimine dayalı 1994 yılına ait daha yeni rakamlar da benzer bir eşitsizlik olduğunu göstermektedir. AB, geri kalmış bölgelerdeki altyapıların, 1985 ve 1990 arasında gerçekleştirilmiş büyük projelere rağmen, yetersiz olduklarını ayrıca vurgulayarak ([www.dpt.gov.tr/DocObjects/Download/2466/1998%20\(En\).pdf](http://www.dpt.gov.tr/DocObjects/Download/2466/1998%20(En).pdf)), Türkiye’nin önüne bir yol haritası sermektedir.

Geri kalmış bölgelerin kalkınmasını desteklemek, daima Türkiye’nin amaçlarından biri olmuştur. 1960’da bu amaçla Devlet Planlama Teşkilatı kurulmuştur. 1970 yılında ise, geri kalmış bölgeler için özel bir daire oluşturulmuştur. İdarenin desantralizasyonu ve yatırımlar için yardım mevcuttur. Halen sürmekte olan ve sekiz baraj inşa edilmesini içeren GAP Güneydoğu projesinin, sadece Türkiye’nin enerji üretimini ikiye katlaması değil, aynı zamanda, sulu tarımı büyük ölçüde arttırarak ve altyapıların modernleşmesini sağlayarak en geri kalmış sekiz güneydoğu vilayetinin kalkınmasına yardım etmesi de beklenmektedir. Ancak, bu proje, Türkiye’ye Dicle ve Fırat nehirlerinin Suriye ve Irak’a akışını kontrol etme imkânı verdiği için bu ülkelerle bir gerilim noktası oluşturmaktadır. “Su Sorunu” olarak da adlandırılan bu durum Türkiye ile Suriye’yi 1998 yılında savaşın eşiğine kadar getirmiştir.

Fakat son dönemde teorisyenliğini mevcut Dışişleri Bakanı Ahmet Davutoğlu'nun yaptığı "komşularla sıfır sorun politikası" ile bu sorunların zamanla iyi niyet çerçevesinde aşılabileceği düşünülebilir.

8.3.1.2.İlerleme Raporu (1999)

1999 yılındaki rapora göre AB, bir önceki rapora oranla bölgesel politika hakkında daha fazla bilgi edinme şansına sahip olmuştur (ec.europa.eu/enlargement/archives/pdf/key.../1999/turkey_en.pdf). Raporda Türkiye'nin, AB üyeliğine aday ülkeler içinde en sorunlu bölgesel politikaya sahip olduğunu ve ciddi bölgesel sorunlar yaşadığı ifade edilmektedir. Bu sorunların kaynağı olarak ilk önce Türkiye'de kişi başına düşen GSYİH'nin AB'ye oranla çok düşük olduğu verilmektedir. İkinci olarak ise nüfusunun büyüklüğü bölgesel sorunların çıkış noktası olarak gösterilmektedir. Buna göre Türkiye nüfusunun % 38'i geri kalmış bölgelerde yaşamaktadır (ec.europa.eu/enlargement/archives/pdf/key.../1999/turkey_en.pdf). Raporda Türkiye'nin diğer adaylardan farklı olarak iyi bir yanını vurgularken eleştiriye de bir başka noktadan devam edilmektedir. Buna göre Türkiye'nin uzun zamandır bölgesel politika uygulamasının olması olumludur. Ancak bu politikanın merkezi bir planlama çerçevesinde uygulanması ve kamu yatırım bütçelerinde bölgesel boyut önceliğinde yer verilmemesi bir handikaptır. Ayrıca bu konuda görevlendirilen personel sayısının da yeterli olmadığı raporda yer almaktadır. Desteklenen bölgelerin önemli miktarda yatırım çekmediği ve altyapı yatırımlarının -çok güçlü bir şekilde enerji üretimi üzerinde yoğunlaşmış olan GAP bile- doğu bölgelerinin kalkınmasında yeterince olumlu bir etki yaratmadığı eleştirilmektedir (ec.europa.eu/enlargement/archives/pdf/key.../1999/turkey_en.pdf). Dolayısıyla, dışarıya göçün önemli boyutta olmasına rağmen, yurt içi dengesizlikler azaltılmış değildir. Üyelik için hazırlanırken, geri kalmış bölgelerin büyük farklılıklarına yönelik etkin bir bölgesel politika oluşturulmasına yüksek düzeyde bir öncelik verilmesi gerekecektir. Rapora göre Türkiye'nin, bu alanda önemli beşerî ve malî kaynaklar tahsis ederek, idarî usulleri iyileştirerek ve bölgelerde işlevsel yapılar kurarak, bu önceliği ele almak üzere merkezi idaresini uyarlaması gereklidir (ec.europa.eu/enlargement/archives/pdf/key.../1999/turkey_en.pdf).

8.3.1.3.İlerleme Raporu (2000)

AB'nin 2000 yılı İlerleme Raporu'nun 1998 ve 1999 yıllarından farklı olduğu ilk olarak göze çarpmaktadır. Buna göre daha önceki iki yılda "Bölgesel Politika ve Kaynaşma"

alt başlığıyla sunulan bilgiler, 2000 yılı İlerleme Raporu'nda 21. Başlık altında "Bölgesel Politika ve Yapısal Araçların Koordinasyonu" olarak verilmiştir ([www.dpt.gov.tr/DocObjects/Download/2472/2000%20\(En\).pdf](http://www.dpt.gov.tr/DocObjects/Download/2472/2000%20(En).pdf)). AB'nin 2000 yılı ilerleme raporuna göre Türkiye'de bir bölgesel politikanın var olduğu ifade edilmekle beraber, yapısal politikalar uygulanması için hazırlıkların henüz gerçek anlamda başlamadığı vurgulanmaktadır.

Raporda, bölgesel örgütlenme ile ilgili olarak, Türkiye'nin, yapısal politikaların uygulanmasında önemli bir rol oynayan NUTS 2 kademesi başta olmak üzere, Topluluk kuralları ile uyumlu bir NUTS sınıflamasını Komisyon'a teklif etmesinin gerekliliği üzerinde durulmuştur ([www.dpt.gov.tr/DocObjects/Download/2472/2000%20\(En\).pdf](http://www.dpt.gov.tr/DocObjects/Download/2472/2000%20(En).pdf)).

Bu dönemde ele alınan Türkiye'nin bölgesel politikasının mevzuat çerçevesi için, yardım edilecek illerin bir listesini tanımladığından ve ülkenin bu kısmında yerleşen şirketlere sübvansiyonlar tahsis ettiğinden 2000 yılı raporunda ayrıca bahsedilmektedir. Öncelikli diye tabir edilen iller, ülkenin yüzölçümünün yarısından fazlasını ve nüfusun üçte birden çoğunu temsil ederler. Bu illerdeki kişi başına GSYH, ulusal ortalamanın %56'sıdır (Topluluk ortalamasının %19'u). Ancak, bu politika AB raporuna göre şimdiye kadar anlamlı sonuçlar sağlamış değildir.

Programlama ile ilgili hazırlık için, AB rapor öncesi kamu yatırımlarını analiz etmiş ve az gelişmiş yöreler lehine çok anlamlı bir çaba göremediğini belirtmiştir. 1997 yılında kişi başına harcama 33,4 milyon TL idi. Bunun 12,7 milyonluk bölümü, belirli bir ile ayrılmıştı. Genelde, az gelişmiş yörelerin, öteki yöreler ile aynı miktarı aldıkları görülmektedir ([www.dpt.gov.tr/DocObjects/Download/2472/2000%20\(En\).pdf](http://www.dpt.gov.tr/DocObjects/Download/2472/2000%20(En).pdf)). Oysa ki Avrupa Birliği'nin Bölgesel Politikası uyumu ve ruhu çerçevesinde az gelişmiş bölgelerin daha fazla destek alması gerekliydi.

Devlet Planlama Teşkilatı'nın (DPT) bir dizi bölgesel kalkınma programları hazırlanmasına başladığı da raporda, AB'nin dikkat çektiği noktalardan birisi olmuştur. Buna göre Doğu Karadeniz Bölgesi'nde sekiz ili, Doğu Anadolu Bölgesi'nde 16 ili, Yeşilirmak Kalkınma Havzası'nda beş ili ve son olarak Marmara Bölgesi'nde beş ili kapsayacak kalkınma programlarının planlandığını yazmıştır ([www.dpt.gov.tr/DocObjects/Download/2472/2000%20\(En\).pdf](http://www.dpt.gov.tr/DocObjects/Download/2472/2000%20(En).pdf)). AB, burada yine bir olumsuz bakış açısıyla bu programların henüz uygulama aşamasına ulaşmadığını

vurgulamıştır.

İdari işbirliği bakımından, Türk bölgesel politikasının bir merkezi planlama sistemi çerçevesinde yürütüldüğünü kaleme alan AB, DPT'nin Türkiye'de bölgesel politikadan sorumlu olduğunu açıklamaktadır. AB, "kamu yatırımlarının koordinasyonundan sorumlu olduğu halde, DPT bu yetkisini bölgesel politika amacıyla kullanıyor görünmemektedir" ([www.dpt.gov.tr/DocObjects/Download/2472/2000%20\(En\).pdf](http://www.dpt.gov.tr/DocObjects/Download/2472/2000%20(En).pdf)) diyerek DPT ve nezdinde Türkiye eleştirilmektedir. AB, "bölgesel politikaya ilişkin rolünün netleştirilmesi gereken Güneydoğu Anadolu Bölgesi Kalkınma İdaresi hariç tutulursa, Ankara dışında uygulama yapıları yoktur" diye eleştirisine devam etmektedir. Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı'nda öngörüldüğü gibi, DPT bölgesel büroları ve yerel veya bölgesel kalkınma otoriteleri henüz mevcut olmadığı da eksiklikler arasında gösterilmektedir. Bu konuda, rapor çerçevesinde bir görüşle, Türkiye'nin, hem merkezi düzeyde (DPT veya bölgesel politikadan sorumlu özel bir kurum) hem de bölgesel düzeyde (bölgesel DPT büroları) bölgesel kalkınmayla ilgilenen idari yapılarının takviyesini sağlaması gerektiği öne sürülebilir.

Raporda da belirtildiği üzere bölgesel istatistikler ile ilgili olarak, yardım alma ehliyetinin tespitine yönelik veriler, sadece INTERREG kriterleri için mevcuttur ([www.dpt.gov.tr/DocObjects/Download/2472/2000%20\(En\).pdf](http://www.dpt.gov.tr/DocObjects/Download/2472/2000%20(En).pdf)). Buna ek olarak bir "NUTS 2 sınıflamasının tarif edilmesinden sonra, satın alma gücü standartları ile kişi başına bölgesel GSYH hesaplanmalıdır. DPT tarafından toplanan ve NUTS 3 düzeyinde kullanılabilen veriler temelinde, EUROSTAT standartlarına göre (NUTS 2 düzeyinde) bölgesel istatistikler oluşturulmalıdır" ([www.dpt.gov.tr/DocObjects/Download/2472/2000%20\(En\).pdf](http://www.dpt.gov.tr/DocObjects/Download/2472/2000%20(En).pdf)). AB'ye göre "Türkiye'de bölgesel sorunlar önemli boyutlarda ve ciddi nitelikte olduğu halde, bunlara yönelik etkin bir politika yoktur. Bölgesel kalkınma otoriteleri mevcut değildir". Bu tespit doğrudur. Avrupa Birliği ülkelerinde bölgeler arası farklılıkları gidermeye yönelik etkin politikalar geliştirilmekte ve Türkiye'nin de ciddi bir şekilde buna uyması gerekmektedir. 2000 yılı için bu yerinde bir ifadedir. Bölgeler arasındaki büyük farkları kapatmaya yönelik, Topluluk standartlarıyla uyumlu bir bölgesel politikanın güçlendirilmesi ve modernize edilmesine yüksek öncelik verilmelidir. Bunun için, kalkınmada geri kalmış bölgelere anlamlı düzeyde kamu yatırımı açıkça tahsis edilmeli, böylece insan kaynaklarına yatırımlar arttırılmalı, altyapı farkları azaltılmalı, özel yatırım için elverişli bir ortam yaratılmalı ve hayat şartlarında anlamlı bir iyileşme sağlanmalıdır ([www.dpt.gov.tr/DocObjects/Download/2472/2000%20\(En\).pdf](http://www.dpt.gov.tr/DocObjects/Download/2472/2000%20(En).pdf)). Bu olmazsa olmazdır.

8.3.1.4. İlerleme Raporu (2001)

Avrupa Birliği, Türkiye'nin 2000 yılı İlerleme Raporundan bu yana yapısal politikaların uygulanmasına yönelik hazırlık çalışmalarında herhangi bir aşama kaydedememesinden ve bu alandaki müktesebatın uygulanmasını sağlayacak yasal çerçevenin kabulü konusunda bir gelişme olmamasından yakınmıştır (ec.europa.eu/enlargement/archives/pdf/key.../2001/tu_en.pdf).

2001 Raporunda Türkiye'de bölgesel politikalar adına kurumsal yapılar, programlama, izleme ve değerlendirme, mali idare ve denetim konularında bir ilerleme kaydedilmediği belirtilmiştir. Buna ilaveten bölgesel istatistiklerin geliştirilmesi konusunda bir gelişme olmadığı; idari kapasiteyle ilgili olarak da, Türk bölgesel politikasının, Devlet Planlama Teşkilatının sorumlu olduğu bir merkezi planlama sistemi çerçevesinde yürütölmekte olduğu tekrar bu rapora girdiği görölmektedir. GAP İdaresi Başkanlığı haricinde, Ankara dışında uygulayıcı bir birim bulunmadığı zaten aşikârdır. Bu yüzden Türkiye'nin AB bölgesel politikaya uyum için uygulayıcı birim/birimler kurmalıdır.

Rapor için genel bir değerlendirme yapıldığında Türkiye'nin bir bölgesel politikası bulunmakla birlikte, yapısal politikaların uygulanmasına yönelik hazırlıklar henüz başlatılmadığının vurgulandığı anlaşılmaktadır. Yapısal fonların uygulanması için gerekli yapıların geliştirilmesine bu dönemde ihtiyaç vardır. Türkiye'de bölgesel farklılıklarla mücadele, sosyo-ekonomik kaynaşmanın güçlendirilmesi ve üyeliğe hazırlanma bakımından temel hedef teşkil etmekle birlikte, bu konuların ele alınmasına yönelik kapsamlı ve uzun vadeli bir strateji hala bulunmadığı gözlemlenmektedir.

Avrupa Birliği 2001 yılında yukarıda sıralanan sorunlara karşılık şöyle bir çözüm önerisi getirmektedir (ec.europa.eu/enlargement/archives/pdf/key.../2001/tu_en.pdf):

(...)Bu nedenle, geri kalmış bölgelerdeki temel sorunlara yönelik ve Topluluk standartlarıyla uyumlu, etkili ve modern bir bölgesel politika oluşturulmasına öncelik verilmelidir. En azından, ülke topraklarının yarısından fazlasını ve nüfusun üçte birinden çoğunu ve kişi başına GSYİH'si ülke ortalamasının %56'sını oluşturan (Topluluk ortalamasının %19'u) Kalkınmada Öncelikli Yörelere yönelik özel önlemler alınmalıdır.

Bu kapsamda, diğer konuların yanı sıra, alt yapı farklılıklarını azaltmayı, özel sektör yatırımları için cazip ortam oluşturmayı, insan kaynaklarını geliştirmeyi ve yaşam koşullarını

iyileştirmeyi amaçlayan daha yüksek seviyede kamu yatırımlarına ihtiyaç duyulacaktır. İdari açıdan Türkiye, hem merkezi düzeyde (DPT veya bölgesel politika konusunda özel sorumluluk verilecek bir birim aracılığıyla), hem bölgesel düzeyde (bölgesel kalkınma idarelerinin kurulması), bölgesel kalkınmanın idaresine yönelik yapılarını güçlendirmelidir”.

Türkiye'nin, Avrupa Sosyal Fonuna yönelik işlevsel düzenlemelerin ve gerekli yapıların geliştirilmesine henüz başlamadığı da raporda eleştirilmektedir. NUTS II sınıflandırması çalışması, DPT ve Devlet İstatistik Enstitüsü tarafından başlatılması olumlu olarak gösterilmektedir. Ancak, söz konusu çalışma başlangıç aşamasında olduğu da dile getirilmektedir (ec.europa.eu/enlargement/archives/pdf/key.../2001/tu_en.pdf). Bilindiği üzere NUTS II sınıflandırması ile oluşturulacak harita, yapısal politikaların uygulanmasının ön koşuludur. NUTS II sınıflandırmasını takiben, satın alma gücü paritesi cinsinden bölgesel kişi başına GSYİH değerlerinin hesaplanması gerekmektedir.

8.3.1.5.İlerleme Raporu (2002)

AB yapısal politikalarıyla uyumlu bir bölgesel politikanın uygulanmasına yönelik hazırlıklar konusunda sınırlı ilerleme kaydedildiği 2002 Raporunun temelini oluşturmaktadır (ec.europa.eu/enlargement/archives/pdf/key_documents/2002/lv_en.pdf).

Bölge sınıflandırmasına ilişkin olarak, NUTS sınıflandırması kriterlerine göre, bölgesel gelişme amacıyla Türkiye tarafından tanımlanan geçici harita Komisyon ve Türk Hükümeti tarafından onaylanmıştır. Bu gelişme, Türkiye bölgesel istatistiklerinin Avrupa bölgesel istatistikleri ile karşılaştırılabilmesi açısından önemli bir adım olarak gösterilmektedir (ec.europa.eu/enlargement/archives/pdf/key_documents/2002/lv_en.pdf). Türkiye'nin artık somut adımlar attığı söylenebilir.

Bu bölümle ilgili müktesebatin uygulanmasını kolaylaştıracak yasal çerçevenin kabulü konusunda bir gelişme olmamıştır. Geçen yılki rapordaki gibi kurumsal yapılar, programlama, izleme ve değerlendirme ve mali yönetim ve kontrol konularında daha fazla ilerleme kaydedilmemiştir (ec.europa.eu/enlargement/archives/pdf/key_documents/2002/lv_en.pdf).

Türkiye'nin, hala, yapısal politikaların uygulanması ve organize edilmesi için gerekli yapıları geliştirmesine ihtiyaç bulunmaktadır. Türkiye'de bölgesel farklılıklarla mücadelenin hedef olması gerektiğinden, sosyo-ekonomik kaynaşmanın güçlendirilmesi için daha kapsamlı ve uzun vadeli bir strateji oluşturulmalıdır.

Rapora göre geçici NUTS haritası, bölgesel gelişme amaçlarına yönelik olarak ve özellikle NUTS 2 düzeyinde, bölgesel istatistikler, iller arası koordinasyon, entegre bölgesel kalkınma planlarına hazırlık, kamu yatırımlarının bölgesel dağılımı ve bölgesel yardımların öncelikli alanlarının AT rekabet kuralları ile uyumlu şekilde tanımlanması amacıyla kullanılmalıdır (ec.europa.eu/enlargement/archives/pdf/key_documents/2002/lv_en.pdf).

Topluluk standartlarıyla uyumlu ve kalkınmada öncelikli yörelerdeki temel sorunları ele alan, etkili ve modern bir bölgesel politikanın oluşturulmasına öncelik verilmelidir. Bu kapsamda Raporda aşağıdaki hususlar yer almaktadır (ec.europa.eu/enlargement/archives/pdf/key_documents/2002/lv_en.pdf).

“2003-2005 dönemine ilişkin olarak, entegre bölgesel kalkınma planlarını içeren ve kalkınmada öncelikli yörelere yönelik bir ulusal kalkınma planının NUTS 2 düzeyinde hazırlanması. Kalkınmada öncelikli yöreler, ülke coğrafi alanının yarısından fazlasını ve nüfusun üçte birinden çoğunu oluşturmaktadır. Bu yörelerde kişi başına düşen GSYİH, ülke ortalamasının % 56’sı (Topluluk ortalamasının % 19’u) kadardır.

Gelecek Beş Yıllık Kalkınma Planının (2006-2010), ilgili müktesebatın gerektirdiği şekilde, Topluluk standartlarına uygun ve bölgesel içerikli olarak hazırlanmasına yönelik gerekli çalışmaların yapılması. Ayrıca, bölgesel politikanın geliştirilmesi için; diğer hususların yanı sıra, altyapı farklılıklarının azaltılması, yaşam koşullarının iyileştirilmesi için uygun bir çevrenin yaratılması, özel sektör yatırımlarının geliştirilmesi ve insan kaynaklarının geliştirilmesi amacıyla, kalkınmada öncelikli yörelerde önemli ölçüde kamu yatırımı yapılması gerekmektedir.

Bu amaçla, Türkiye, bakanlıklar arası koordinasyonu ve planlamanın her aşamasında katılımı sağlayarak, bölgesel kalkınmayı, merkezi ve bölgesel düzeyde (diğer bir ifadeyle, NUTS 2 düzeyinde bölgesel kalkınma birimlerinin kurulması yoluyla) yürütecek olan idari yapıları güçlendirmelidir”.

Bu bölümle ilgili müktesebatın uygulanması, ulusal ve bölgesel düzeyde tam kapsamlı bir bölgesel politikanın oluşturulması anlamına gelmektedir. Türkiye’nin 1963’te başlattığı Planlı dönemden 2002’ye bu konuda bir istek olmasına rağmen tam kapsamlı bir bölgesel politika oluşturulamamıştır. Bu konuda AB’nin tespiti yerindedir.

İdari kapasite ile ilgili olarak yine aynı eleştiriler 2002 için de geçerlidir. Buna göre

Türk bölgesel politikası, hâlâ, Devlet Planlama Teşkilatının sorumlu olduğu bir merkezi planlama sistemi çerçevesinde yürütülmektedir. Güneydoğuda bölgesel bir ofisi bulunan ve Güneydoğu Anadolu Projesini yürütmekle görevli olan bir kurum haricinde, Ankara dışında planlamacı ve uygulayıcı bir birim bulunmamaktadır (ec.europa.eu/enlargement/archives/pdf/key_documents/2002/lv_en.pdf).

Türkiye, Güneydoğudaki durumu iyileştirmek başta olmak üzere, bölgesel farklılıkları azaltmak için kapsamlı bir yaklaşım geliştirmelidir. Komisyon, 1998 yılı İlerleme Raporunda, özellikle bilgi eksikliği nedeniyle, Türkiye'nin bu alandaki performansını ve ilgili araçların Topluluk politikalarına uyum durumunu değerlendirmenin zor olduğunu belirtmiştir. Ancak, Türkiye'nin bu alanda önemli çabaları olduğunu ifade etmiştir. Komisyon, bölgesel kalkınma politikasından sorumlu bir idari yapının mevcut olmasına rağmen, Türkiye'nin ulusal ve bölgesel düzeyde, kişi başına GSYİH'sinin Topluluk ortalamasının oldukça gerisinde olduğunu dile getirmiş ve etkili bir yapısal politikanın uygulanması gerektiğini önermiştir (ec.europa.eu/enlargement/archives/pdf/key_documents/2002/lv_en.pdf).

Raporun sonuç kısmında yine aynı tespitler vardır (ec.europa.eu/enlargement/archives/pdf/key_documents/2002/lv_en.pdf):

“1998 yılından bu yana sınırlı bir ilerleme kaydedilmiştir. Türkiye, ulusal düzeyde bakanlıklar arası koordinasyonu geliştirmek ve NUTS 2 düzeyinde iller arası koordinasyonu sağlamak suretiyle, her NUTS 2 bölge biriminde kurulacak bir entegre bölgesel planlama sistemi geliştirme yönünde daha fazla çaba sarf etmelidir. Yeni sistemin oluşturulmasında, Topluluk gerekleri dikkate alınmalıdır. Türkiye, bölgesel gelişme alanında, katılım öncesi fonlar ve yapısal fonların uygulanmasına hazırlanmak için idari kapasitesini geliştirmelidir”.

8.3.1.6.İlerleme Raporu (2003)

Bölgesel organizasyon alanında, geçici NUTS Düzey 2 sınıflandırmasını oluşturacak olan 26 yeni bölgenin kurulmasına ilişkin kanun Eylül 2002'de kabul edilmiştir (ec.europa.eu/enlargement/archives/pdf/.../2003/rr_tk_final_en.pdf). Bu Türkiye için olumlu bir gelişmedir. Yeni geçici NUTS 2 bölgeleri, 81 ilin coğrafi veya ekonomik benzerliklerine göre gruplandırılmasıyla oluşturulmuştur.

2003 yılı içerisinde yasal çerçeveye ilişkin olarak herhangi bir yeni mevzuat kabul edilmediğinden raporda bahsedilmiştir. Mali kontrole ilişkin yasal çerçeve ve diğer Topluluk

politikalarıyla uyum, ilgili diğer bölümler altında izlenmektedir.

Kurumsal yapılanmalarla ilgili olarak ise, 2002 yılı sonlarında Devlet Planlama Teşkilatı bünyesinde, diğer konuların yanı sıra, özellikle katılım öncesi bölgesel kalkınma programları konusunda çalışacak yeni bir daire kurulmuştur. Tam işlevsel Bölgesel Kalkınma Ajanslarının kurulmasının belirsizliği nedeniyle, DPT tarafından bazı NUTS 2 bölgelerinde hizmet birlikleri oluşturulmuştur. Yerel girişimlerin sonucu olarak daha önceden kurulanlara ilaveten, 2003 yılında 4 hizmet birliği daha oluşturulmuştur. Hizmet birliklerinin görevleri ve bu birliklere sağlanacak mali kaynak henüz belirlenmemiştir. Ayrıca, Avrupa Birliği Genel Sekreterliği koordinasyonunda, DPT ve ilgili bakanlıkların katılımıyla oluşturulmuş bulunan çalışma grubu tarafından, bölgesel politika alanındaki AB müktesebatı dikkate alınarak, ilgili Türk mevzuatı sistematik olarak gözden geçirilmektedir (ec.europa.eu/enlargement/archives/pdf/.../2003/rr_tk_final_en.pdf).

Programlama ile ilgili olarak, 2004-2006 dönemini kapsayacak olan Ulusal Kalkınma Planı, 2003 yılı sonu itibarıyla Komisyona sunulmak üzere DPT tarafından hazırlandığı 2003 Raporunda yer almaktadır. Gerek izleme ve değerlendirme gerek mali yönetim ve kontrol konularında herhangi bir gelişme kaydedilmediği yine kendisine yer bulmuştur. Bölgesel istatistikler alanında, NUTS 2 sınıflandırmasını takiben, DPT Bölgesel Gelişme ve Yapısal Uyum Genel Müdürlüğü ve Devlet İstatistik Enstitüsü tarafından, NUTS 2 Düzeyinde veri toplanmaya başlamış ve DPT 2003 baharında ilk veri setini yayımlamıştır. Bu AB Bölgesel Politikasına uyum için gösterilen çabanın bir ürünü olarak ileri sürülebilir (ec.europa.eu/enlargement/archives/pdf/.../2003/rr_tk_final_en.pdf).

2003 yılı içerisinde Türkiye, 26 NUTS Düzey 2 bölgesini içeren geçici NUTS sınıflandırması oluşturarak Komisyonla söz konusu sınıflandırmaya ilişkin mutabakata varmıştır. Türkiye’de bölgesel politika hala, DPT’nin yasal olarak sorumlu olduğu bir merkezi planlama sistemi çerçevesinde yürütülmektedir. Güneydoğu’da bir bölge birimi bulunan GAP İdaresi haricinde, Ankara dışında planlama ve uygulamaya yönelik herhangi bir birim yine kurulmamıştır. Hâlihazırda, GAP İdaresinin mevcudiyeti ve statüsünün ne olacağı tartışılmaktadır. Böylece GAP’ın ekonomik ve bölgesel bir politika olmaktan çıkıp siyasi bir politika olarak kullanıldığı iddia edilebilir.

2003 Raporu çerçevesinde bölgesel politikanın uygulanması amacıyla, merkezi ve bölgesel düzeyde yeterli kapasitenin oluşturulması gerekmektedir. Bölgesel düzeyde, hizmet

birliklerinin Yapısal Fonları uygulayacak yapıları oluşturmaları mümkün görülmemektedir. İzleme, değerlendirme ve mali yönetim ve kontrol konularında kurumsal yapıların oluşturulması gerekmektedir. 2004-2006 dönemini kapsayacak şekilde hazırlanmakta olan Ulusal Kalkınma Planı, bölgeler arası artan farklılıkları gidermeyi amaçlayan uzun dönemli kapsamlı bir bölgesel gelişme politikasının temellerini oluşturmalıdır. İlgili tüm paydaşların (bölgesel ve yerel taraflar ile sosyal ve ekonomik taraflar) sürece katılımının temin edilmesi gerekmektedir. Bu kapsamda, 26 NUTS 2 bölgesine yönelik bölgesel kalkınma planlarının hazırlanabileceği düşünülmektedir. Mevcut durumda, hazırlanan bölgesel kalkınma planları daha büyük bölgesel ölçekte olup, Yapısal Fonlarla ilgili gerekleri karşılamamaktadır. Her bir bölgesel kalkınma planının, ulusal bölgesel kalkınma stratejisi ile kapsamlı bir bütünlük sağlaması gerekmektedir.

Rapora göre “Türkiye’nin, bölgesel politikanın ekonominin tüm sektörleri ile entegre olmasını temin ederek, diğer bakanlıkları da kapsayacak şekilde, merkezi ve bölgesel otoriteler arasındaki koordinasyon yapılarını daha ileri düzeyde oluşturması gerekmektedir” (ec.europa.eu/enlargement/archives/pdf/.../2003/rr_tk_final_en.pdf).

AB, sonuç bildirisinde şunlardan bahsetmektedir (ec.europa.eu/enlargement/archives/pdf/.../2003/rr_tk_final_en.pdf):

“Son İlerleme Raporundan bu yana, başta bölgesel sınıflandırma ve Ulusal Kalkınma Planının hazırlanması olmak üzere, AT yapısal politikalarıyla uyumlu bir bölgesel politika uygulamasının temellerini oluşturacak bazı gelişmeler sağlanmıştır. Türkiye’nin, bölgesel politika ve yapısal araçların kullanımı konularında AB’ye uyum sağlamaya yönelik önemli mesafe kat etmesi gerekmektedir. Merkezi ve bölgesel düzeyde bölgesel politikayı uygulayacak yeterli kapasitenin geliştirilmesine ve yeterli insan ve mali kaynaklarla donatılmış gerekli kurumların oluşturulmasına ihtiyaç bulunmaktadır”.

8.3.1.7.İlerleme Raporu (2004)

Son İlerleme Raporundan bu yana, bölgesel politika ve yapısal araçların koordinasyonu alanında çok sınırlı gelişmeler kaydedildiği bildirilmektedir. Rapora göre 2004 yılında bölgesel organizasyon alanında hiç bir gelişme kaydedilmemiştir. Yasal çerçeveye ilişkin olarak, çevre ve mali kontrol alanlarında bazı gelişmeler olmuştur (ec.europa.eu/enlargement/archives/pdf/.../2004/rr_tr_2004_en.pdf).

Kurumsal yapılanmalarla ilgili olarak, bütünüyle işlevsel bölgesel kalkınma ajanslarının kurulması beklenmekteyken Devlet Planlama Teşkilatı (DPT) bazı bölgelerde, geçici İstatistikî Bölge Birimleri Sınıflandırması (İBBS) Düzey 2 birimleri oluşturan iller arası hizmet birlikleri kurmuştur. Bunlar, bölgesel kalkınma programlarının uygulanmasına yönelik bölgesel yönetim yapılarının sağlanması için il ve belediye idareleri arasında bir ortaklığı sağlamaktadır. AT tarafından desteklenen bölgesel kalkınma projelerinin yürütüldüğü İBBS 2 bölgelerinde toplam dört adet hizmet birliği faaliyet göstermektedir.

Programlamanın hazırlanması ile ilgili olarak, Türkiye'nin Ön Ulusal Kalkınma Planı (2004- 2006) Aralık 2003'te onaylanmış ve Komisyona sunulmuştur. Avrupa'daki bölgesel kalkınma programlarında görülen ortaklık ilkesinin uygulanmaya başlanması anlamında, Türkiye, planın hazırlanması esnasında ilgili taraflara danışılması yönünde gayret sarf etmiştir. Bu durum Raporunda övgü ile dile getirilmektedir (ec.europa.eu/enlargement/archives/pdf/.../2004/tr_tr_2004_en.pdf).

İzleme ve değerlendirmeye ilişkin olarak, Nisan 2004'te, Devlet Planlama Teşkilatında sadece bölgesel kalkınma programlarının izlenmesi ve değerlendirilmesinden sorumlu bir birim kurulmuştur. Yeni Kamu Mali Yönetim ve Kontrol Kanununun bir sonucu olarak, mali yönetim ve kontrol sisteminde gelişmeler olacaktır. Her bir geçici İBBS 2 bölgesinde bölgesel istatistik ofislerinin kurulması başta olmak üzere, bölgesel istatistikler alanında önemli gelişmeler olmuştur. Türkiye, geçici İBBS sınıflandırması temelinde, bölgesel verilerin yer alacağı bir veri tabanı oluşturmaya başlamıştır.

Türkiye, Yapısal Fonların ve Uyum Fonunun uygulanması için gerekli çerçeveyi ve yapıları oluşturma yönünde önemli çabalar göstermelidir. Hizmet birliklerinin ve bölgesel istatistik ofislerinin kurulması ve bölgesel kalkınma ajanslarının kurulmasına ilişkin kanun taslağının hazırlanması gibi gelişmelere rağmen, söz konusu tedbirleri uygulamaya yönelik yapıların kurulmasına yönelik olarak kaydedilecek çok az somut ilerleme vardır. Güneydoğu Anadolu Projesinin geliştirilmesinden sorumlu olan ve güneydoğuda bir bölgesel ofisi olan kurum haricinde, Ankara dışında planlama ve uygulama yapıları yine bu yılda kurulmamıştır.

2004 Raporuna göre AB şunları dile getirmektedir (ec.europa.eu/enlargement/archives/pdf/.../2004/tr_tr_2004_en.pdf):

“Bölgesel düzeydeki bölgesel kalkınma yapıları zayıf kalmaktadır. Türkiye, bu başlık

altındaki müktesebatın uygulanması için gerekli kurumları ve mekanizmaları kurmalıdır. Bölgesel politikayı uygulamak için gerekli kapasite, merkezi ve bölgesel düzeyde oluşturulmalıdır. Bölgesel düzeyde, hizmet birlikleri, yapısal fonların uygulanması için öngörülen yapıların yerine geçemez. Hizmet birliklerinin bölgesel programların uygulanması ile ilgili görev ve sorumlulukları net olarak belirlenmemiştir. Mali yönetim ve kontrol ile izleme ve değerlendirmeye yönelik yapıların tasarlanması ve kurulması hâlâ gerekmektedir. 2003 yılı İlerleme Raporunda belirtildiği üzere, DPT ile bölgesel kalkınma ile ilgili bakanlıklar arasında sadece danışmadan ziyade etkili bir koordinasyonun sağlanmasına yönelik yapılar oluşturulmalıdır.

Programlama ile ilgili olarak, özel sektör dâhil ilgili tüm paydaşların (bölgesel, yerel, sosyal ve ekonomik ortaklar) etkili katılımı sağlanmalıdır. Her bir bölgesel plan, ulusal planın bölgelerin kalkınmasına yönelik stratejisi ile uyumlu bir bütün oluşturmalıdır. Ön Ulusal Kalkınma Planı AT'ye katılım öncesi mali yardımının ekonomik ve sosyal kalkınma bölümünün programlanmasında önemli bir adım teşkil ediyor olmakla birlikte, planın Yapısal Fonlar tüzüğü anlamında bir Kalkınma Planının gereklerini karşılayabilmesi için daha fazla çalışmaya ihtiyaç bulunmaktadır”.

Yukarıda belirtildiği gibi, bu alandaki müktesebat genel olarak iç hukuka aktarılmayı gerektirmemektedir. Bununla birlikte, Türkiye'nin bölgesel politika alanında ve yapısal araçların kullanımında AB ile kendisini uyumlaştırması için hâlâ önemli gerekçeleri bulunmaktadır. Bölgesel politikanın merkezi ve bölgesel düzeyde uygulanmasına yönelik yeterli kapasitenin geliştirilmesi için hâlâ önemli çabaların gösterilmesi gerekmektedir. Ayrıca, gerekli kurumların kurulması ve yeterli beşeri ve mali kaynaklarla donatılmaları gerekmektedir. Bu AB için değil aslında Türkiye'nin kalkınması için öncelikle yapılması gerekli işlemlerden birisidir.

8.3.1.8.İlerleme Raporu (2005)

Yasal çerçeve açısından, Türkiye’de bölgesel politikaların uygulanmasıyla ilgili hazırlıkların, hâlihazırda sürdürülen kamu idaresi reformunun hayata geçirilmesiyle bağlantılı dört kanunla ilintili olduğu Raporda şöyle açıklanmaktadır (<http://www.unhcr.org/refworld/docid/43956b6d4.html>):

“...Bunlardan biri olan, Kamu İdaresi Reformu Kanunu, 2004 yılında yeniden gözden

geçirilmek üzere Cumhurbaşkanı tarafından Türkiye Büyük Millet Meclisi'ne iade edilmiştir. Halen kanunlaşması beklenmektedir. Belediyeler Kanunu, Büyükşehir Belediyeleri Kanunu ve İl Özel İdaresi Kanunu olmak üzere geriye kalan üç yasa, Temmuz 2005'te kabul edilmiştir. Türkiye Cumhuriyeti, ekonomik kalkınmada katılımcı yaklaşımlar konusunda sınırlı deneyimi olan, oldukça merkezîyetçi bir devlettir. Söz konusu kanun paketi, kamu idaresinin en alt kademelerindeki makamlara yetki devri sağladığı ve bölgesel düzeyde yerel demokrasiyi işler hale getirdiği cihetle memnuniyetle karşılanmaktadır. Burada öngörülen yaklaşım, ortaklık ilkelerinin uygulanmasını kolaylaştıracaktır. Ancak, özellikle söz konusu mevzuatın tutarlılığı bağlamında önemli eksiklikler bulunmaktadır. Bölgesel Kalkınma Ajansları kurulmasına ilişkin yasal çerçeve konusunda dile getirilebilecek herhangi bir gelişme kaydedilmemiştir”.

2005 Raporuna göre Müktesebatın bölgesel politikaya ilişkin bazı alanlarında ilerlemeler kaydedilmiş olduğu belirtilmekle beraber; kamu alımları ile çevre konularıyla irtibatlı bölgesel politikalar alanında kayda değer gelişme kaydedilmediği eleştirilmektedir.

Raporda önem arz eden bir bölümde bölgesel kalkınmayla ilgili sektörel bakanlıklar ile eşgüdüm için gerekli yapılanma bulunmadığı vurgulanmaktadır.

İdari kapasite alanında, hâlihazırda AB tarafından fonlanan bölgesel kalkınma programlarının uygulanmasından sorumlu temel kurum Merkezi Finans ve İhale Birimi bulunduğundan ve bu kurumun bölgesel programlarla ilgili tüm tedarik ve ihale konularından sorumlu olduğundan bahsedilmektedir. Fakat bu birimin, artan iş yüküyle orantılı düzeyde personel ve yeterli öz kaynağa sahip olmadığı ileri sürülmektedir.

Raporda AB, DPT'yi eleştirmektedir. Çünkü Devlet Planlama Teşkilatı'nın sorumluluğu münhasıran bölgesel kalkınmayla bağlantılı olmayıp, aynı zamanda bölgesel kalkınma programlarının uygulanmasını da kapsamaktadır. Ayrıca kapasite açısından, Devlet Planlama Teşkilatı'nın merkez teşkilatı bünyesindeki personel sayısı yeterli bulunmakta, ancak karar verme oldukça merkezi bir yapıdadır. Bölgesel yapılanmalara yetki devri sınırlı olup, oluşturulmuş bulunan hizmet birliklerinin (bölgesel ve yerel idarelerin ortaklıkları) dış destek olmaksızın program uygulamaya yönelik idari kapasiteleri bulunmamaktadır. AB açıkçası bürokrasiden ve kırtasiyecilikten şikâyetçidir.

AB, Raporda aşağıdaki açıklamalarla Türkiye'nin bölgesel politikasını tanımlamaktadır:

“Türkiye’de kamu idaresine âdemi-merkeziyetçi bir yapı kazandırmaya yönelik yasal çerçevenin oluşturulmasında bazı ilerlemeler sağlanmış olup, bu ilerlemeler bölgesel politikaların oluşturulmasında katılımcı bir yaklaşım benimsenmesine yardımcı olacaktır. Aynı zamanda, mali kontrol hükümlerinin hayata geçirilmesi ve bölgesel politikaya ilişkin istatistiklerin derlenmesinde de ilave gelişmeler sağlanmıştır. Bu başlık altında olan, kamu ihaleleri, çevre ve çok yıllık bütçe alanlarındaki müktesebatın uygulanmasına imkân sağlayacak çerçeve mevzuat halen hayata geçirilmemiştir. Özellikle strateji bağlamındaki kurumsal çerçeve, bakanlıklar arası koordinasyon ve ilgili bölgesel yapılanmalar yeterli değildir. Programların ve projelerin tasarlanmaları ve uygulanmalarıyla bağlantılı idari kapasite zayıftır.

AB’nin hayata geçirilmesi planlanan Katılım Öncesi Yardım Aracı ışığında, stratejiyle bağlantılı hususlara, başta ilgili Bakanlıklar ve ajanslar olmak üzere sorumlu organların hazır olma düzeylerine, ilgili karşılık gelen yapılanmaların oluşturulmalarına ve/veya güçlendirilmelerine, programlar ve projelerin hazırlanması ve uygulanmasına yönelik kapasitenin geliştirilmesi ve aynı zamanda personel ihtiyacının karşılanması konularına acil olarak önem verilmesi gerekmektedir.

Öngörülen AB Katılım Öncesi Yardım Aracının (Yapısal Fonlar için gerekli yapılanmaların öncülü niteliğinde) uygulanmasıyla sorumlu kılınacak idari ve mali kurumların ihdas edilmeleri ve bunların zamanlıca yetkili kılınmalarına öncelik verilmesi gerekmektedir. Bahse konu kurumların, 2007 yılıyla birlikte yürürlüğe girecek söz konusu aracın uygulanmasıyla sorumlu kılınacak şekilde vaktinde yetkilendirilmeleri öngörülmekteyse, söz konusu adımların acil olarak atılması gerekmektedir”.

Yukarıdaki açıklamalardan da anlaşılacağı üzere yeterli idari kapasitenin gerek merkezi, gerek bölgesel düzeyde geliştirilebilmesi için kapsamlı çabaya gereksinim duyulmaktadır. Devlet Planlama Teşkilatı’nın yalnızca planlamayla bağlantılı görev yönergesi ve koordinasyon işlevine odaklanmasını teminen, Türkiye, sektörel strateji, uygulama ve denetleme bağlamındaki sorumlulukları, sektörel Bakanlıklara ve bölgesel yapılanmalara devretmeyi değerlendirebilir. Daimi yapılanmalar ve bu bağlamda Bölgesel Kalkınma Ajanslarının kurulması ile bunlara kurumsal nitelik kazandırmaya yönelik desteğin sağlanması, bölgesel düzeydeki idari kapasite eksikliğinin giderilmesinde önemli mesafe kat edilmesini sağlayabilir.

8.3.1.9. İlerleme Raporu (2006)

2006 yılındaki rapor yine bir eleştiri ile başlamaktadır: “Bölgesel örgütlenme konusunda bir ilerleme kaydedilmemiştir” (ec.europa.eu/enlargement/pdf/key.../2006/nov/tr_sec_1390_en.pdf).

Rapora göre, Bölgesel İstatistik Birimleri (NUTS) düzenlemenin gereklilikleri ve bölgesel politikaların etkin uygulanması ışığında mevcut istatistik bölgelerin geçici sınıflandırmasının (NUTS Düzey II'ye tekabül etmektedir) daha da geliştirilmesi gerekebilir. NUTS II düzenlemesine paralel olarak Türkiye’de kurumların büyük çoğunluğu hala geleneksel coğrafi bölgeleri referans almaya devam etmektedir (ec.europa.eu/enlargement/pdf/key.../2006/nov/tr_sec_1390_en.pdf).

Bölgesel istatistikler alanında sağlanan gelişme raporda olumlanmaktadır. Bu alandaki hazırlıklar belirli düzeyde ilerleme kaydedildiğini göstermekte ve AB’yi tatmin etmektedir.

2006 yılında kurumsal çerçevede önemli bir değişiklik yaşanmamıştır. Ana gelişmeyi, DPT’nin sektörel ve bölgesel birimleri arasındaki işbirliğinin güçlendirilmesi teşkil etmiştir. İki tane Kalkınma ajansı Adana ve İzmir’de kurulmuştur. Ancak, bakanlıklar arası eşgüdüm birimi gibi yapılar henüz bulunmamakta, bölgesel kalkınma ile ilgili kurumlar arası ilişki, bazı önemli belgelerin hazırlanma aşamasının başlangıcından itibaren değil, ilerlemiş düzeylerinde danışmalarla sınırlı kalmaktadır. IPA’nın bölgesel kalkınma unsurunu uygulamakla görevli idari makamlar ilgili bakanlıklar bünyesinde henüz kurulmamıştır. Geçiş döneminde söz konusu işlevleri yerine getirmek üzere, katılım öncesi Türkiye’ye yardımların uygulanması konusunda halihazırda tek kurum Merkezi Finans ve İhale Birimi (MFİB) olarak belirlenmiştir. Rapor bu alandaki hazırlıkların erken bir aşamada olduğunu yazmaktadır (ec.europa.eu/enlargement/pdf/key.../2006/nov/tr_sec_1390_en.pdf).

2006’da idari kapasitede kısıtlı bir gelişme sağlanmıştır. MFİB yoğun şekilde personel alımına yönelmiştir. Ancak AB’ye göre devamlılığı sağlamak için bu personel alımları, ileride bünyelerinde idari makamların kurulacağı ilgili Bakanlık birimlerinden görevlendirmelerle desteklenmelidir. Devlet Planlama Teşkilatı bünyesinde personel bakımından idari kapasite yeterlidir, ancak karar verme yetkisi hala az sayıdaki yetkilinin elinde toplanmaktadır. Teknik bakanlıklara ve bölgesel yapılara kısıtlı düzeyde sorumluluk devredilmiştir. Yeni kalkınma ajansları, AB destekli bölgesel kalkınma programları başlatılan tüm bölgelerde kurulan

Hizmet Birlikleri'nden faaliyetleri devralmak üzere, önümüzdeki bir kaç yıl içinde bölgesel düzeyde gerekli idari kapasiteyi sağlamak durumundadırlar. Bu alandaki hazırlıklar erken bir aşamadadır(ec.europa.eu/enlargement/pdf/key.../2006/nov/tr_sec_1390_en.pdf).

Rapora göre izleme ve değerlendirme alanlarında iyi düzeyde ilerleme sağlandığı söylenebilir. 2004 yılında izleme ve değerlendirmeden sorumlu olacak bir birim kuran DPT, 2006 yılında oluşturduğu kurallarla izleme ve değerlendirme sürecindeki makamların sorumluluklarını belirlemiştir. Bu çerçevede, bir izleme kılavuzu oluşturulmuş ve internet üzerinde bir İzleme Bilgi Sistemi hizmete sokulmuştur. Bu konudaki hazırlıklar başlamaktadır (ec.europa.eu/enlargement/pdf/key.../2006/nov/tr_sec_1390_en.pdf).

Bölgesel politikaların uygulanabilmesi amacıyla hukuki çerçevenin çizilmesi ve bölgesel yapılanmaların tanımlanması hususlarında ilerleme sağlanmıştır. Ancak, bu ajansların rolü ve işleyişi üzerine eğilmek gerekmektedir. Merkezi ve bölgesel düzeyde bakanlıklar arasında yetki dağılımının değerlendirilmesi dahil olmak üzere, sahiplenme ve sorumluluğun geliştirilmesi gerekmektedir. IPA'in uygulanmasına dair programlama belgelerinin hazırlanışı hızlandırılmalıdır. Özetle, Türkiye'nin, bu fasılda müktesebatla uyumu belirli düzeydedir.

8.3.1.10.İlerleme Raporu (2007)

Türkiye, 2007 yılında Yeni Katılım Öncesi Yardım Topluluk Aracına (IPA) geçiş döneminde satın alma ve ihale açma, sözleşme yapma, yapısal bileşenlerin (III-Bölgesel Kalkınma ve IV-İnsan Kaynaklarını Geliştirme) uygulamasına ilişkin mali yönetim gibi görevler üstlenecek olan MFİB statüsüne dair mevzuatı kabul ederek yasal çerçeveye ilişkin ilerleme kaydetmiştir. Fakat yapıların kesin oluşumu ve uygulayıcı yapı birimleri arasında görev bölümü hususlarında karar alınmamıştır (ec.europa.eu/enlargement/.../2007/.../turkey_progress_reports_en.pdf).

Maliye Bakanlığı'nın 2007 bütçesinde farklı AB projeleri arasında eş-finans transferine ilişkin esneklik getirdiği görülmüştür. Bölgesel Kalkınma Ajanslarının kurulmasına ilişkin kanuna bazı derneklerce karşı çıkılmış ve Kanunun 12 maddesi, Kalkınma Ajanslarının kurulmasının Türkiye'nin toprak bütünlüğünü zedeleyeceği gerekçesiyle Anayasa Mahkemesi'ne götürülmüştür (ec.europa.eu/enlargement/.../2007/.../turkey_progress_reports_en.pdf).

Rapora göre kurumsal çerçeve alanında bir miktar ilerlemeden bahsetmek mümkündür. IPA mali aracının yapısal bileşenlerinin (bölgesel kalkınma ve insan kaynaklarının geliştirilmesi) uygulanması için Türkiye bazı yapılar belirlemiştir. Bu, Stratejik Uyum Belgesinin (SCF) hazırlanmasından sorumlu olan ve programlar ve stratejiler arasında eşgüdümü sağlayan Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığı'nın (DPT) stratejik koordinatör olarak görevlendirilmesini de kapsamaktadır. Bu, ayrıca, planlanan IPA Ulaştırma, Çevre, Bölgesel Rekabet ve İnsan Kaynaklarını Geliştirme operasyonel programları için uygulayıcı yapıların (prensipte, gelecekte Yapısal Fonlar ve Uyum Fonları altındaki yönetim makamları) belirlenmesini de kapsamaktadır (ec.europa.eu/enlargement/.../2007/.../turkey_progress_reports_en.pdf)..

2007'de DPT, Bakanlıklar arası çalışma gruplarını kurmuş ve koordine etmiş olmakla birlikte, bölgesel kalkınma için Bakanlıklar arası Komite gibi bir resmi mekanizma kurulmamıştır. Kalkınma Ajanslarının yasal temellerinin hukukiliği konusunda Anayasa Mahkemesinin kararı beklendiğinden, İzmir ve Adana'da kurulan iki Kalkınma Ajansının finansmanı askıya alınmıştır. Bölgesel düzeyde başka Kalkınma Ajanslarının kurulma planları aynı nedenlerle rafa kaldırılmıştır. Türkiye'deki istatistiki bölgelerin sınıflandırılmasında II. ve III. düzeylerde veri toplanması ve analizi için bölgesel istatistik büroları kurulmasında ilave ilerleme kaydedilmiştir (ec.europa.eu/enlargement/.../2007/.../turkey_progress_reports_en.pdf)..

Yukarıda verilenlere göre yakın gelecekte, ülkesel birimlerin istatistiki amaçlı ortak sınıflandırılmasının (NUTS) oluşturulmasına ilişkin AT Tüzüğü hükümleriyle uyum sağlanması amacıyla Türkiye'deki geçici NUTS sınıflandırmasının gözden geçirilmesi gerekli olabilir.

Rapora göre gelecekte Yapısal Fonlar ve Uyum Fonları için yönetim makamı görevini üstlenmeleri beklenen Bakanlıklarda merkez düzeyinde idari kapasite hala sınırlıdır (ec.europa.eu/enlargement/.../2007/.../turkey_progress_reports_en.pdf). IPA altındaki Operasyonel Programların hazırlanmasına destek amacıyla AB tarafından finanse edilen eğitim faaliyetleri devam etmekte ve teknik yardım sağlanmaktadır. İlgili Bakanlıklar, geçiş dönemi için MFİB'ye verilecek bazı görevlerin yerine getirilmesi için henüz hazır değildirler. Bölgesel düzeyde, özellikle bölgesel Kalkınma Ajanslarının kurulmasında gelişme kaydedilememesi nedeniyle, idari kapasite AB'ye göre çok zayıftır.

2007 Raporunda sevindirici olan programlamaya ilişkin iyi bir ilerleme kaydedilmiş olmasıdır. IPA'nın yapısal araç bileşenlerinin (III ve IV) uygulanmasına ilişkin olarak Türkiye'nin stratejisini ortaya koyan Stratejik Uyum Belgesi (SCF) ulusal makamlarla müzakerelerin ardından Komisyonca uygun bulunmuştur. Ek olarak, III numaralı bileşen altında çevre, ulaştırma ve bölgesel rekabet edebilirlik alanlarında üç Operasyonel Program ve IV numaralı bileşen altında insan kaynaklarına ilişkin bir Operasyonel Program ilgili Bakanlıklarca hazırlanmış ve Komisyona sunulmuştur (ec.europa.eu/enlargement/.../2007/.../turkey_progress_reports_en.pdf).

Sonuç olarak Bölgesel düzeyde, bölgesel politika önlemlerinin uygulanmasına ilişkin yapıların oluşturulması sürecinin devam ettirilmesi gerekmektedir. Genel olarak, bu fasılda Türkiye'nin müktesebata uyumu sınırlıdır.

8.3.1.11.İlerleme Raporu (2008)

Kalkınma Ajansları Kanunu'nun 2007 Kasım ayında yürürlüğe girmesiyle, Türkiye'nin, yasal çerçeve konusunda ilerleme kaydetmesi Raporunda olumlanmaktadır. (ec.europa.eu/.../reports_nov_2008/turkey_progress_report_en.pdf). Bunu, Anayasa Mahkemesi'nin, yürütmenin durdurulması ve anılan kanunun bazı maddelerinin iptali için açılan davada verdiği Karar ve Gerekçesinin yayımlanması izlemiştir. Anayasa Mahkemesi Kararı, Kalkınma Ajansları Kanunu'nun personel atamaları ve vergi muafiyetlerine ilişkin bazı hükümlerini iptal ederken, mevcut iki Kalkınma Ajansı'nın (İzmir ve Adana) faaliyetlerini tam olarak sürdürmesine ve yeni Ajansların kurulmasına izin vermektedir.

IPA konusunda, Yetkili Akreditasyon Görevlisi ve Denetleme Makamı, 2007 Kasım ayında atanmış olup, Türkiye'yle IPA Çerçeve Anlaşması 2008 Temmuz ayında imzalanmıştır ve halen onaylanmayı beklemektedir. Bu alandaki hazırlıkların yavaş ilerlemesinden AB şikâyet etmektedir.

Rapora göre kurumsal çerçeve konusunda, bazı sınırlı ilerlemeler kaydedilmiştir. Devlet Planlama Teşkilatı, Yapısal ve Uyum Fonlarının öncüsü olan yeni Katılım-öncesi Araç (IPA) bağlamında bölgesel politikalarda eşgüdüm rolü oynamaya başlamıştır (ec.europa.eu/.../reports_nov_2008/turkey_progress_report_en.pdf).

İdari kapasitede sınırlı ilerleme kaydedilmiştir. IPA bünyesindeki operasyonel programların uygulanmasına yönelik hazırlıklar için sağlanan AB yardımları çerçevesinde

verilen ve halihazırda devam eden eğitim ve teknik yardımlar, daha çok merkezi idare düzeyinde sınırlı kalmıştır. Bu çerçevede, uygulama birimleri olarak saptanan Bakanlıklarda bir miktar kapasite geliştirilebilmiştir. Bölgesel düzeyde idari kapasite zayıf olmaya devam etmektedir; bunun nedenleri arasında, Kalkınma Ajansları Kanunu'nun askıya alınması ve bölgesel yapılar oluşturmaktaki başarısızlık da yer almaktadır. Yerel ve/veya bölgesel idarelerin ve paydaşların programların uygulanmasına katkıları oldukça sınırlı kalmaya devam etmiştir. Bu alandaki hazırlıklar yavaş ilerlemektedir (ec.europa.eu/.../reports_nov_2008/turkey_progress_report_en.pdf).

2008 yılında programlama alanında iyi düzeyde ilerleme kaydedilmiştir. DPT, Komisyon'un Çok Yıllı Endikatif Programı'na (MIPD) karşılık, 2007-2013 döneminde III ve IV'üncü IPA bileşenlerini uygulamaya yönelik Türkiye'nin stratejisini belirleyen, Stratejik Uyum Çerçevesi'ni (SCF) hazırlamıştır. SCF Komisyona teslim edilmiş ve III'üncü bileşen için çevre, ulaştırma ve bölgesel rekabetçiliği, IV'üncü bileşen için ise insan kaynaklarının geliştirilmesini konu alan stratejinin uygulanmasına yönelik 4 operasyonel program ilgili Bakanlıklarca (III'üncü bileşen için Çevre, Ulaştırma ile Sanayi ve Ticaret; IV'üncü bileşen için ise Çalışma ve Sosyal Güvenlik) hazırlanmıştır. Operasyonel Programlar 2007 Kasım ve Aralık ayında Komisyona sunulmuş ve kabul edilmiştir. Özellikle bölgesel rekabetçiliğe ilişkin Operasyonel Program için proje hazırlık çalışmaları sınırlı olmaya devam etmiştir (ec.europa.eu/.../reports_nov_2008/turkey_progress_report_en.pdf).

Özetle AB, Türkiye'de bölgesel düzeyde, gerekli yapıların ve idari kapasitenin inşa edilmesine ihtiyaç duymaktadır. Hem merkezi hem bölgesel düzeyde Bakanlıklar arasındaki sorumluluk dağılımının incelenmesi ve yerel/bölgesel idareler ile paydaşların daha güçlü katılımı da dahil olmak üzere, sahiplenme ve mali sorumluluk konularında iyileşme gerekmektedir. Genel itibariyle, Türkiye'nin bu fasıldaki müktesebatla uyumu çok gelişmiş değildir.

8.3.1.12.İlerleme Raporu (2009)

Son Raporu göre hukuki çerçeve konusunda bazı ilerlemeler kaydedilmiştir (https://www.mfa.gov.tr/data/AB/2009_Ilerleme_Raporu_Ingilizce.pdf). Türkiye'de IPA mali yardımının (AB Uyum Politikasının IPA III. ve IV. öncü bileşenlerini içeren) uygulanmasına hukuki zemin teşkil eden Türkiye'nin IPA Çerçeve Anlaşması Aralık 2008'de yürürlüğe girmiştir. AB'ye göre uyum adına, III. ve IV. Bileşenler kapsamında Stratejik Koordinatörün

atanması da dâhil olmak üzere, IPA yapılanmasında yer alan kurumların resmi olarak belirlenmesine ilişkin Başbakanlık Genelgesinin çıkarılması gerekmektedir. Kalkınma Ajanslarının Proje ve Faaliyet Destekleme Yönetmeliği Kasım 2008’de yürürlüğe girmiştir.

Kurumsal çerçeve konusunda ilerleme kaydedildiği belirtilmektedir (https://www.mfa.gov.tr/data/AB/2009_Ilerleme_Raporu_Ingilizce.pdf). Çünkü Türkiye, IPA III. ve IV. Bileşenlerinin uygulanmasına yönelik kurumsal yapılanmayı ve prosedürleri başarılı bir şekilde tamamlamıştır. Bunun sonucunda, Türk karar alıcılarının verilen süre içerisinde belirli koşulları yerine getirmesiyle, her iki bileşene ilişkin yönetim Temmuz 2009’da Türkiye’ye devredilmiştir. Böylece bütün programların finansman anlaşmaları Ağustos-Eylül’de imzalanmış; sadece Ulaştırma Operasyonel Programı, projelerin yeterince olgunlaşmamış olması sebebiyle gecikmiştir. IPA Stratejik Koordinatörü olarak Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığı, program otoriteleri (OS) ve IPA yönetiminde yer alan yatay kuruluşların (Ulusal Yetkilendirme Görevlisi (NAO)/Hazine Müsteşarlığı, Merkezi Finans ve İhale Birimi ve Ulusal IPA Koordinatörü gibi) temsilcilerinden oluşan teknik bir komite oluşturmuştur. Bu komite, 4 operasyonel programın bölgesel rekabet edebilirlik ve insan kaynaklarının geliştirilmesi) düzgün bir şekilde uygulanmasını sağlamak üzere her üç ayda bir toplanmaktadır (https://www.mfa.gov.tr/data/AB/2009_Ilerleme_Raporu_Ingilizce.pdf).

Raporda da yer aldığı şekilde, Türkiye, Kalkınma Ajanslarına, 2009 yılı ulusal bütçesinden yaklaşık olarak toplam 125 milyon avro tahsis etmiştir. İlgili yerel ve bölgesel paydaşlar her bir Kalkınma Ajansının bütçesinin oluşturulmasına dâhil edilmiş, ancak, Kalkınma Ajanslarının kurulduğu illerin seçiminde yer almamışlardır. Seçim kriterleri belirsizdir ve süreç yeterince şeffaf değildir. Bunun bir an önce açıklık içinde yapılması Türkiye’nin lehine olacak ve böylece 2010 İlerleme Raporunda önemli bir gelişme kaydedilecektir.

İdari kapasite konusunda sınırlı ilerleme kaydedilmiştir (https://www.mfa.gov.tr/data/AB/2009_Ilerleme_Raporu_Ingilizce.pdf). IPA uygulamasının içerisinde yer alan merkez kuruluşların güçlendirilmesine yönelik eğitim ve teknik yardım faaliyetleri devam etmektedir. Rapora göre Türkiye, Komisyonun önerileri doğrultusunda Ulusal Yetkilendirme Görevlisinin (NAO) ofisi yeniden düzenlenmiş ve ilave personel alınmıştır. Ancak, tüm operasyonel programların uygulanmasını tehdit eden temel riskler dolayısıyla, program ve proje uygulamasına ivme kazandırmak için, sürece dâhil olan kuruluşların kurumsal kapasitelerinin daha fazla güçlendirilmesinin yanı sıra, ihalelerin ve

sözleşmelerin daha hızlı yapılması dâhil olmak üzere, Merkezi Finans ve İhale Birimi (MFİB) ile yönetim otoritesi olarak atanan bakanlıklar arasında çok daha etkili bir işbirliği yapılması gerekmektedir (https://www.mfa.gov.tr/data/AB/2009_Ilerleme_Raporu_Ingilizce.pdf). Buna göre bölgesel seviyede idari kapasite zayıf kalmıştır.

2009 Raporu'na göre programlama ve program uygulama konularında bazı ilerlemeler kaydedilmiştir. Çevre Operasyonel Programı kapsamında sağlam bir proje havuzu oluşturulmuştur. Bölgesel Rekabet Edebilirlik ve İnsan Kaynaklarının Geliştirilmesi Operasyonel Programları kapsamında yapılan teklif çağrıları, bu programlar altındaki fonların kullanılmasına yönelik iyi bir zemin oluşturmuştur. Çevre projelerinin oluşturulmasına belediyelerin dâhil edilmesi ve teklif çağrı prosedürleri, yerel ve bölgesel paydaşların katılımını önemli ölçüde artırmıştır. Ulaştırma Operasyonel Programının uygulanmasına yönelik hazırlıklarda başarı çok sınırlı kalmıştır. Tek bir ana hızlı tren altyapı projesinin hazırlanması oldukça gecikmiştir (https://www.mfa.gov.tr/data/AB/2009_Ilerleme_Raporu_Ingilizce.pdf). Türk yetkililer ile Komisyon, yeterince olgun ve program stratejisine uygun alternatif projeler oluşturmak için faal bir şekilde çalışmaktadır.

İzleme ve değerlendirme konularında ise sınırlı ilerleme kaydedilmiştir. Program otoriteleri ve Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığından oluşan çalışma grubu tarafından, Entegre Yönetim Bilgi Sisteminin (MIS) geliştirilmesine yönelik ilave çalışmalar yapılmıştır. Tüm operasyonel programların sektörel izleme komite toplantıları programa uygun bir şekilde yapılmaktadır (https://www.mfa.gov.tr/data/AB/2009_Ilerleme_Raporu_Ingilizce.pdf).

Mali yönetim ve kontrol konusunda sınırlı ilerleme kaydedilmiştir. Hâlihazırda bu konudaki görevler geçici olarak MFİB tarafından yürütülmektedir. Mali yönetim ve kontrol işini yürütecek birimler her bir bakanlık bünyesinde ismen kurulmuştur, ancak, eğitime tabi tutularak burada görevlendirilecek personel, hâlihazırda proje döngüsü ile ilgili diğer konularda (programlama, iş tanımı hazırlama gibi) çalışmaktadırlar. Yönetim otoritelerinde kapasite oluşturma süreçleri, ihale ve sözleşme yapma ve mali yönetim ve kontrol sorumluluğunun en geç 2011 yılı ortasında MFİB'den alınacak şekilde kayda değer biçimde hızlandırılması Raporuda önerilmektedir (https://www.mfa.gov.tr/data/AB/2009_Ilerleme_Raporu_Ingilizce.pdf).

Özetle Türkiye'nin bu fasılda bazı ilerlemeler kaydettiği söylenebilir. Bu ilerlemeler,

özellikle IPA III. ve IV. Bileşenlerin uygulanmasına yönelik yasal ve kurumsal çerçevenin tamamlanması, proje havuzu hazırlanırken yerel ve bölgesel paydaşların sürece dâhil edilmesi ve kalkınma ajanslarının kurulmasıdır. İdari kapasitenin her düzeyde daha fazla güçlendirilmesine ihtiyaç bulunmaktadır. Türkiye, IPA fonlarını kaybetmemek için özellikle ulaştırma sektöründe proje havuzunu kuvvetlendirmelidir. IPA tedbirlerinin yönetimi ve denetimini sağlayacak olan MIS'in oluşturulması tamamlanmalıdır. Sonuç olarak, Türkiye'nin bu fasıldaki AB müktesebatına uyumu sınırlı kalmıştır.

8.3.2.Katılım Ortaklığı Belgesi 2000 (KOB 2000)

Katılım Ortaklığı Belgesi olarak bilinen ve üyelik yolunda AB'nin Türkiye'den beklentilerinin yer aldığı "Türkiye için Katılım Ortaklığı 2000" isimli dokümanda, Bölgesel Politika konusunda, orta ve kısa vadede Türkiye'den aşağıdaki adımların atılması istenmiştir:

Kısa Vadede;

- Özellikle nüfus ve sosyal istatistikler, bölgesel istatistikler, iş istatistikleri, dış ticaret ve tarım istatistikleri olmak üzere istatistiklerin daha fazla geliştirilmesi,
- Topluluk kurallarına uygun bir NUTS sınıflandırmasının hazırlanması,
- Etkili bir bölgesel politikanın geliştirilmesi için bir stratejinin belirlenmesi,
- Türkiye'nin planlama sürecinde projelerin seçiminde bölgesel politika ölçütlerini kullanmaya başlaması.

Orta Vadede;

Birden çok yılı kapsayan bütçe hazırlama usulleri ve değerlendirmenin izlenmesini sağlayan yapıların kurulması da dâhil olmak üzere, ülke içi farklılıkların azaltılmasına yönelik ulusal bir politikanın geliştirilmesi. Yukarıdakilerden de anlaşılacağı üzere, Katılım Ortaklığı Belgesindeki beklentiler, AB'nin İlerleme Raporlarındaki tespitler çerçevesinde hazırlanmıştır.

8.4.Türkiye'nin AB Bölgesel Politikasına Uyumu

Türkiye, Ulusal Programda Bölgesel Politika ile ilgili olarak, öncelikle bölgesel

gelişmişlik farklılıkları, idari yapı, bölgesel gelişme politikasında yararlanılan araçlar, kalkınmada öncelikli bölge tanımı ve sınıflandırma, gündemde tutulan bölgesel ve kırsal kalkınma projeleri ile Türkiye’de mahalli idareler konularının yer aldığı bir durum tespiti yapılmıştır.

Ulusal Programda Bölgesel Politika konusunda nihai hedef, “AB mevzuatının üstlenilerek uygulanması” olarak belirlenmiştir. Türk mevzuatında, katılım öncesi dönemde herhangi bir değişikliğe gerek olmadığı, vurgulandıktan sonra, özellikle, kısa vadede AB kriterlerine göre, hedef bölgeler ve NUTS tanımlamasının yapılacağı belirtilmiştir. Orta vadede ise, DPT’nin bölgesel teşkilatlarının kurulacağı ve bölgesel amaçlı devlet yardımları uygulamalarının AB kriterlerine uyumlu hale getirileceği belirtilmektedir. Ayrıca, yine orta vadede, bölgesel ve yöresel potansiyeller, yerel aktörlerin etkin şekilde katılımlarının sağlanması ile belirleneceği ve bu potansiyelin kalkınmaya aktarılması için gerekli projelerin hazırlanacağı taahhüt edilmektedir.

Ulusal Programda ayrıca, DPT Müsteşarlığının oluşturulması öngörülen her bir bölge birimi için, elemana ihtiyacı olacağı ve bölge birimlerinin kurulmasında, özellikle iki bölgeye öncelik verilerek başlanacağı belirtilmektedir. İlk aşamada, nitelikli elemana, iki adet binaya ve gerekli ofis ekipmanı ihtiyacının karşılanması gerekecektir. Bunların yanında, gerek DPT Müsteşarlığı ve gerekse diğer kamu kurum ve kuruluşlarında bölgesel gelişme konusundaki alanlarda istihdam edilen personelin eğitim ihtiyacının karşılanması, etkin planlama ve uygulama için zorunlu görülmektedir. Ulusal Program, bölgesel politikaların uygulanması için gerekli organizasyon ve personel ihtiyacının karşılanmasında 20 milyon Euro’luk bir finansmana ihtiyaç duyulduğunu vurgulamaktadır.

Sonuç olarak Türkiye, önceliklerini yeniden tanımlamalı, ekonomik ve sosyal kalkınma projeleri için yeterli finansmanları bulmalıdır. Türkiye, bütün sektörlerde rekabet gücünü artırıcı tedbirlerin alınmasını gerçekleştirmelidir. Bölgesel kalkınmanın gerçekleştirilebilmesi için, kamu ve özel kesimin doğrudan katılımı ile ortak bir uzlaşma noktasına ulaşılması, yerel potansiyellerin harekete geçirilmesi ve bu çerçevede hem kamu hem de özel kesim tarafından bu politikaların öncelikle uygulamaya konulması gerekmektedir.

8.4.1 Türkiye'nin AB Bölgesel Politikalarına Uyumunun Değerlendirilmesi

Bu bölümde Türkiye tarımı ve ekonomisi dikkate alınarak kırsal ve bölgesel alanda uygulanan politikaların AB ülkelerine uyumu birçok açıdan, bir kalitatif analiz tekniği olan SWOT analizi yöntemi ile değerlendirilmiştir.

Yapılan bu değerlendirmede Türkiye tarımının güçlü ve zayıf yönleri dikkate alınarak incelenmiş ve kırsal ve bölgesel kalkınma konusunda uygulanan politikaların daha etkin bir hale gelebilmesi açısından Türkiye'nin önündeki fırsat ve tehditler Çizelge'de açıklanmıştır.

Çizelgeden de anlaşılacağı gibi Türkiye tarımının birçok güçlü yönü olduğu gibi önemli zayıf tarafları da bulunmaktadır. Bu zayıf yönler daha çok yapısal nitelikli olup çözümü uzun yıllara dayalı politikalar izlemeyi gerektirmektedir. Ancak bu yapısal sorunların çözümü bulunmaktadır. Bu sorunlar çözüldüğü takdirde "fırsatlar" bölümünde yazılı olan konular Türkiye'de tarım sektörü için oldukça avantajlı bir konum arz edecektir. AB ülkelerinde olduğu gibi tarımsal yapı güçlü oldukça kaynaklar daha çok kırsal ve bölgesel kalkınmaya ayılabilecek, sosyal adalet sağlanmış olacaktır.

Türkiye tarımının ve kırsal ve bölgesel kalkınma politikalarının tarım kesiminin refahını yükseltebilmesi için önündeki fırsatlardan yararlanabilmesi için nitelikli ve tutarlı tarım politikalarının izlenmesi gerekmektedir. Aksi takdirde Türkiye tarımını tehdit eden birçok sorun Türkiye tarımının istenilen düzeye gelmesini engelleyebilecektir.

Çizelge : Türk Tarımı ve Kırsal Kalkınma Uygulamalarına SWOT Analizi Uygulaması

Türk Tarımının Güçlü Yönleri	Türk Tarımının Zayıf Yönleri
<ul style="list-style-type: none">- Tarımsal üretim için ekoloji (<i>iklim ve toprak koşulları</i>) uygun,- Sayı açısından birçok üretici örgütü (<i>tarım kooperatifi, ziraat odası</i>) mevcut,- Ticaret borsaları var,- Sulanabilir arazi potansiyeli yüksek,- İşgücü temini kolay- Tarıma dayalı sanayi mevcut,- Tarımsal girdi kullanımının ve teknolojik yeniliklerin önemi biliniyor,- Tarımsal pazarlar mevcut,	<ul style="list-style-type: none">- Kırmızı et, Pirinç, ayçiçeği gibi birçok üründe ülkemiz kendine yeterli değil,- Üretici örgütleri etkin değil, finansman sorunları var, devlet desteği yok gibi,- Köyden kente plansız göç çok fazla- Sulama ağı ve sulu tarım yetersiz, sulama randımanı düşük- İşgücü niteliksiz, atıl işgücü fazla- Girdi kullanımı optimum değil, teknolojik gelişmelerden yeterince yararlanılmıyor,- Tarımsal KİT'ler özelleştirildiğinden ve tarım kooperatifleri devletçe desteklenmediğinden tarım piyasaları başıboş ve üretim planlaması yapılamıyor,
FIRSATLAR	TEHDİTLER
<ul style="list-style-type: none">- AB'ne katılım olabilir. Uygulanan politikalar ve siyasi gelişim bu yönde,- Organik tarım için araziler ve ekoloji çok uygun, dış pazarlar hazır,- Üreticiler kooperatif, birlik vb.özerk üretici örgütleri kurmaya istekli	<ul style="list-style-type: none">- AB mevzuatının ve OTP'nın aynen AB'deki gibi uygulanması olanaksız, AB normlarına uyum kolay değil,- OTP gereği FEOGA'dan yararlanacak kırsal nüfusun fazlalığı ve ülkedeki işsizlik AB'ne girişte ciddi bir engel,- Hükümetlerin üretici kooperatif yönetimlerine müdahalesi sürüyor, üstelik bunlara mali desteği yok.- Devletin tarım kooperatiflerine mevcut yaklaşımı değişmezse, üreticilerin ürün pazarlama, girdi ve kredi sorunlarının yakın gelecekte çözümü oldukça zor.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Türkiye'nin AB'ye tam üyelik yönünde kaydettiği önemli gelişmelere rağmen katılım müzakerelerine başlayabilmesi için atması gereken çok önemli adımlar bulunmaktadır. Helsinki Zirvesi'nde de teyit edildiği üzere, Türkiye ile tam üyelik müzakerelerine geçilebilmesi öncelikle Kopenhag kriterlerinin karşılanması şartına bağlanmıştır. Bilindiği gibi Kopenhag kriterleri kısaca siyasi, idari ve ekonomik alanda bir dizi koşul içermektedir. Bu çerçevede Türkiye'deki planlı dönemde bölgesel politika/bölge planlaması değerlendirildiğinde, özellikle kalkınma planlarının bölge planlamaya yaklaşımında kapsam ve ölçek açısından tutarsızlıklar barındırdığı görülmektedir. Ayrıca, AB'nin bölgesel politikalarında son dönemdeki değişim ve müzakerelere başladığı aday ülkelere bölgesel politikalar bakımından yaklaşımı dikkate alındığında, AB'ye katılacak aday ülkelerin bölgesel dengesizliklerini giderebilmeleri için AB'den yeterli mali kaynak da temin edemeyecekleri ortaya çıkmaktadır. Dolayısıyla uygulanan rasyonel politikalarla ülke genelinde bölgesel dengesizliklerin asgariye indirilmesi yönünde önemli adımlar atmış ve refah düzeyini yükseltmiş olan aday ülkelerin Kopenhag kriterlerini karşılama bakımından daha avantajlı olacakları açıktır.

AB içerisinde ve aday ülkeler ile AB üyeleri arasındaki gelişme farklılıkları ve bölgeler arası dengesizlikler önemli bir sorun olarak varlığını sürdürmektedir. Bu farklılıkların giderilmesi için AB'nin kendi içerisinde uygulamaya koyduğu yapısal tedbirler ve oluşturduğu "uyum fonu"nun yarattığı olumlu etkilerin katılım sürecinde aday ülkelere de yansıtılarak katılıma hazırlanabilmeleri için 1999 yılına kadar Merkez ve Doğu Avrupa Ülkeleri için PHARE programı çerçevesinde saptanan destekler 2000 yılı başından itibaren ISPA ve SAPARD'ın oluşturulması ile artırılmıştır.

AB'deki bölgesel politika çerçevesinde kaydedilen gelişmenin, AB bütçesinden ayrılan büyük kaynaklara ve yakın geçmişte katılımcılık ilkesi ve belirli bir mali disiplin içerisindeki uygulamalara rağmen, yine de arzu edilen düzeyde olmadığı ve bölgeler arası dengesizliklerin tam olarak giderilemediği görülmektedir. Bilindiği gibi, AB, genişleme perspektifi çerçevesinde kendinden daha az gelişmiş ve bölgesel dengesizlikler bakımından daha ciddi sorunlara sahip ülkeleri üye almayı hedeflemektedir. Aday ülkelerin üyelikleri sonrasında AB bütçesinden ciddi bir kaynak almaları söz konusu olduğundan, özellikle büyük ve güçlü AB üyelerinin bu duruma direnmeleri ve bu nedenle, ayrılacak kaynağın sınırlandırılmasının gündeme gelmesi mümkündür.

Diğer taraftan ekonomik kriterlerin karşılanabilmesi ve Türk işletmelerinin dış rekabete ve iç pazardaki baskılara direnebilecek bir yapıya kavuşması için hem genel ekonomide hem bölgesel politika tedbirleri anlamında üzerinde hassasiyetle durulması gereken ve ciddi önlemler gerektiren bir yapı mevcuttur. Bu mevcut yapı çerçevesinde AB üyeliğine hazırlanabilmek için Türkiye, kendi mali ve insan gücü kaynaklarını harekete geçirmek durumundadır.

Bu anlamda Türk bürokrasisinin yeniden yapılandırılması ve daha etkin çalışabileceği bir yasal ve idari çerçevenin kurulması da gereklidir. Ulusal Program'daki yaklaşım, DPT'nin yerel düzeyde de örgütlenerek var olan yapı içerisinde bu faaliyetlerin yürütülmesinin öngörüldüğünü göstermektedir. Bu yaklaşım makul gibi görünmekle beraber, Türk bürokrasisindeki açık olmayan yetki paylaşımı ve eşgüdüm eksikliği gibi temel sorunların giderilmemesi durumunda etkin işleyen bir idari yapının oluşturulmasının güç olacağı düşünülmektedir. Bu nedenle, çerçevesi iyi çizilmiş bir yasal düzenleme ile ilgili diğer kurum ve kuruluşların yetki ve rollerinin açıkça tanımlandığı bir yeniden yapılanmanın gerçekleştirilmesi daha uygun görülmektedir.

Türkiye'deki bölgesel sorunların sadece bölgesel politikalar konusunda atılacak adımlarla çözülemeyeceği de bir gerçektir. Makro ekonomik düzeyde ve sosyal politika reformları ile desteklenmeyen bir bölgesel politika uygulamasının başarısız olması kaçınılmazdır. Dolayısıyla ekonomide yeniden yapılanmanın tamamlanması, sosyal politikadaki eksikliklerin giderilmesi, tarım politikasında gerek AB Ortak Tarım Politikası uyumu gerek ulusal ihtiyaçlar çerçevesinde yapılması gereken reformların tamamlanması ve özellikle kayıt dışı ekonominin kayıt altına alınması ile sağlanacak istikrarlı bir ortam, **AB üyeliğine giden yolda Türkiye'nin süratle ilerlemesini sağlayacaktır.**

KAYNAKLAR

Raporlar

Commission (of the European Communities), First Report on Economic and Social Cohesion, Brussels/Luksemburg, 1996.

Turkey 2005 Progress Report {COM (2005) 561 final}, European Commission, Brussels, 9 November 2005 SEC (2005) 1426.

Turkey's 2004 Regular Report on progress toward accession {COM (2004) 656 final}, Commission of the European Communities, Brussels, 6.10.2004 SEC (2004) 1201.

Türkiye'nin Avrupa Birliğine Katılım Sürecine İlişkin 2002 Yılı İlerleme Raporu (Ekim 2002) Devlet Planlama Teşkilatı Avrupa Birliği ile İlişkiler Genel Müdürlüğü, Ankara.

Türkiye'nin Avrupa Birliğine Katılım Sürecine İlişkin 2003 Yılı İlerleme Raporu (Aralık 2003) Devlet Planlama Teşkilatı Avrupa Birliği ile İlişkiler Genel Müdürlüğü, Ankara.

Planlar

Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1963-1967), Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığı Yayınları, Ocak 1963.

İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1968-1972), Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığı Yayınları, 1968.

Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı (1973-1977), Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığı Yayınları, Ocak 1973.

Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı (1979-1983), Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığı Yayınları, 1979.

Beşinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1985-1989), Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığı Yayınları, 1985.

Altıncı Beş Yıllık Kalkınma Planı (1990-1994), Devlet Planlama Teşkilatı

Müsteşarlığı Yayınları, 1994.

Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1996-2000), Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığı Yayınları, Temmuz 1995.

Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (2001-2005), Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığı Yayınları, 2005.

Dokuzuncu Kalkınma Planı (2007-2013), Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığı Yayınları, Temmuz 2006.

Kitap ve Makaleler

Ahmad, F., Bir Kimlik Peşinde Türkiye, İstanbul, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2007.

Aktar, C., “Bölgesel Politikalar”, Avrupa Birliğinin Genişleme Süreci, Der. Aktar, C., İletişim Yayınları, 2002.

Anonim, Avrupa Birliği ve Türkiye, Ankara, T.C. Başbakanlık Dış Ticaret Müdürlüğü AB Genel Müdürlüğü, Dördüncü Basım, 1999.

Armaoğlu, F., 20. Yüzyıl Siyasi Tarihi, Ankara, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 1989.

Armstrong, H., “Regional Policy”, The European Union Economics and Policies, Seventh Edition, Edited by El-Agraa, Alı, England, Pearson Education Limited, 2004.

Armstrong, H., Taylor, J. and Williams, A., “Regional Policy”, in The Economics of the European Union, Ed. M.J. Artis and N. Lee, Second Edition, Oxford University Press, 1997.

Arslan, R., “Avrupa Birliği’nin Kurumsal Yapısı ve Karar Alma Süreçleri”, M. Kar, H. Arıkan (Ed.), Avrupa Birliği Ortak Politikalar ve Türkiye, İstanbul, Beta Basım, 2003.

Ash, A., “An Institutionalist Perspective on Regional Economic Development”, International Journal of Urban&Regional Research, June, Vol. 23, Issue 2.

Ateş, E., “Avrupa Birliği’nin Bölgesel Politikaları ve Türkiye”, Türkiye İktisat Kongresi, Üyelik Perspektifinde Türkiye-Avrupa Birliği İlişkileri Tebliğ Metinleri, Ankara, Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı, 2004

Ateş, T., Siyasal Tarih, İstanbul, Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2004.

Avrupa Komisyonu Genişleme Genel Müdürlüğü, Genişlemeyi Anlamak, 2009.

Avrupa Toplulukları Resmi Yayınlar Ofisi, Avrupa Birliği Nasıl Çalışır, Lüksemburg, 2009.

Aysu, A., Avrupa Birliği ve Tarım, İstanbul, Kalkedon Yayıncılık, 2006.

Bache, I., The Politics of European Union Regional Policy: Multi-Level Governance or Flexible Gatekeeping”, Sheffield Academic Pres, England, 1998.

Barnes, M.P., The Enlarged European Union, Essex, Longman Publishing, 1997.

Başbakanlık Hazine ve Dış Ticaret Müsteşarlığı, Avrupa Topluluğu ve Türkiye, İkinci Basım. Ankara, 1993.

Bayburtlu, M., “AB Bölgesel Politikası ve Yapısal Fonlar”, TOBB, Ekonomik Forum Dergisi, Yıl:9 Sayı:02 15 Şubat- 15 Mart 2002.

Baykal, S., “İrlanda’nın Lizbon Antlaşması Referandumu ve Avrupa Birliği’nin Yeni Krizi”, Stratejik Analiz, Sayı.99, 2008.

Boz, İ., Avrupa Birliği Ortak Tarım Politikası, İstanbul, Beta Basım, 2003.

Bozkurt, V., Avrupa Birliği ve Türkiye, Bursa, VİPAŞ Yayınları, 2001.

Brasche, U., Avrupa Birliği’nin Bölgesel Politikası ve Türkiye’nin Uyumu, (Ed): Hürrem Cansevdi, İstanbul, İktisadi Kalkınma Vakfı Yayınları, 2001.

Can, E., Avrupa Birliği Bölgesel Politikaları ve Yapısal Fonlar, Asil Yayın Dağıtım, Ankara, 2004.

Canbolat, İ.S., “Avrupa Birliği ve Türkiye”. İ. Bal (Ed.), 21.Yüzyılda Türk Dış

Politikası, İkinci Basım, Ankara, Nobel Yayınevi, 2004.

Candan, T., “Avrupa Birliği’nde Bölgesel Politika”, Avrupa Birliği Politikaları, (Ed): Erhan, Ç. ve Senemoğlu, D. Ankara, İmaj Yayınevi, 2007.

Cingi S., Avrupa Yatırım Bankası ve Türkiye İle İlişkileri, Ankara, Ticaret Odası Yayınları, 1984.

Clive, A. and Butler, F., The European Union, Structure and Process, 2nd Edition, London, A Cassell Imprint, 1996.

Çakmak, B., Avrupa Topluluğu Bölgesel Politikası’nın Yapı ve İşleyişi, Yapısal Fonlar ve Diğer Mali Araçlar, Ankara: Başbakanlık, 1990.

Çakmak, H., Avrupa Birliği-Türkiye İlişkileri, Ankara, Platin Yayınları, 2005.

Çalış, Ş., Türkiye-Avrupa Birliği İlişkileri, Üçüncü Basım, Ankara, Nobel Yayın Dağıtım, 2006.

Çetin, M. ve Karamustafa, O., “Avrupa Birliği’nde Bölgesel Kalkınma Aracı Olarak Yapısal Fonlar”, Ekonomik Yorumlar Dergisi, Yıl: 39, Sayı:12, İstanbul, 2002.

Dedeoğlu, B., “Avrupa Birliği Bütünleşme Süreci I: Tarihsel Birikimler”, Dünden Bugüne Avrupa Birliği, İstanbul, Boyut Kitapları, 2003.

Demirci, A., “Bölgesel Kalkınma Ajansları”, Kamu Yönetimi Dünyası Dergisi, Yıl: 4, Sayı: 15, 2003.

Dikmen, N., Avrupa Birliği’nin Ortak Ticaret Politikasına Türkiye’nin Dış Ticaret Politikasının Uyumlaştırılması, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kocaeli, 1997.

Dinan, D., Avrupa Birliği Ansiklopedisi, İstanbul, Kitap Yayınevi, 2005.

Dinler, Z., Tarım Ekonomisi, Bursa, Ekin Kitabevi, Beşinci Baskı, 2000.

Diriöz, O., “AB’nin Bölgesel Politikaları ve Türkiye”, Gümrük Dünyası, Sayı:50, Ankara, 2006.

Dural, B. Y. ve Çatalbaş, N., “Avrupa Birliği Bölgesel Politikasının Gelişimi ve Başarı Durumu”, Ekonominin AB’si,(Ed): Güner, Ümit, İstanbul, Ekin Yayınevi, 2008.

El-Agraa, M. A., The European Union: Economics and Policies, Cambridge, Cambridge University Press, Eight Edition, 2007.

Elmas, G., Küreselleşme Sürecinde Bölgesel Dengesizlikler, Nobel Yayın Dağıtım, Ankara, 2001.

Erdal, A., “AB’nin Bölgesel Politikası ve Mali Araçları: Uyum Sürecinde Türkiye İçin Bir Değerlendirme”, AB Yolunda Türkiye: Müzakere Sürecinin Ekonomi Politikası, (Ed): Mehmet Dikkaya, İstanbul, Alfa Yayınları, 2006.

European Commission, Europe’s Agenda 2000, Strengthening and Widening the European Union, Luxembourg: Office for Official Publications of the European Communities, 1999.

Fişne, M., Avrupa Birliği’nin Doğuşu ve Gelişimi, Avrupa Birliği Ortak Politikalar ve Türkiye, İstanbul, Beta Yayıncılık, 2003.

Gaytancıoğlu, O., Dünya’da ve Türkiye’de Tarımsal Destekleme Politikası, İstanbul, İTO Yayınları, Yayın No: 2009-14, 2009.

Günoğur, H., Avrupa Birliği Bütünleşmesinin Tarihsel Gelişimi, (Dünü, Bugünü, Yarını) Avrupa Birliği El Kitabı, Üçüncü Basım, Ankara, Merkez Bankası Yayını, 1996.

Harrop, J., Structural Funding and Employment in the European Union, Cheltenham, England, Edward Elgar Publishing Limited, 1996.

Harrop, J., The Political Economy of Integration in the European Community, England, Edward Elgar Publishing Limited, 1992.

Hasanoğlu, M., Aliyev, Z., Avrupa Birliği ile Bütünleşme Sürecinde Türkiye’de Bölgesel Kalkınma Ajansları, Sayıştay Dergisi, Sayı: 60, 2006.

Hobsbawm, E., 20. Yüzyılda Savaş ve Barış, Küreselleşme, Demokrasi ve Terörizm,

İstanbul, Agora Yayıncılık, 2008.

İktisadi Kalkınma Vakfı, 15 Soruda 15 AB Politikası, Avrupa Birliği'nin Bölgesel Politikası, İstanbul, İKV Yayınları, 2005.

İktisadi Kalkınma Vakfı, Avrupa Birliği Uyum Politikası, Katılım Öncesi Mali Araçları ve Türkiye, No:196, İstanbul, İKV Yayınları, 2006.

İktisadi Kalkınma Vakfı, Avrupa Tek Senedi, No: 43, İstanbul: İktisadi Kalkınma Vakfı Yayınları, 1987.

İncei, G.S., "Aday Ülkelerin Bölgesel Sorunları ve Avrupa Birliği'nin Yapısal Fonları: Bulgaristan, Romanya ve Türkiye", Türkiye-Avrupa Birliği İlişkileri Üzerine Ekonomi-Politik Tezler, (Ed): İrfan Kalaycı, İstanbul, Beta Basım, 2006.

Jovanovic, M. N. , European Economic Integration, Great Britain, Routledge, 1997.

Kant, I., Ebedi Barış Üzerine Felsefi Deneme, Abadan, Y. ve Çev. Meray, S. L., Ankara, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilimler Fakültesi Yayınları, 1960.

Karluk, R., Avrupa Birliği ve Türkiye, İstanbul, Beta Yayınevi, Sekizinci Baskı, 2005.

Karluk, R., Avrupa Birliği ve Türkiye, İstanbul, Beta Basım Yayın, 2007.

Karluk, R., Avrupa Birliği ve Türkiye, İstanbul, İMKB Yayınları, Dördüncü Baskı, 1996.

Keskin, F., "Suriye ve Irak İle Su Sorunu", Çağdaş Türk Diplomasisi: 200 Yıllık Süreç, Ankara, Türk Tarih Kurumu, 1999.

Koçak, S. Y., Avrupa Birliği'nde Yapısal Fonların Bölgesel Kalkınmaya Etkisi: İrlanda, İspanya ve Yunanistan Örnekleri, İstanbul, Promat Basın Yayın, 2005.

Kodaman, T., Fırat-Dicle Meselesi ve Türkiye-Suriye İlişkilerine Etkisi, Ankara, Asil Yayın Dağıtım, 2007.

Koray, M., Sosyal Politika, Ezgi Kitabevi Yayınları, Bursa, 2000.

Kumbaracı, S., “Avrupa Birliği’nde Kurumsal Yapı ve Karar Alma Süreci”, Ş. Erdem ve S.M., Aykın (Ed.), Avrupa Birliği ve Türkiye, Bursa, Ezgi Kitabevi, 2003.

Lee, S.J., Avrupa Tarihi’nden Kesitler (1789-1980), Ankara, Dost Kitabevi Yayınları, İkinci Baskı, 2004.

Loughlin, J., “Regional Policy in the European Union”, New Challenges to the European Union: Policies and Policy-Making, Edited by Stavridis Stelios, Mossialos Elias, Morgan Rogar, Machin Howard, England, Dartmouth Publishing Limited, 1997.

Morin, E., Avrupa’yı Düşünmek, Çev. Ş. Tekeli, İkinci Basım, İstanbul, Alfa Yayıncılık, 1995.

Moussis, N., Avrupa Birliği Politikalarına Giriş Rehberi, Çev. Ahmet Fethi, İstanbul, Mega Press, 2004.

Myrdal, G., Theory and Under-Developed Regions, Thirty Edition, London, Methuen & Co Ltd, 1972.

Nurettin, B., Türkiye-Avrupa Birliği İlişkileri, İkinci Basım, Ankara, Seçkin Yayıncılık, 2005.

Özdemir, E., “AB Bölgesel Politikası ve Genişleme”, Ekonomik Forum, İstanbul, Dünya Yayıncılık, 2007.

Özkırmırlı, U., Milliyetçilik Kuramları, Ankara, Doğu Batı Yayınları, 2008.

Palaz, S., “Avrupa Birliği Sosyal Politikası”, Avrupa Birliği Ortak Politikalar ve Türkiye, Ekonomik, Sosyal ve Siyasal Politikaların Uyumlaştırılması, (Ed): Kar, M. ve Arıkan, H., İstanbul, Beta Basım Yayım, 2003.

Sağbaşı, İ., “Avrupa Birliği Bölgesel Politikası”, Avrupa Birliği Ortak Politikalar ve Türkiye, Ekonomik, Sosyal ve Siyasal Politikaların Uyumlaştırılması, Editörler: Kar, M. ve Arıkan, H., İstanbul, Beta Basım Yayım, 2003.

Sander, O., Siyasi Tarih, Cilt II, Ankara, İmge Kitabevi, 2005.

Sülün, D., Avrupa Birliği Bölgesel Politikası’nın Esasları, İzmir, İzmir Ticaret Odası

Yayınları, 2005.

Şahin, R., Avrupa Birliği Bütçesi-Fonları ve Türkiye'nin Tam Üyeliği, Ankara, DPT, 1998.

Tekeli, İ. ve İlkin, S., Türkiye ve Avrupa Topluluğu, Cilt I, Ankara, Ümit Yayıncılık, 1993.

Tekeli, İlhan ve İlkin, Selim (2000): Türkiye ve Avrupa Topluluğu, Ankara, Ümit Yayıncılık, Cilt III.

Tekelioğlu, Y., Çimen, A.Z., AB Ortak Tarım Politikası, Bursa, Ezgi Kitabevi Yayınları, 2003.

Tezcan, E., "Avrupa Birliği'nin Kurumsal Yapısı ve Karar Alma Mekanizması: Üye Devletlerin Rolü Üzerine Değerlendirmeler", Düünden Bugüne Avrupa Birliği, Der. Dedeoğlu B., İstanbul, Boyut Kitapları, 2003.

Thilly, F., Yunan ve Ortaçağ Felsefesi, Çev. Şener, İ., İstanbul, İzdüşüm Yayınları, 2007.

Toklu, V., "Türk Dış Politikasında Su Sorunu", Bal, İ. (ed.), 21.Yüzyılda Türk Dış Politikası, Nobel Yayınevi, İkinci Baskı, Ankara, 2004.

Turan, M., Bölge Kalkınma Ajansları: Nedir, Ne Değildir?, Ankara: Paragraf Yayınevi, Ankara, 2005.

Turgay, B. ve Işık, A., "Avrupa Birliği Fikrinin Doğuşu, Gelişim Süreci ve Türkiye'nin Bu Süreçteki Yeri", Berksoy, T. ve Işık, A. (Ed.), Avrupa Birliği Üzerine Yazılar, Ankara: SPK, Yayın No:177.

Türe, F., "Birleşik Avrupa Düşüncesi ve Avrupa Birliği", Uzun, T., Özen, S., (Ed.), Avrupa Birliği Sürecinde Türkiye, Ankara, Seçkin Yayıncılık, 2004.

Türkkan, E., Avrupa Birliği'nin Dayandığı Değerler, Avrupa Birliği ve Türkiye, Bursa, Ezgi Kitabevi, 2003.

Uğurlu, N., Avrupa Topluluğu Yapısal Fonlar ve Bu Fonlardan Türkiye'nin

Yararlanma Olanakları, Ankara, DPT, 1992.

Ülgen, S., AB ile Müzakerelerin El Kitabı, İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2005.

Ülger, İ. K., Avrupa Birliği'nin ABC'si, Ankara, Sinemis Yayınları, 2003.

Yuill D., Bachtler J. and Wishlade F., European Regional Incentives, West Sussex, UK, Bowker-Saur Windsor Court, 1999.

Elektronik Kaynaklar

(Official Journal of the European Union, <http://eurlex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:1999:161:0001:0042:EN:PDF>).

“An Agriculture Policy in Tune with European Citizens' Concerns”, A year in the life of Europe 2005, <http://europe.eu.inf>.

20r%C4%B1fat%20altan. doc, 25.08.2009.

AB'nin Ortak Tarım Politikası, www.ikv.org.tr/pdfs/0b08abbf.pdf, (09.06.2009).

Altan, R., AB Bölgesel Politikasındaki Reformlar, [http://www.icisleri.gov.tr/icisleri/TurkIdareDergisi/UpLoaded/457-175-182%20%](http://www.icisleri.gov.tr/icisleri/TurkIdareDergisi/UpLoaded/457-175-182%20%20)

Avrupa Birliği. (t.y.) <http://www.ab.istanbul.gov.tr/Default.aspx?pid=8391> (11 Kasım 2009).

Avrupa Birliği. (t.y.) <http://www.gaziantepeic.org/index.php?st=15> (29 Aralık 2009).

Bayraktar, Fulya, Avrupa Birliği'nin Bölgesel Kalkınma Politikası ve Bu Politikanın Aday Olarak Türkiye Açısından Önemi, http://www.tkb.com.tr/userfiles/pagefiles/genel-arastirmalar/GA-02-05-14_Abnin_Kalkinma_Politikasi_ve_Turkiye.pdf, (01.09.2010).

Berber M., Çelepçi, E., “Türk Bölgesel Kalkınma Politikalarında Yeni Arayışlar: Kalkınma Ajansları ve Türkiye’de Uygulanabilirliği”, <http://www.metinberber.ktu.edu.tr/linkler/kajans.pdf>.

Devlet İstatistik Enstitüsü, GAP İdaresi, DPT.

ec.europa.eu/.../reports_nov_2008/turkey_progress_report_en.pdf

ec.europa.eu/enlargement/.../2007/.../turkey_progress_reports_en.pdf

ec.europa.eu/enlargement/archives/pdf/.../2003/rr_tk_final_en.pdf

ec.europa.eu/enlargement/archives/pdf/.../2004/rr_tr_2004_en.pdf

ec.europa.eu/enlargement/archives/pdf/key.../1999/turkey_en.pdf.

ec.europa.eu/enlargement/archives/pdf/key.../2001/tu_en.pdf.

ec.europa.eu/enlargement/archives/pdf/key_documents/2002/lv_en.pdf.

ec.europa.eu/enlargement/pdf/key.../2006/nov/tr_sec_1390_en.pdf

Eurostat, <http://epp.eurostat.ec.europa.eu>

http://ec.europa.eu/eurostat/ramon/nuts/basicnuts_regions_en.html

http://ec.europa.eu/eurostat/ramon/nuts/basicnuts_regions_en.html

http://ec.europa.eu/eurostat/ramon/nuts/codelist_en.cfm?list=nuts

<http://ec.europa.eu/rapid/pressReleasesAction.do?reference=STAT/06/166&format=HTML&aged=0&language=EN&guiLanguage=en>

<http://eski.bianet.org/2001/11/16/haber6145.htm>.

<http://eur-lex.europa.eu/en/treaties/dat/11992M/htm/11992M.html> (22.12.2009).

<http://eur-lex.europa.eu/en/treaties/index.htm#founding>.

http://europa.eu.int/comm/lisbon_strategy/index_en.html.

http://www.abgs.gov.tr/files/_files/Zirve_Bildirileri/co_en_1993.pdf (22.12.2009).

<http://www.abgs.gov.tr/index.php?p=270&l=1> (18.12.2009).

<http://www.abgs.gov.tr/index.php?p=270&l=1> (21.12.2009).

http://www.avrupa.info.tr/AB_ve_Turkiye/Gumruk_Birligi.html

http://www.avrupa.info.tr/AB_ve_Turkiye/Gumruk_Birligi.html (21.12.2009).

http://www.avrupa.info.tr/AB_ve_Turkiye/Tarihcesi.html (21.12.2009).

http://www.avrupa.info.tr/AB_ve_Turkiye/Tarihcesi.html (21.12.2009).

http://www.belgenet.net/ayrinti.php?yil_id=9 (20.12.2009).

<http://www.byegm.gov.tr/yayinlarimiz/ayintarihi/1981/ocak1981.htm> (20.12.2009).

<http://www.byegm.gov.tr/yayinlarimiz/ayintarihi/1986/eylul1986.htm> (19.12.2009).

<http://www.byegm.gov.tr/yayinlarimiz/ayintarihi/1992/kasim1992.htm> (17.12.2009).

<http://www.dtm.gov.tr/dtmweb/yaziciDostu.cfm?dokuman=pdf&action=detay&yayini d=252&icerikid=355> (18.12.2009).

<http://www.eu.int> (20.10.2009).

<http://www.eu.int/eurlex/treaties/index.html>

<http://www.europea.eu.int/abc/treatiesen.html>

http://www.kafkas.edu.tr/duyurular/web_katalog/hayvancilik_kat1/dptplan9abekosos_dosyalar/152bolgel2.pdf.

<http://www.mfa.gov.tr/1-95-sayili-ortaklik-konseyi-karari-gumruk-birligi-karari.tr.mfa> (18.12.2009).

http://www.mfa.gov.tr/data/AB/2009_Ilerleme_Raporu_Gayriresmi_Turkce_Tercume.pdf (17.12.2009).

http://www.mfa.gov.tr/turkiye_nin-topluluga-katilim-talebiyle-ilgili-olarak-komisyon-terafindan-verilen-gorus-_20-aralik-1989_.tr.mfa (17.12.2009).

<http://www.mfa.gov.tr/turkiye-ab-iliskileri.tr.mfa> (17.12.2009).

<http://www.unhcr.org/refworld/docid/43956b6d4.html>

https://www.mfa.gov.tr/data/AB/2009_Ilerleme_Raporu_Ingilizce.pdf

https://www.mfa.gov.tr/data/AB/2009_Ilerleme_Raporu_Ingilizce.pdf (17.12.2009).

Inforegio News, Newsletter, Stage Set for Cohesion Policy 2007-2013, September 2006, No:149, http://ec.europa.eu/regional_policy/newsroom/newslet149/49_06_en.pdf.

Olgun, F. A., “AB’de Ortak Tarım Politikasının Geçmişi, Reformlar, Mevcut Durum, Geleceği ve Türkiye’nin Uyumu Açısından Değerlendirilmesi”, www.agr.ege.edu.tr/depts/ekonomi/rapor2005yeni.pdf, (16.09.2009).

www.abhaber.com/haber_sayfasi.asp?id=3411 (16.03.2009).

[www.dpt.gov.tr/DocObjects/.../Matutes%20\(final\)%20mk%20\(Tr\).doc](http://www.dpt.gov.tr/DocObjects/.../Matutes%20(final)%20mk%20(Tr).doc) (21.12.2009).

[www.dpt.gov.tr/DocObjects/Download/2466/1998%20\(En\).pdf](http://www.dpt.gov.tr/DocObjects/Download/2466/1998%20(En).pdf).

[www.dpt.gov.tr/DocObjects/Download/2472/2000%20\(En\).pdf](http://www.dpt.gov.tr/DocObjects/Download/2472/2000%20(En).pdf).

www.turkhaber.byegm.gov.tr/2006/temmuz2006/th2.htm (20.12.2008).

www.zmo.org.tr/etkinlikler/abgst03/08.pdf, (23.07.2008).